

JELENKOR

IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

Parti Nagy Lajos hatvanéves

- PARTI NAGY LAJOS: Hulahopp (*színhjáték*) 955
BERTÓK LÁSZLÓ versei 986
TOLNAI OTTÓ verse 988
KERESZTESI JÓZSEF verse 989
ZÁVADA PÁL: Természetes fény (*részletek*) 992
KASZÁS MÁTÉ: A sajtérlelő (*próza*) 1005

Ötvenöt éves a Jelenkor

- ÁGOSTON ZOLTÁN: Az útra kelés nehézségei (– kollázs és kommentár a Jelenkor 55. évfordulójára –) 1010
KÁNTOR LAJOS: Pécsi séta Tüskés Tiborral 1022
CSÚRÓS MIKLÓS: Szerkesztőnek született (*Bartusz-Dobosi László: Egy élet térképe. Tüskés Tibor pályaképe*) 1026

Hantai Simon (1922–2008)

- CSERBA JÚLIA: A távolságtartó festő (*Hantai Simon kiállítása a párizsi Centre Georges Pompidouban*) 1030
FEHÉR DÁVID: Egy életmű redői (*Berecz Ágnes: Simon Hantai. Vol. 1. [1949–1959], Vol. 2. [1960–2001]*) 1039

*

- SZIJJ FERENC verse 1046
VÖRÖS ISTVÁN versei 1048
TÓTH KRISZTINA: Megint bűdös a víz (*novella*) 1057
VILMOS ESZTER: Akváriumból üvegekoporsó (*Tóth Krisztina: Akvárium*) 1060
PÁLFY ESZTER: Kis Magyar Retorika (*Esterházy Péter: Egyszerű történet vessző száz oldal – a kardozös változat*) 1065
NÉMETH GÁBOR: A regény mint szabadság (*Csaplár Vilmos: Edd meg a barátodat!*) 1070

2013

OKTÓBER

JELENKOR

LVI. ÉVFOLYAM

10. szám

Főszerkesztő
ÁGOSTON ZOLTÁN

*

Szerkesztő
GÖRFÖL BALÁZS, SZOLLÁTH DÁVID,
VÁRKONYI GYÖRGY (képzőművészet)

Tördelőszerkesztő
KISS TIBOR NOÉ

Szerkesztőségi titkár
KOZMA GYÖNGYI

A szerkesztőség munkatársai

BERTÓK LÁSZLÓ
főmunkatárs

BALLA ZSÓFIA, CSUHAI ISTVÁN, PARTI NAGY LAJOS,
TAKÁTS JÓZSEF, THOMKA BEÁTA, TOLNAI OTTÓ

*

Szerkesztőség: 7621 Pécs, Széchenyi tér 7–8.
Telefon (üzenetrögzítő is) és telefax: 72/310–673, 215–305, 510–752, 510–753.
A szerkesztőség új e-mail címe: jelenkor58@gmail.com

Arra kérjük a folyóiratunkban még nem publikált szerzőket, hogy közlésre szánt műveiket kinyomtatva, postai úton juttassák el a szerkesztőség címére. Az elfogadott kéziratok szerzőit a küldeményhez mellékelt válaszborítékban vagy a megadott e-mail címen értesítjük. Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Kiadja a Jelenkor Alapítvány
(Pécs, Széchenyi tér 7–8. Telefon: 72/310–673),
a Nemzeti Erőforrás Minisztérium, a Nemzeti Kulturális Alap és
Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata támogatásával.
Felelős kiadó: dr. Hargitai János, a kuratórium elnöke.

Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a regionális részvénnytársaságok.
Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága.
(1008 Bp., Orczy tér 1.)

Előfizethető közvetlenül a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján,
(Tel.: 06 80 444–444; fax: 06 1 303–3440; e-mail: hirlapelofizetes@posta.hu)
valamint közvetlenül vagy levélben kért postautalványon a szerkesztőség címén.

Előfizetési díj az I. félévre 4740,- Ft, a II. félévre 3950,- Ft,
egy évre belföldre: 8690,- Ft;

a Magyar Posta Rt.-nél külföldre: az aktuális díjszabás szerint.
Megjelenik havonként.

A szedés és a tördelés a Jelenkor szerkesztőségében készült.
Nyomtatta a Molnár Nyomda és Kiadó Kft., Pécssett.

Index: 25-906, ISSN 0447-6425

KRÓNIKA

ELHUNYT SEAMUS HEANEY. A legjelentősebb ír költők között számon tartott Nobel-díjas alkotót, akinek számtalan verse magyarul is olvasható, augusztus 30-án, életének hetvennegyedik évében érte a halál. Honlapunkon (www.jelenkor.net) *Gerevich András* nekrológiát adtuk közre a költőről.

*

ELHUNYT BUDAI KATALIN. A színikritikus, számos színházi lap és kiadó munkatársa szeptember 9-én, 59 éves korában, tragikus hirtelenséggel veszítette életét. Folyóiratunk megbecsült szerzőjéről *Ágoston Zoltán* emlékezik meg honlapunkon.

*

SZIMIN BEHBAHÁNI iráni költőnek ítelték oda az idei Janus Pannonius Költészeti Díjat. Az augusztus 29-ei díjátadó ünnepséget követően bemutatták a költő magyar nyelvű verseskötetét és Jankovits László *Nobilis ingenio – Janus Pannonius költészete* című könyvét.

*

RENDAHAGYÓ IRODALOMÓRÁKAT tartottak szeptember 19-én a pécsi Tudásközpontban. *Grecsó Krisztián* Móricz Zsigmondról, *Karinthy Márton* Karinthy Frigyesről, *Erdős Virág* Örkény Istvánról, *Háy János* Weöres Sándorról adott elő,

közreműködött *Pethőné Nagy Csilla* magyartanár és *Rozs Tamás* zenész, az est moderátora *Balogh Robert* volt.

*

AZ ÖRÖKSÉG FESZTIVÁLT szeptember 12-e és 15-e között rendezték meg a pécsi Zsolnay Negyedben. Az elsősorban a soknemzetiségű régiót és a város építészeti örökségét előtérbe állító programsorozat koncerteknek, kiállításoknak, tematikus sétáknak adott otthont.

*

A PANNON FILHARMONIKUSOK hangversenyén *Penderecki I. hegedűversenyét* és *Beethoven II. szimfóniáját* adták elő szeptember 12-én a pécsi Kodály Központban. Közreműködött *Kelemen Barnabás* hegedűn, vezényelt *Bogányi Tibor*. A koncertről *Szatmári Áron* írt kritikát honlapunkon.

*

A VII. PÉCSI NEMZETKÖZI TÁNCALÁLKOZÓRA szeptember 19-e és 22-e között került sor a Pécsi Nemzeti Színházban. Mások mellett a Szegedi Kortárs Balett két *Stabat Mater*-előadását (Arvo Pärt, illetve Pergolesi alkotását), a Frenák Pál Társulat *x&y battement de coeur* című bemutatóját, a Győri Balett Kodály műveire készített koreográfiáját, valamint a Bozsik Yvette Társulat *Tavaszi áldozatát* tekinthette meg a közönség.

Szerzőink

Parti Nagy Lajos (1953) – költő, író, Budapesten él.

Bertók László (1935) – költő, Pécsen él.

Tolnai Ottó (1940) – költő, író, Palicsen él.

Keresztesi József (1970) – író, kritikus, Pécsen él.

Závada Pál (1954) – író, szociológus, a *Holmi* szerkesztője, Budapesten él.

Kaszás Máté (1953) – író, Pécsen él.

Ágoston Zoltán (1966) – kritikus, a *Jelenkor* főszerkesztője, Pécsen él.

Kántor Lajos (1937) – irodalomtörténész, kritikus, esszéíró, Kolozsvárott él.

Csűrös Miklós (1944) – irodalomtörténész, kritikus, Budapesten él.

Cserba Júlia (1948) – művészeti író, független kurátor, Párizsban él.

Fehér Dávid (1987) – művészettörténész, a Szépművészeti Múzeum munkatársa, Budapesten él.

Szijj Ferenc (1958) – költő, író, műfordító, Budapesten él.

Vörös István (1964) – költő, író, műfordító, Budapesten él.

Tóth Krisztina (1967) – költő, író, műfordító, Budapesten él.

Vilmos Eszter (1992) – a PTE BTK magyar-francia szakos hallgatója, Pécsen él.

Pálffy Eszter (1989) – a PTE Irodalomtudományi Doktori Iskola hallgatója, Pécsen él.

Németh Gábor (1956) – író, szerkesztő, Csobánkán él.

KÉPEK

Fotók a *Jelenkor* archívumából 1011, 1012, 1015, 1016, 1017, 1018, 1021
Daniel Hantaï enteriőr fotói Simon Hantaï párizsi kiállításáról 1031,
1033, 1034, 1036

MELLÉKLET

A színes műmellékletben Simon Hantaï művei láthatók (Kálmán Maklárý
Fine Arts)

---

*Folyóiratunk a Nemzeti Erőforrás Minisztérium,
a Nemzeti Kulturális Alap,
Pécs Város Önkormányzata,
a MASZRE
és a Szigetvári Takarékszövetkezet
támogatásával jelenik meg.*

A *Jelenkor* a LAPKER újságospavilonjain kívül a
következő könyvesboltokban is megvásárolható:

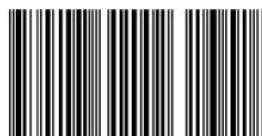
PÉCSÉTT: PTE Bölcsészkar, Ifjúság útja 6. –
Művészetek és Irodalom Háza, Széchenyi tér
7-8. – Pécsi Kulturális Központ Információs
Irodája, Széchenyi tér 1.

BUDAPESTEN: Vince Könyvesbolt, I, Krisztina
krt. 34. – Ráday Könyvesház, IX. Ráday u. 27. –
Gondolat Könyvesbolt, V. Károlyi Mihály u. 16.
– Írók Boltja, VI., Andrassy út 45.

www.jelenkor.net

790,- Ft

JELENKOR

9 770447 642002 13010

Halvány láng, alig látható, 1952
Fotó: Kálmán Maklár Fine Arts

Festmény, 1952
Fotó: Kálmán Maklár Fine Arts

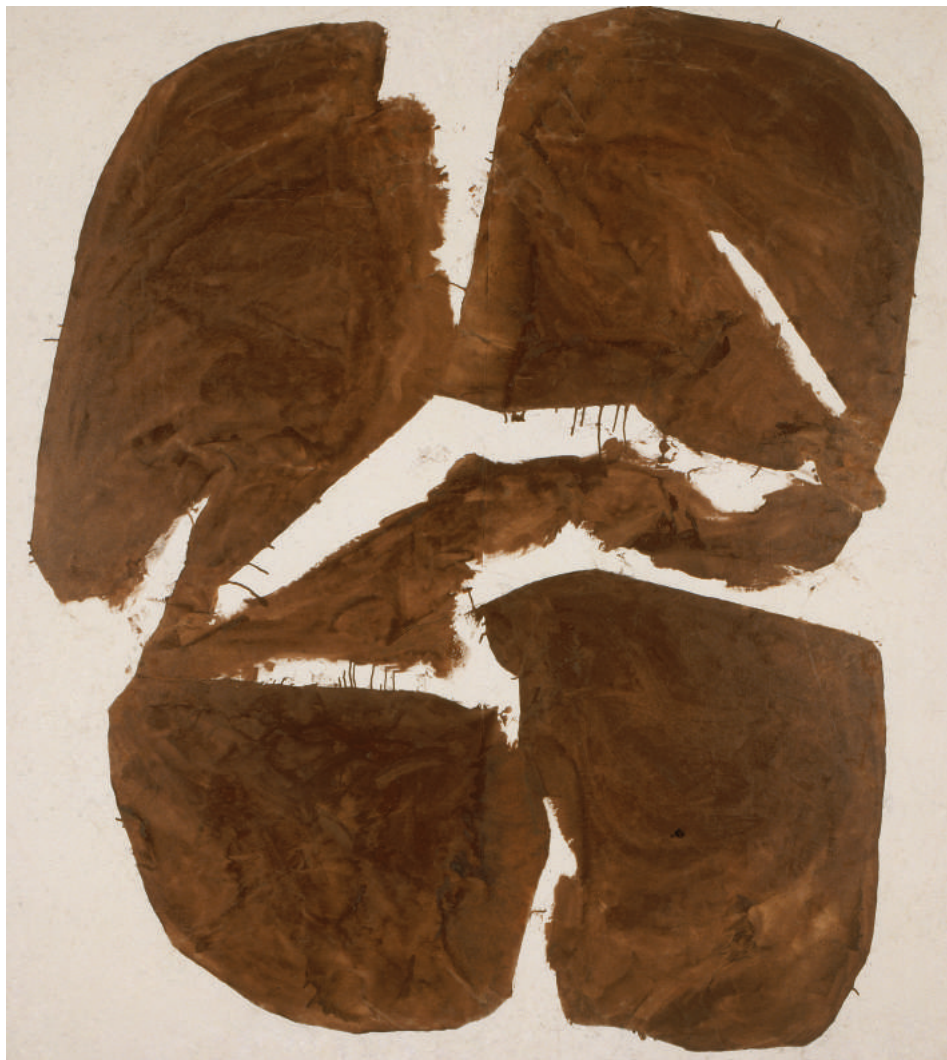
Festmény, 1952–53
Fotó: Kálmán Maklár Fine Arts

M. C. 7, 1962
Fotó: Kálmán Maklár Fine Arts

Festmény, 1963
Fotó: Kálmán Maklár Fine Arts

Meun, 1968
Fotó: Kálmán Maklár Fine Arts

Tabula, 1976

Fotó: Kálmán Maklár Fine Arts

Maradék, 1982
Fotó: Kálmán Maklár Fine Arts

PARTI NAGY LAJOS

Hulahopp

színjáték

Köszönettel Percy Adlonnak

MAJMÓK DIANNA, 35 éves, alkalmazott a Luciditas Temetkezési Kft-nél.
HEIRAT LEHEL, 31 éves, vonatvezető a földalatti vasúton.

A darab Dianna kicsi lakótelepi lakásában, a városi földalatti vasúton – mely hangsúlyozottan egy fiktív vasút, nem a metró –, valamint a Luciditas Temetkezési Vállalat helyiségeiben játszódik, lényegében a mindenkori „itt és most”-ban.

A játéktér kis fény- és díszletváltoztatásokkal, de ugyanaz: hol peron a földalatti vasúton, hol földalatti vonat belseje, hol Dianna lakása, hol „humán-előkészítő” (öltöztető-mosdatóhelyiség) a Luciditasnál.

1. kép

(Este, hétköznapi, Dianna lakása)

Mialatt a nézők beülnek, Dianna már a színen. Hulahoppozik, le-lejti, szenved, bár ha sikerül kicsit is a derekán tartani a karikát, felvidul, szinte élvez. Közben pl. pilótakekszet, kakaós mini-kroasztant majszol. Mackónadrág, lófarok, izzadtan fénylő, sminktelen arc. Megy a tévé, zene szól, liheg, dudorászik, de lényegében néma jelenet.

2. kép

(Napközben, hétköznap, Dianna munkahelye)

A Luciditas Temetkezési Vállalat helyiségeiben, Dianna haja lófarokban, munkaköpeny van rajta, tesz-vesz, szemfedőket hajtogat, koporsót tol, gépel, adminisztrál, telefonál – dolgozik. Ez is néma jelenet, mintha üvegen át látnánk.

3. kép

(Este, földalatti vonat kocsija)

Dianna ül a földalatti vasúton, a hangszóróból dallamos, színészi férfigang, Lehel hangja mondja be az állomásokat, pl. „Széchenyi fürdő következik, az ajtók a baloldalon nyílnak”. Egyre gyorsabban sorolódnak az egyik vagy másik vonal megállói, előbb a valós helyzet szerint, majd keveredve a létező és a nem létező állomások nevei. Nagy összevisszaság, szürreális, mennyei hangkevercs Lehel amorózó-hangján.

4. kép

(Késő este, földalatti és Dianna lakása)

Dianna elrévedve, élvezettel hallgatja az állomás-áriát, aztán lassan eldől, a metróülésről azonnal rádől az ágyára, magára kaparja a takarót. A hang bűg és gurgulázik, a bementő állomások és szövegek teljesen elszabadulnak. Aztán egyszerre kikapcsolják a hangszórót, „Fájront”, morogja a bementő, és megszívja az orrát. Szusszan a vonat, megáll a motor. Dianna elalszik.

5. kép

(Késő este, földalatti vasút peronja)

Lehelnek ez volt az utolsó járata, kászálódik ki a fülkéből, nyújtózkodik. Operettesen csinos fiú, mégis van benne valami félszegség, lepattant-ság, vállán műbörtáska. Dúdolgat: „Sususugabébi, cukicukibébi, maradjáál velem...”

LEHEL (megszólal a mobiltelefonja): Szia... Mit hol vagyok? Most végeztem. ...Hát ne várj meg, Cukibébi. ...Bocsánat, nem vagy cukibébi. Persze. Hildegard vagy. ...Nem kell hány-szor mondanod. Bocsika... Feküdj le nyugodtan. Jóéjszakát. ...Sietek. ...Dehogy megyek sehová! Gondolkozzál! Hova mennék, mindenem? Dög vagyok... Persze, hogy. A te dögöcskéd... Naná, majd kié...

6. kép

(Napközben, Dianna munkahelye)

Temetkezési büfé, sötétített tolóablaküveg, annyira nyitva, hogy kiférjen rajta egy pohár és egy szendvics. Dianna sötétszürke munkaköpenyben, haja lófarokban, a lábán klumpa. A büfésnőnek beszél, aki nem látszik. Beszél és eszik, szendvics, habos sütemény, kávé, pogácsa stb.

DIANNA: Hihetetlen, hogy milyen forgalom van itt. Mint a tecsóban. Mára még ötven vannak vissza, és mind koporsós lesz, úgyhogy nem nagyon lehet kamuzni, igaz, nem is szoktam, szegényeket legalább most ne kúrja át az ember, akármennyire mindegy is már ezeknek.

Tudod, néha kifejezett szobrásznak vagy minek érzem magam, komolyan. Mint a viasz a Madame Tussaud-nál, olyan a testük, hűvös, engedelmes. Akár hiszed, Erzsike, akár nem, engem megnyugtatnak. És tudod, mért? Mert nem kell félni tőlük. Mert az élő test mindig akar valamit, valami mást, soha nem olyan engedelmes, soha nem olyan finom, mint az én kuncsaftjaim.

Egy halott az mindig elégans. A legótvarabb is, szegény.

Ezeknek máma vissza van a teljes átmosás, smink, öltöztetés. Két fiatal, három öreg. Még jó, hogy nem fordít-

va. Bár ez már majdnem fordítva van. Megmondtam a Lux úr, ha végleg fejre áll a korfa, akkor itt cudar világ lesz, a rengeteg megrendelés dacára is cudar. Vagyis meg fogok élni anyagilag a melómtól, de fiatalon meghalok. Ezt jelenti, ha fejre áll a korfa. Ez egy demográfiai közhely. Amióta te vagy itt, sokkal jobb a képviselőfánk. A minyon is, de az nem sokkal.

Értem én, de azért föl nem fogom, mire dob mindenki egy hátast, amikor megmondom, hol dolgozok. Meg pláne, hogy mit. Érzem a tekintetüket a tarkómon, ha megfogok az ábécében egy mélyhűtött csirkét vagy valamit. Libamáját. Mert biztos hullás a kezem. Ha egyáltalán megmondom, mert nem nagyon. Jobb a békesség. Mindent összevéve elvagyok itt, látod, meg is becsülnek viszonylag, igaz, muszáj nekik, mert kényeskedni csak este szoktam, és én is vagyok annyira combos, mint bármelyik pasikolegám. Sőt! Mert néha azért meg kell fogni szegényeket keményen, hajaj, milyen keményen, nem csak az élőknek van ám súlyproblémájuk, azt elhíheted. A kövérebbjét néha úgy kell belepasszírozni a faládba, Isten bocsássa meg, hogy ráfekszöl a fedélre. Ilyenkor a pasik is engem hívnak. Hát mondjuk érthető...

Persze nem mondom, hogy nekem nem lenne jobb dolgom az élettemmel. Naná, hogy lenne. Az ember kamaszlány korában nem arról álmodozik, hogy hullamosó lesz. Szebben mondva temetkezési kozmetikus, de még ettől is megakad a civilek torkán a sajtburger.

Mi a lóbálómat csináljak, ha egyszer se zsokénak, se fotómodellnek nem vesznek föl, ugye. És még mennyi helyre nem! Legtöbb helyen, ha állásinterjúknak meglátnak, be se hívnak. Ezzel az erővel nyugodtan lehetnék tök roma is. Ne félj, szoktam is kérdezni,

amikor már mindegy, hogy tessék mondani, melyik látszik rajtam jobban. Hogy értve melyik? Úgy értve, hogy azért nem hívtak be, mert roma vagyok, vagy mert kövér? Vagy mert kövér roma. És mosolygok rájuk, mint a kurvaanyjuk, pardon, amíg el nem vörösödnek. Még egy se volt, aki nem vörösödött el.

Különben azon teljesen ki szoknak bukni a fehér bőrrömmel, hogy roma. Nemá, hogy roma vagy, mondják lesajnálva meg hitetlenkedve. Tényleg roma vagy? Erre mit mond az ember, ha van benne egy kis tisztesség? Azt, hogy igen, roma vagyok. És? Aki nem szabályosan olyan, mint a többiek, az bizonyos fokig úgyis roma. Annak úgyis beszélnek folyamatosan, ha egy kicsit is más. Énrajtam meg eleve látszik a más. Még a legenyhébb a kucupicsa. Nyalj be, megfulladsz, válaszolom, mert féltetni azért nem kell, de nem könnyű ám ilyeneket mondani, mert ezzel még jobban kirísz, még jobban beszélnek, és újra előlről. Nem tartalak föl?

Hallod ezt a zörgést a föld alól? Ez most pont ő, legalábbis... egyáltalán nem lehetetlen. Énszerintem öt éves korom óta belé vagyok szerelmes, az én sugabéimbe. Ezt dúdolja, képzeld, munka közben, a sugasugabébit, vagy cukicuki, ha magyarul. Az elképesztően szexis hangján. Rögtön letöltöttem a YouTube-ról. Nem is hallgatok mást. Tudom már németül is, mert valami német sláger. Meg angol. Ahhoz képest, hogy vonatvezető, kész operaénekes. Őtet mindenki ismeri, te is, legalábbis hangról, ahogy bemondja, ami épp konkrétan következik, a következő állomást: „Szent Gellért tér következik, az ajtók a jobboldalon nyílnak”. Édes istenem, ahogy remegni tud a hangja: „Fiumei úti sírkert kö-

vetkezik". Huh, fölzokog minden öregasszony.

Látod, egy ilyen orgánusra érde-
mes földalattit építeni. Bizsereg tőle az
egész város talpa, ha elhúz alatta a sze-
relmem. Jövök dolgozni, és arra gon-
dolok, hogy elhúz itt alattam, és föl-
néz rám, végig az egész combjaimon, hát a
föld is megolvad, olyan forró érzés.
Szerintem mindenki szerelmes belé.
De a legjobban én, az biztos. Mert én
halálosan. Elrabolom. Betekerem egy
selyemtakaróba és elrabolom. Selyem-
bugyimba. Azt hiszed, viccelek? Jó,
mondjuk, viccelek, de attól még így
igaz, ahogy mondom. És el se hinnéd,
mi mindent tudok róla. Mindent. Az
egész szolgálati beosztását, hogy me-
lyik vonalon van éppen, sőt, megmon-
dom neked méterre, hogy hol jár az
adott percben, melyik állomáshoz kö-
zel. Plusz-mínusz rendkívüli esemény.
Mit szólsz? Tudom, hol lakik, ismerem
a lakását, feleségét, édesszájúságát,
hogy csak a háromrétegű vécépapír
kóser neki, képzeld, a kamillás, már
bocsánat. Fél évig nyomoztam utána.
Interjúztam. Látszóvettem. Felmértem
a terepet. És én megszerzem magam-
nak, ha addig élek is.

Tudod, hányszor elképzelem, hogy
őt öltöztetem? Egyébként Lehelnek
hívják, mint a teret. Heirat Lehel. Vagy
mint a hűtőszekrényt régen. Fekszik
ott nekem szépen halkán, teljes egyet-
értésben: csókollak, Lehel vezér, nem
is kell kesztyű, lemosom, megszári-
tom, fölhúzom rá a pléboy-nyuszis
boxer-alsót, azt szereti, meg a fekete
zoknit, a nadrágot, mindent szépen el-
igazítok neki, ott a makulátlan fehér
ing, legalább Pierre Cardin, érted.
Mégfésülöm, és most mehetsz, cuk-
ibébi, az örök világosság fényeskedjék
neked. Ha megcsalsz, megöllek.

Azt hiszed, nem látom rajta a vonat-

üvegen keresztül is, hogy tökre bírja a
molett csajokat. A ducikat. Nem vallja
be, de bírja. Ahogy minden pasi. Mind-
egyik, érted? Csak oltáriakat hazudnak
maguknak. A saját sliccükbe belehazud-
nak, mert félnek a hasonszőrű haver-
jeiktől, meg a gizdoványi barátnőiktől.
De az én cukorbélim nekem nem fog
hazudni, ne félj. Én, Erzsikém, ha kell,
szabályszerűen elrabolom a seprűszőke
feleségétől. Szerencsére nem kell. Jön az
magától, úgy hidd el nekem.

Pfffúúú, most megint kurvára be-
kalóriáztam. Látod, így van ez, föl-le a
síríg. De le van szarva. Pedig amikor
idejöttem dolgozni, azt gondoltam, na,
itt végre jól lefogyok, mert nem tudok
majd enni legalább. Nem a túró. De
mindegy, tudod, ki fog ezen izmozni?
Van nekem izmozni való elég. Annyi,
mint egy súlyemelő-szakosztálynak,
elhiheted. Na puszcisá. Megyek, öz-
vegy dömdödömné tükön ül. Illetve
fekszik... isten nyugosztalja. Írd a töb-
bihez, Erzsike. Mi itt feltámadáskor
fizetünk... Bocs, ez csak vicc volt... Ha
kibírod nálunk, pár hét múlva meg-
szokod ezt a humort.

7. kép

(Kedd koraeste, a földalatti peronja)

*Dianna kifestve, kiöltözve áll a peron végében,
ott, ahol az első kocsi a vezetőfülkével meg szo-
kott állni. Befut Lehel szerelvénye, Dianna
mosolyog, diszkréten integet neki, lóbál egy
Mars-csokit a kezében.*

LEHEL (*kiszáll, nézi az utasokat, beleszól a kéz-
ihangszóróba*): Lehel tér.

DIANNA: Lehelke! Heirat Lehel!

LEHEL: Pardon. Nekem szólt?

DIANNA: Igen. Fogadja el ezt a csokit egy
utastól! Egy sugabébi-rajongótól.

LEHEL: Hogy én? Nem értem... Mire föl is
kéne...

DIANNA: Arra föl, hogy rettenetesen édes-szajú.

LEHEL: Nem értem. Ez valami tévedés lesz...

DIANNA: Tegnap három darab Mars csoki, tegnapelőtt kettő, vasárnap megint három... Az automatából... mondjam, melyik állomáson, hány óra hánykor?

LEHEL (*kicsit megijed, de elfogadja a csokit*): Köszönöm... Mennem kell. Ööö... honnan is ismerjük mi egymást?

DIANNA: Gyerekkorunkból. Sőt, még előbből. A tejes Dunából, ahonnan a golya hozza a gyerekeket... Madártejből és angyalokból. Onnan. A pulóverjét fölvette? Meg ne fázzon, itt különösen huzat van. Ha megfázik, megint keneggetheti a derekát... A Mars csoki megfelelő? Holnap is hozok...

LEHEL: Honnan tudja, hogy...

DIANNA: Tudom. Mindent tudok, hogy hol, mikor... kivel. ...Tudom, hogy mit ebédelt, hogy...

LEHEL: Vagy úgy... Szakmabeli? Valami ellenőr?

DIANNA: Lehet, ki tudja.

LEHEL: Akkor most ... mehetek tovább?. Föltéve, hogy ez befejeződött ez a hivatalos izé... kihallgatás...

DIANNA: Nem hivatalos. Te vagy hivatalos... hozzám. Bájbjáj... Napsugárbébi.

8. kép

(Szerda, napközben, Dianna munkahelyén)

Dianna tol egy nyitott koporsót, aztán szemfedőket hajtogat, majd „bemosakodik”, gumikesztyűt húz, a jelenet végére átmegy a kozmetikai boncterembe.

DIANNA: Sugasugabébi, sugasugabébi ott fekszel majd velem... nem engedlek eel... Ma is kapsz Mars-csokit, oksi? A világ összes Mars-csokiját a lábad elé borítom. Igazán meghívhatnál egy ká-

véra. „Kisasszony, meghívhatom egy kávéra?” Ennyit igazán mondhatnál. „Vagy asszony?” Nem! Kisasszony. Nem vagy te olyan félenk... Nem hívsz meg? Ha nem, nem, akkor majd meghívlak én, cukibébi... lenyalom a kanalat is utánad. Ha kiöltözöm neked, akkor te ilyen húsvér csajszi még nem láttál, szerelmem. Egy igazi Júnót. You no problem. Úgy telemegy vérrel a fütyid, hogy elájulsz...

9. kép

(Szerda este, földalattivasút peronja)

Lehel kijön a fülkéből, kezében a táskája, körülnéz, aztán megkönnyebbülve, fütyörészve, ahogy mondani szokták „ruganyos léptekkel” elindul a peronon. Megszólal a mobilja, előveszi, sokáig hagyja csörögni, aztán mégis fölveszi.

LEHEL: Halló... Halló! Ki az? Van ott valaki? ...Maga az? ...Halló! Tudod, kivel szórakozzál... Halló! (*kinyomja a telefont*) Szopj le... Dagadt kurva... Máskor szólj bele, ha akarsz valamit...

10. kép

(Szerda este, Dianna lakása)

Dugigpakolt, fém bevásárlókocsival érkezik haza, mintegy betolja a lakásába, láthatólag ideges, szomorú.

DIANNA: Azt hiszed, cukiboy, ha hirtelen egy másik vonalra téteted magad, megúszod? Rosszul hiszed. Ezzel pont azt üzened, hogy a horgomra vagy akadva. Hogy kellek neked. Csak még félsz, csak még menekülsz... édesítéd a húsodat. A fincsi kakashúsodat...

Lepakol, nézi a hulahoppkarikát, kézbeveszi, de nincs ereje a derekára tenni. Félregurítja és mo-

hón, elszántan enni kezd, egyenesen a bevásárlókasszából, mintha egy tálcáról, chips, puding, szalámi, süti, minden. Lenémázva villog a tévé.

Nem úszod meg, cukorbébi. Legföljebb egy-két napig sunnyoghatsz. Megtalállak. Idehozlak. És el sem engedlek többé. Körülnőlek, mint az élőfa a sörnyitót. Dunyhád leszek, párnád és paplanod.

Azt hiszed, jó egyedül?

Azt hiszed, jó, hogy minden este telezabálsz magadat a sárga földig, és minél többet eszel, annál inkább úgy érzed, hogy mindegy, mára már úgyszemint eszheted, nem kell betartani a semmilyen fogyókúrát, hogy majd holnapról, majd hétfőtől... Azt hiszed, jó minden este egymagadban kienni a hűtőt, de jégkockatartóig bezárólag, és aztán szabályosan agyonlőve lehanyagolni az ágyra?! Rátatatom... marcipánsor-tűz, kólavér. Azt hiszed jó?

(böfög)

Veled akarok lehanyagolni. Azt akarom, amit egy normális, egészséges fiatal nő akar, se többet, se kevesebbet. Illetve többet, cukimalac, mert nagyobb a restanciám. Egy életre elég restanciám van.

(Bekapcsolja a magnót, Lehel hangja szólal meg, állomás-nevek, „tessék vigyázni”-k öszszeszevágva, mosolyog, elröved, hanyattfekszik, simogatná magát, de inkább felül.)

Nem, nem így. Akarok és meg is szeretlek, méghozzá élve, a teljes fizikai valódban, és itt leszel nekem, és a tenyeremből fogsz enni, bádognyuszi, a forró, rózsaszín tenyeremből. A bármimből. Onnan eszel, ahonnan akarsz. Nem fogy el. Azt a seprűszőke luvnyát, azt te nem szeretheted, akármilyen üz-

letasszony, akármilyen nagy fekete autókkal furikázzák. Engem még nagyobb autókkal furikáznak, cseszed.

Mondd, hallottál te már a Pompa Mercedesről? ...Az egy kolleganóm...

(nevet)

El ne hidd, cukibébi, csak vicceltem. Az nem is egy élőlény. Hanem egy böhöm nagy autó. Dísztemetésekre... azért pompa... meg mercedes... jó, mi?

Egyfolytában rág, chipset, kavicscukrot, úgy is alszik el, rágás közben.

11. kép

(Csütörtök kora reggel, földalatti peronja)

Lehel némán, balra-jobbra tekintgetve oszon végig az üres peronon, megáll az automatánál, vesz egy Mars-csokit, lopva, kapkodva megesszi. Megszólal a mobilja, ijedten megmered, majd a zsebébe nyúl és kinyomja.

12. kép

(Csütörtök reggel, Dianna lakása)

Dianna mackóban hulahoppozik, fáradt, esett, de igyekszik. Hogy magnóról vagy odakintről, nem tudjuk, folyamatosan mennek az állomásnevek, megy a Sugasugabébi, a tévében valami reggeli baromság.

13. kép

(Csütörtök napközben, Dianna munkahelye)

Dianna áll a temetkezési büfé sötét üvege előtt, szürke köpeny, lófarok, beszél a büfésnőnek, üres kávét iszik.

DIANNA: Engem kenyérré lehet kenni, Erzsike, de ami sok, az sok. Megmondtam neki, tessék szíves tudomásul venni a kedves Lux úrnak, hogy köteles

kiadni a szabadságomból, ha nem is mind a nyolc hetet, ami benn van, mert annyi van benn az idők során, de legalább valamennyit. És semmi köze hozzá, hogy hirtelen mi történt... az életkörülményeim tekintetében. Na, ezek után már nem is szólt semmit, csak sírt-rítt, hogy mire megy most itt nélkülem, legnagyobb szezonban. És hogy legalább ezeket csináljam meg a hűtőből, legalább amit máma meg tudok. Jól van, mondom, áll az alku.

És hogy ugye, ígérem meg neki, hogy visszajövök, mert ő ilyen empátikus teremtést úgyse talál a bűdös életbe. Együttérzőt. Érted? Nem mondtam neki semmi határozottat. Az valószínűleg tutibiztos, hogy most egy darabig nem jövök, Erzsike.

Megint milyen jól néz ki a minyonod! Sajnos nem élek vele. Máma répa napom van.

Talán sose jövök többet, még az is lehet.

Őszintén szólva, még az is lehet, hogy valahol máshol próbálkozunk. Érted... Magyarországon kívül is van halott, ugye, az EU-ban. És a képzett hullamosók ott sem nyüzsögnek, ugye... Angliában egy kvalifikált hullamosó a 3-4 ezer fontot is megkeresi, úgy, ahogy mondom. És az már komoly pénz nekünk, kis magyar csóróknak. De ha esetleg úgy is adódik, azért én nem akarom fölégetni magam mögött az egész Luciditast. Mert az nekem fontos, hogy bármikor visszajöhettek, ha akarok.

Hogy van egy bázisom minden eshetőségre a hazámban.

14. kép

(Csütörtök koraeste, földalatti vasút peronja)

Lehel az álló vonat vezetőfülkéjében.

LEHEL (*a hangszóróba*): Örs vezér tér. Végálmás. Kérjük, hagyják el a szerelvényt, és erre figyelmeztessék utastársaikat is!

Ősszekászalódik, kijön a fülkéből, ropogtatja a csontjait.

DIANNA: Lehel! Lehelke! Hello!

LEHEL: Ööö... Hello.

DIANNA: Meghoztam a Mars csokiját. Tegnap elbújt előlem.

LEHEL: Nemá! Hogyhogy elbújtam?

DIANNA: Nagyon cselesen átrakatta magát egy másik járatra. Pedig rettenetesen édesszájú.

LEHEL: Dehogya...

(elfogadja a csokit)

Hogyan is rakattam volna át? Az nem úgy van... Köszönöm... Ööö... azt hiszem, most már mennem kell.

DIANNA: Kár. Pedig bekaphatnánk még együtt valamit. Úgy érte, elcukrázódhatnánk... Kettescskén, Lehel. Ha egyszer úgyis szalma?

LEHEL: Micsoda?

DIANNA: Ha egyszer úgyszincs itthon a felesége.

LEHEL: Nekem nincs feleségem.

DIANNA: Nincs, mert éppen elutazott egy konferenciára. Nagy fekete autó vitte, egy igazi Pompa Mercedes... ma reggel, hét huszonötök...
LEHEL: Ez valami félreértés...

DIANNA: Szerintem is. Az egész házasság félreértés. De ha nincs felesége, mért nem hív meg egy kávéra?

LEHEL: Jó ötlet, tényleg... nem is tudom. Ööö... azért, mert sajnos, tulajdonképpen izé van... Idő. Pillanatnyilag mennem kell.

DIANNA: És tudja, mikor nem kell mennie?

LEHEL: Hát, ezzel a mi életrendünkkel... én nem is tudom.

DIANNA: Holnap este nem kell mennie, Lehel, én tudom. Hét óra nulla ötkor végez. Itt a címem. *(átnyújt egy névjegyet)* Fél nyolcra oda tud érní. Képzeld, úgyszólván szomszédok vagyunk. Maga Kőszál utca, én Pipitér... Vagy tévedek?

LEHEL: A Pipitér az ott van... érdekes... pont ott van...

DIANNA: Pont ott. Tizenkilenc harminc. Fürjtojásos erőleves, azt maga nagyon szereti. A többi meglepetés. A confitált kacsá... bepácoltam... Halvány fogalma sincs, hogy az micsoda. Imádni fogja. De lesz például tiramisú. Ha már egyszer az a kedvence, ugye? Meg a képviselőfánk... Házi bélizsel. Tudom, hogy szereti. És a féledes vörösbort is tudom, hogy az a másik gyengéje.

LEHEL: Hát, mondjuk az túlzás, mert lényegében inkább sört, ugye...

DIANNA: Lesz sör is. Van. Na?

LEHEL: Én nem is tudom.

DIANNA: Tessék szépen megígérni! Ha nem jön, nehes egyszerűséggel fogom és elrabolom. Ugye nem akarja, hogy elraboljam...

LEHEL: Nem. Illetve... állok elébe. Azaz-hogy... úgy érte, el is fogadhatom, nagyon kedves... Sajnos most már tényleg mennem kell... ööö, tulajdonképpen nem is tudom a nevét...

DIANNA: Oda van írva. Dianna. Mint a sós-borsesz.

LEHEL: Tényleg itt van. Majmók Dianna.

DIANNA: Pipitér utca. Bájbjáj... Napsugár-bébi. Fél nyolc. Holnap.

15. kép

(Péntek este, Dianna lakása)

Dianna vacsorához terít a nehéz, ravatalszerű asztalon, kiöltözve, kisminkelve készülődik. Lehel késik, Dianna nézi az óráját, hiába. Lassan huttyan össze, nem találja a helyét, iszik

egy korty bélizt, belekanalaz a szószba, uborkát eszik, vakaródzik, kimegy pisilni, újrasminkel, néz szomorúan, stb. Épp kétségbeesne, mikor – amennyit játékban elbír a néma jelenet, annyi idő múlva – csöngetnek. Fölpattan, bekapcsolja a magnót, felhangzik a Sugárbaby, ajtót nyit.

LEHEL: Helóbeló. Bocsika, ha esetleg... Szerintem késtem, mert az a nagyhelyzet, hogy...

DIANNA: ...Már épp csatoltam a Batmanszárnyaimat, meg a bilincset, hogy elindulok magáért... Különben egyáltalán nem késett... illetve húsz évet késtél, de most itt vagy, Lehel. Heirat Lehel... Itt vagy nekem. Én vagyok az idősebb, tegeződjünk.

LEHEL: Vau. Naná, hogy tegeződjünk, bébi! Mi az, hogy! Hoztam egy ilyen izé... bort. Édes vörös, azt mondtad, szereted. Az alkalomra. Milyen alkalomra is? Szülinap?

DIANNA: Húsz éve várlak vagy mennyi. Harmincöt. Ez elég nagy alkalom, nem?

LEHEL: De.

DIANNA: Az az igazság, kicsit zavarban vagyok, ne haragudj. Lehet, hogy el fogok pirulni.

LEHEL: Ugyan már, lazulj le! Nyugi! Nem kell zavarban lenni, bébi! Cukorbébi... *(nagyon zavarban van)* Ööö... Itt maradunk az ajtóban vagy beengedsz? Ha már engem vársz húsz éve... vagy harmincöt...

DIANNA: Hogyne, ne haragudj...

LEHEL *(bemegy, körülnéz)*: Király egy kis fészek... Ezek szerint itt laksz?

DIANNA: Ezek szerint itt. Éjjel-nappal rád vártam. Az asztalom, az ágyam. És most itt vagy nekem. *(énekel, nem jól de elementárisan)*

„Cukor bébi vagy, cukor bébi vagy, és akarom, hogy az maradj! Cukor bébi vagy, cukor bébi vagy, az nem lehet, hogy elhagyj!”

Csend lesz, állnak egymással szemben, Dianna megcsókolja, lassan, szenvedélyesen birtokba veszi Lehel száját. Lehel lassan reagál, mindig egy lépéssel a nő mögött jár, miközben egyre jobban tetszik neki a dolog, mindenekelőtt a saját ellenállhatatlansága, az, hogy siklik, mint kés a vajban. Abszolút kommersz, nevetséges hangokat ad ki csókolózás közben, szerepel, eljátssza a sokat próbált amorózót, végül nem kap levegőt, zihál, akkor Dianna elengedi.

Vegyél levegőt... Napsugárbébi. Legszívesebben a csőrömből etetnélek, mint a pelikán.

Újabb csókok, vetkőztetik egymást, hamar kikötnek az ágyon. Kapkodó, de szép szeretkezés, Lehel előbb vad és nevetséges, aztán beparázik, sok neki az elementaritás, a súly, az érzelmi tömeg. Ezt Dianna elnézi, sőt tetszik neki Lehel zavara. Ettől Lehel meghatódik, kisfiú lesz, pont olyan pubi, mint amit Dianna szeret és akar.

16. kép

(Péntek este, Dianna lakása)

Lehel az alakjára illő selyemköntösben, lakkpucspan ül a megterített vacsoraasztalnál, Dianna tüsténkedik körülötte.

LEHEL: Ezt a király szerkót tényleg nekem vetted?

DIANNA: Tényleg.

LEHEL: Megáll az eszem. Mikor?

DIANNA: Hónapokkal ezelőtt.

LEHEL: De hát honnét tudtad, hogy...

DIANNA: Tudtam. Megmondtam, hogy én mindent tudok. Aki szerelmes, mindent tud. Örültél a Cukorbébinek? A kedvenc dalod, nem?

LEHEL: Nem mondhatnám... illetve valahol hallottam, beleragadt a hallásomba... van ilyen, néha lehet, hogy füttyörésztem.

DIANNA: Meg énekelted. Tök hangosan. Vezetés közben.

(kitálatja a levest)

Erőleves fürjtojás. Már régen ettél ilyet.

LEHEL: Örület. Tiszta örület. Jól áll?

DIANNA: Órjítóen áll.

LEHEL: Nem úgy nézek ki, mint valami Cézár?

DIANNA: Dehogynem. Mert az is vagy, az én cézim. Uram és parancsolóm. Áve Cézár.

LEHEL: Ismered a vonatkozó poént? Áve Cézár, a vécézár.

(nevetnek)

Figyeljél! Honnan az ízéből tudtad a pontos méretemet?

DIANNA: Én az összes méretedet tudom. Tölthetek?

LEHEL: Naná.

Dianna (tölt): Tudom, hogy ezt szereted.

(koccintanak, bélizt isznak)

LEHEL: És... megfelelő a méretem?

DIANNA: Abszolút.

LEHEL: Ezt úgy értsem, hogy... jó voltam, bébi?

DIANNA: Fantasztikus voltál.

LEHEL: Úgy értem, hogy szexuálisan.

DIANNA: Én is úgy értem. Fantasztikus.

LEHEL: Mondjuk... szokták mondani... De te is jó voltál. Már nem is voltál szűz, mi? Kis hamis...

DIANNA: Mért? Kellett volna? Szeretted volna?

LEHEL: Dehogy, őszintén megmondva, azal csak a macera van. Csak úgy mondtam.

DIANNA: Azt hitted, szűz vagyok?

LEHEL: Hát, lényegében nem, mert kurvára szenvedélyes vagy... meg az az igazság, hogy ahhoz képest, bocsika, de... tapasztalt.

DIANNA: Mihez képest, Cukorbébi?

LEHEL: Nem is tudom...

DIANNA: Nem vagyok tapasztalt. Halálo-
san szerelmes vagyok beléd. Az életem
minden szerelmével. Az vagy nekem,
mi testnek a kenyér, tavaszi zápor fű-
szere a földnek stb. Érted?

LEHEL: Naná. Te is nekem, cukorbébi. Ez
valami vers?

DIANNA: Shakespeare... Hetvenötödik
szonett.

LEHEL: Gondoltam. Jó sok...

DIANNA: Mi sok?

LEHEL: Hát, hogy hetvenöt... Az még
gombócból is... Kurvajó leves.

DIANNA: Fürjtojás... Nem mintha neked
szükséged lenne rá, ugye?

LEHEL: Nem ám... De neked se! Mondha-
tok valamit? Engem még így... ööö...
nem szolgált ki senki. Már nem úgy ér-
tem a „szolgált”-at, hogy mit-
tudomén... mint egy szolga, nem úgy.
Szóval érted, hogy értem, nem?

DIANNA: Értem.

LEHEL: Olyan vagy mint egy párnás centri-
fuga. Minden porcikám zsisbog.

DIANNA: Zsisbogion is. Mért mondtad,
hogy nincs feleséged?

LEHEL: Én?

DIANNA: Te hát. A múltkor az Örsön, a pe-
ronon.

LEHEL: Nem emlékszek. Ezt mondtam?
Lehet, hogy hülyéskedtem. Igen, nyil-
ván hülyéskedésből.

DIANNA: Pedig van, ugye?

LEHEL: Hát, ahogy vesszük. Vanni éppen
van, de nem érdekes. Micsoda elké-
pesztő illatok! Mi van itt? Gundel van
itt? Te tényleg, halál komolyan valódi
kacsát sütsz?

DIANNA: Nem sütök, confitálok. Az sokkal
izgalmasabb, bepácolom, aztán hosz-
szan, nem túl magas hőfokon meg-
puhítom... ahogy téged...

LEHEL: Méghogy te! Gondolkodjál! Nem
inkább én téged? ... Ki lett belém sze-
relmes, mint az atom, mi?

DIANNA: Én, én lettem... igazad van...

(hosszú csók, szenvedélyes, tányérdöntögető)

17. kép

(Péntek este, Dianna lakása)

*Továbbra is a vacsoraasztalnál, esznek, isznak,
zene szól, igazi idill.*

LEHEL: Imádom a kacsát. Mondjuk, nagy-
ritkán jutok hozzá. Az is vendéglői. Az
meg, tudod, mi van... Részemről élek
halok a combjáért. És te?

DIANNA: Én érted élek-halok, szerelmem.
És egy fél éve elhatároztam, hogy tű-
zön-vízen át az enyém leszel.

LEHEL: Naná.

DIANNA: Ha kell, elrabollak, királyfi.

LEHEL: Vau. Ez tök izgi. Rabolj el!

DIANNA: Oké, te akartad.

LEHEL: Várjál, az csak akkor elrablás, ha
fogod és meg is kötözöl... Van szigszal-
agod, illetve olyan széles ízéd, mint a
filmekben, Nyomtalanul meg ilyesmi,
Esküdt ellenségek...

DIANNA: Naná, hogy van. Egy szavadba
kerül és meg is kötözlek. Ha akarsz.
Ha neked ettől jó.

LEHEL: Ezt most mire érted?

DIANNA: Mér? Van ilyen, nem? Hogy vala-
kinek úgy jó... hogy arra gerjed föl...

LEHEL: Tudod, mikor! A végén meg is bi-
lincselsz...

DIANNA: Mért ne? Mindent, amit csak
akarsz, rabmadaracskám. Én nem be-
szélek a levegőbe.

LEHEL: Azt látom, hogy nem. És mondd,
nem félsz, hogy kerestetni fognak?

DIANNA: Nem félek. Eltűnünk innen.
Együtt. Elviszlek Angliába. Vagy aho-
va akarsz. A Bahamákra. Elvisszük
egymást. Mit szólsz?

LEHEL: És ha rendőrséggel kerestetnek?
Interpollal!? Ha föl leszel jelentve?
Gondolkodjál!

DIANNA: Tehetnek egy szívességet. Kicso-
da jelentene föl? A Mária?

LEHEL: Milyen Mária?

DIANNA: Hát... a feleséged. Nem ő a Hildegard Mária? Mondtam, hogy mindent tudok...

LEHEL: Mária?! Na, az aztán kurvára nem Mária. Kizárólag Hildegardnak szabad hívni. A Máriától kiütést kap. Egyszer az anyukám lemarikázta, azóta isten bizony nem beszél velem, esetleg karácsonykor két szót, buék és jónapot. Látnod, hogy te se tudsz mindent?

DIANNA: Most már tudok.

LEHEL: Az tuti, hogy följelentene. És az ő kapcsolataival azt nem kívánom senkinek. Az nem lesz méznyalás.

DIANNA: Milyen kapcsolataival?

LEHEL: Ne tudd meg. Ez zellersaláta?

DIANNA: Aha. De hát mér baj az, ha egyszer lemarikázta? Az anyukád.

LEHEL: Azt tőle kéne megkérdezni.

DIANNA: Szeretted az anyukádat?

LEHEL: Ja.

DIANNA: Él még?

LEHEL: Persze, hogy él. Másképp hogy szeretném, ha nem élne, mi, okos nyuszi!? Gondolkodjál!

DIANNA: Az enyém sajnos meghalt. Két éve.

LEHEL: Bocsika. Fogadd őszinte részvételem.

DIANNA: Köszönöm. Mondjuk elég gyorsan történt. Beteg lett, elkezdett összemenni. A végén még pont időben kihoztam a kórházból...

LEHEL: És akkor hol... már úgy értve, hol történt?

DIANNA: Itt. A karomban, hála isten.

LEHEL: Értem. Itt a karodban. Ha beteg volt, biztos jobb is már akkor neki. Nem?

DIANNA: De. Viszont én azóta is szeretem az anyukámat, hogy meghalt. Ez a lila káposzta is jó, de a legjobbat ő csinálta.

LEHEL: Kurvajó. Csókolom a kezét... és a tiédet... tövig.

Sajnos nem bírok többet enni, bébi, kipukkadok. Kinyitsz még egy sört?

DIANNA: Naná. Két karton sör van itt neked.

LEHEL: Nagyon készültél.

DIANNA: Mi tagadás, nagyon. Fél éve erre készülök, hogy... hogy itt legyél velem végre. Minden éjjel sóvárogtam utánad. A hajam megfájdult, annyira. Nem volt nap, hogy ne lestelek volna meg.

LEHEL: Örület. És hol lestél meg?

DIANNA: Főleg a földalattin. Ültem mögötted és hallgattam a hangod. A Sugabébit, meg mindent. Még a Futrinka utcát is énekelted...

LEHEL: Tudod, mikor...

DIANNA: Becsszó.

LEHEL: Hogy értve mögöttem ültél?

DIANNA: Az első kocsiiban.

LEHEL: Nem mondd, hogy izé?! Hogy ki-mondottan ezér közlekedtél!? Miattam?

DIANNA: Mér? Semmi másért nem érdekes közlekedni, csak a szerelméért az embernek. És most itt vagy. A bűgő hangod, az arcéled, az ádámcsutkád, a gyönyörű, rózsaszín férfitested...

LEHEL: Rózsaszín? Pfuj!

DIANNA (*dédelgeti, csókolgatja, van a kettősükben valami valószínűtlenül paradicsomi*): Nem úgy rózsaszín, te buta, hanem mint az angyaloknak. Férfirózsaszín.

LEHEL: Olyan szín nincs. Gondolkodjál!

DIANNA: De hát látod, hogy van...

LEHEL: Nézd, mi a cégnél minden évben nagyon komoly komputeres szemvizsgálaton esünk át. Az nem vicc, az „A” kategóriás nemzetközi vizsga, elmélet és gyakorlat, úgyhogy színügyekben, már megbocsáss, abban én büfé vagyok. Csak fordulj hozzám bizalommal...

DIANNA: Oké, fordulok. Mondj nekem valamit! Valami földalattit.

LEHEL: Hogy érted?

DIANNA: Hát úgy. Amit a metróban szoktál mondani. Megőrülök, ahogy mondani tudod... Hanyattka-dúló, Lánc utca... Sűgd a fülembe, hogy Örs vezér tér! Vagy mondd ide bele a két cicim közé. Akarod?

LEHEL: Naná! Örs vezér tér...

DIANNA: Még!

LEHEL: Az ajtók a baloldalon nyílnak... hogyan mondjam még bele?

DIANNA: Mindenhova. Agyam eldobom, olyan fantasztikus hangod van. Nem jársz te énekelni?

LEHEL: Konkrétan nem.

DIANNA: És nem konkrétan?

LEHEL: Momentán úgy se.

DIANNA: Nem mondták még, hogy milyen király hangod van?

LEHEL: Dehogynem. Szokták mondani.

DIANNA: Kik? A nők, mi?

LEHEL: Naná. Azok is... De van, hogy natúr kollegák. Meg utasok, hogy központi egy orgánomom van.

DIANNA: Az biztos, az ember becsukja a szemét, ráfekszik a hangodra és ringatózik a meleg rezgésen...

LEHEL: ...Te nem csodálnám, ha tudnál römpülni. Tényleg olyan vagy, mint egy kiköpött angyal. Egy csapat angyaldunya. Nagy puha...

DIANNA: ...kövér...

LEHEL: Kit érdekel?

DIANNA: Téged nem?

LEHEL: Nem.

DIANNA: Szóval nem baj neked, hogy én ilyen... szóval kicsit molett vagyok?

LEHEL: Nem baj. Mindig szerettem volna egy ilyen forró kis húsboltot. Egy ilyen csupa dundi, csupa halom, csupa göndör nőcité... hogyishívják... kipróbálni. Már nem úgy értem, hogy bántóan, hanem kíváncsiságból... Ennekem ez nem baj, sőt, az az igazság, én így még soha... hogy ennyire kinyalva legyen nekem... már bocsánat.

DIANNA: Meg van bocsátva... Tudod, ez az egész rengő ízé, testkülső, ez mindenekelőtt védelem. A kiszolgáltatottságom ellen véd, csak az meg pont ettől alakul ki, a külsőtől, és így a kör máris bezárul. Érted?

LEHEL: Naná, evidens, hogy.

DIANNA: Neked jó kövérnek lennem. Oda-

kint viszont nem jó. Ha például kirakatot, vagy másik kövér nőt látok, és az még rám is röhög, hogy csaó bambino, sorstársak vagyunk, az szörnyű. Nagyon kell vigyázni, hogy ne utáljam magam. Meg azt a másik nőt is. Hullával viszont nincs ez, ha mondjuk kövér szegény.

LEHEL: Hullával? Azt mondtad?

DIANNA: Mindegy. Lényeg a lényeg, rengeteg energiát kivesz az emberből. Hogy harcias vagy meg büszke vagy meg önérzetes. Hogy állandóan készültségben vagy, érted?

LEHEL: Arról én is mesélhetnék, hogy készültség.

DIANNA: Azért kellesz nekem, Lehel-cica, hogy neked elengedhessem magam. Mert neked jó, ha elengedem, mert te húsvágyol, nagy didikre vágsz, anyukára vársz, halmocskákra és gödrökre... engem mindenhol meg lehet dugni, érzed?

LEHEL: Aha. Azt a hulla dolgot az előbb mire értetted?

DIANNA: Hogy összeesnek a tepsiben... kiterjedésileg... Ne törődj velem, velem törődj! Én nagyonis élek... és te is... nagyon is...

LEHEL: Engem ilyennek képzelteél?

DIANNA: Abszolút olyan vagy, mint gondoltam.

LEHEL: Abszolút milyen?

DIANNA: Abszolút szenvedélyes. Vad is meg kedves. Kisfiús.

LEHEL: Kisfiús?

DIANNA: Nem úgy, te buta! Férfikisfiús. Érted...

LEHEL: Értem. Pfuuu, mozdulni nem tudok. Le vagyok gázolódva, na. Egy szó, mint száz. Príma kaja, pia...

DIANNA: És még? Semmi más?

LEHEL: Dehogynem, cukorbébi. Asszed itt lennék másképp? Asszed kinyomtam volna rögtön a telefonom, amikor pedig a Hildegard hívott Linzből, ha...

DIANNA: Ha nem szeretnél? Szeretsz?
Mondd, hogy szeretsz!

LEHEL: Szeretlek.

DIANNA: Az enyém vagy?

LEHEL: Naná.

DIANNA: Életre-halálra.

LEHEL: Naná. Nézz ide, fullig kikapcsolom a telefonomat. Se kép se hang. Tudod ez mit jelent? Utánam az özönvíz. Jó?

(ölekezés, ágy, sötét)

18. kép

(Szombat kora hajnal, Dianna lakása)

Ülnek az ágyon, kacsamaradékot esznek, odakinn pirkad.

LEHEL: Beszarás, ez hidegen még jobb. Van itt szalvéta?

DIANNA: Kend a hajamba, szerelmem, mindenem, egyetlenem. A bőrömbbe, a combomba... Szeretlek.

LEHEL: Én is. Én is szeretlek! Tudod mi vagy te? A cukrászdácskám. A gömbölyű labdaházam. A Hildegardnak semmije nincs, ami neked van.

DIANNA: Komolyan mondd?

LEHEL: Komolyan. Aludjunk!

DIANNA: Máris? Aludj, én addig nézlek. Messze még a hajnal...

LEHEL: Ahogy te azt hiszed. Ebbe én szakértő vagyok. Majdnem reggel van. Fogadjunk, hogy három harmincnégy? Na?

DIANNA *(megnézi az órát)*: Három harminc-hét.

LEHEL: Siet az órád, bébi. Tudom kívülről, hány óra. Ilyenkor szoktam kelni.

DIANNA: Nem kell kelni. Ágyban marad a kisfiú. Holnap is, holnapután is.

LEHEL *(félálomban)*: Holnapután be vagyok osztva délutánra.

DIANNA: Kit érdekel, mostantól hozzám vagy beosztva, Sugabébi.

(nézi, ahogy Lehel elalszik, aztán lassan elalszik ő is)

19. kép

(Szombat kora délután, Dianna lakása)

A redőny lehúzva, Lehel alszik, Dianna a konyhában. Nagy erővel megszólal a csengő, Lehel felriad, felül.

LEHEL: Kurva élet! Mi van? Hé! *(Látszik, nem tudja, hol van, a telefonja után tapogat, nem találja, rekedt és riadt.)* Hildegard! Nyuszika, hol a faszba vagy? Valaki csöngetett, hallod?

DIANNA *(pizzás dobozokkal jön be)*: Majdnem megpofoztam ezt a hülyegyereket. Mit csönget ekkorát! Ne haragudj! *(felhúzza a redőnyt, aztán Lehel mellé bújjik az ágyba, csókolgatja, ébresztgeti)* Na, nem bánt a néni, nem kell megijedni.

LEHEL: Hány óra? Valami kurvára nagyon rosszat álmodtam. Hol a telefonom?

DIANNA: Elvitte a cica. Minek neked telefon, Kakaska? Beszélj inkább belém, jó? Leszek én a te okos telefonod, ne félj. Gyere, együnk pizzát. Tenger gyümölcsseis. *(simogatja Lehel, lassan fölébreszti)* Mindjárt fölébred a kisfiú. Vagy verjek a fenekére, hogy fölébredjen?

LEHEL: Ez most pont hogy jutott eszedbe?

DIANNA: Micsoda?

LEHEL: Mindegy... Hogy pont a fenekemre versz. Még hozzá ezt nem most mondd először. Szeretnéd, ha hagynám? Mondd ki! Ilyesmire vágysz?

DIANNA: Ha te szeretnéd... gyönyörű feneked van... hm?

LEHEL: Legelőször is adjál kávé, bébi!

(Dianna kitölti, kávéznak)

DIANNA: Az előbb folyt ki. Tudom, hogy így szereted. Szájégetősen, cukor nélkül.

LEHEL: Honnan tudod? Persze, mert te

mindent tudsz, mi? Te tényleg figyeltél engem? Fél éve, azt mondtad?

DIANNA: Igen. Most már kicsit több.

LEHEL: Nyomoztál utánam?

DIANNA: Kizárólag szerelemből. Haragszol?

LEHEL: Fura egy érzés. Nem is gondolod, aztán figyelnek a munkahelyeden, mint a Colombót, jön utánad egy két lábon járó kamera... két jó kis csülkőn... Még jó, hogy odahaza nem, a hetedik emeleten.

DIANNA: Ami azt illeti, odahaza is.

LEHEL: Ezt hogy érted? Megtanultál a kedvemért röpdülni?

DIANNA: Aha. A kedvedért mindent.

LEHEL: De viccen kívül. Hogyhogy odahaza?

DIANNA: Hát úgy, hogy egyszer követtelek hazáig, akkor már tudtam, melyik nap mikor végzel, hogy vagy beosztva, sa-többi, és követtelek. És villámgyorsan kiderült, hogy itt laktok öt panelra tőlem. Deus ex machina, érted... Ráadásul azt is kilogikáztam, hogy ha fölme-gyek a tetőnkre, pont látom az ablakotokat. Sőt a lépcsőházi bejáratot is, képzeled, meg tudlak nézni, ahogy reggel kilépsz a kapun. Vettem egy baromi erős messzelátót, állványt, mint a csillagászok. Különben is van kulcsom a tetőajtóhoz, valahol kell nyaralni, ott szoktam napozni meztelenül...

LEHEL: Szóval fölmásztál... És kukkoltál. Beszarás. Nem vagy te egy kicsit veszélyes, nyuszómuszó?

DIANNA: De. Ha egy őrzőangyal veszélyes, akkor veszélyes vagyok.

LEHEL: És, mit láttál?

DIANNA: Nem sokat. A nappalit meg a há-lót.

LEHEL: Beszarok.

DIANNA: Ha nem volt behúzva a függöny. Legtöbbször be volt. Sajnos, nem bír-tam ki, hogy ne nézzem. Télen is. Te lettél a mániám. Ne haragudj.

LEHEL: És mindezt a szerelem miatt. Hogy te ennyire...

DIANNA: Ennyire. Baj?

LEHEL: Nem, csak én ezt... Én ehhez nem vagyok hozzászokva. Ahhoz se, hogy főzzenek nekem, gondoskodjanak... meg hogy így... érted... körbevegyen valaki.

DIANNA: Most majd hozzászokhatsz... én nagyon körbevevős vagyok...

20. kép

(Szombat délután, Dianna lakása)

Továbbra is az ágyon, az ágy körül, pizzát eszegetnek, heverésznek, idill.

LEHEL: Jé, van hulahoppkarikád? Tök izgi. És szoksz is vele? Hulahoppozni.

DIANNA: Aha. Csak nem eleget. Az anyám-nak volt a mániája.

LEHEL: Ne! Ő is?

DIANNA: Dehogysis. Olyan meszesedése volt, hogy a táblára lehetett írni szegénykém-mel. Hanem hogy nekem kéne, szerinte. Ezt még ő vette. Egyszer csak beállított vele, hogy vette nekem. Napi kétszer félóra hulahopp, a többi nem ér semmit, se más mozgás, se nevezés, semmi, ezt mondta. Ez már nem sokkal azelőtt volt, hogy beteg lett és meghalt. Sok lelkifur-dalása volt szegénykémnek... Mindig jól megtömött, mert öt személyre főzött minden hétvégén, mintha ott lenne az apám is, meg a mind a két síkhülye pa-sija, aki volt neki, persze hétfőn halálo-san meg volt sértve, hogy ki kell dobni a fele kaját. Veszekedett velem, hogy azonnal egyek meg mindent, mert ránk rohad, nem vagyunk Csekonicsok. Utá-na meg cseszegetett, hogy fogyni kéne, édeském. Meg hogy hulahopp. Azt mondta, ha jó volt egy bennszülöttnek, nekem is jó lehet, sőt, az ilyen európai háj még puhább is, hamarabb leszalad. Föl nem fogom, honnan szedte pont a hulahoppot.

LEHEL: Szerintem láthatta a tévébe, ott

- mindig van ilyen, hogy tahiti lányok vagy ilyesmi. Képzeld el, van egy Gaugin nevű festő, az pont ilyen csoki csajsziakat festett, meg fekete disznókat, tök jó, akkora fazon, levágta a fülét a haverjának, az is festő, aztán elment Tahitira.
- DIANNA: Ja. A haverja vágta le az ő fülét. A Van Gogh.
- LEHEL: Valahogy így, nem jegyeztem meg egész pontosan, csak a képeit. Tudod, milyen drágák? Aranyár, nyuszómuszó, aranyár. Szar lehet, ha valakinek levágják a fülét.
- DIANNA: Pláne borotvával. De ha viszont harapdálják az jó, nem?
- LEHEL: Az jó. Meg harapdálni is jó. A fürös kis nyakát valakinek...
- DIANNA: Téged ez tényleg nem zavar? A méreteim. Meg a hurkáim.
- LEHEL: Nem zavar, sót. Idedughatom a fejem?
- DIANNA: Naná. Ahová csak akarod.
- LEHEL: Dunnyuska. Volt valami rajzfilm, ez volt a címe.
- DIANNA: Dunnyuska?
- LEHEL: Aha. Ez valami egész állat chili. Tudod, hogy én szeretem az erőset? Ha kétszer csíp, érted!
- DIANNA: Ki a jóisten mondja meg, hogy egyformának kell lenni, mi? A bulímiás modellpinák, akik hánynak mint a zacskó?
- LEHEL: Naná. Ha egyszer biovízen élnek, meg biokosztton. Moszatsalátán. Ne törődj velük. Én a legvadabb csücskiprikát is megeszem, de szétrágva ám, mer egybe lenyelni nem ér...
- DIANNA: Zavarom úgyis eleget magamat, nem vagyok hajlandó, hogy többet zavarjam. Júnó vagyok, nó problém. You no problem. Ezt mondogatom, minden reggel, hogy ki tudjak kászálódni az ágyamból. Pedig csupa problem. Nem mintha egy nemkövérnek nem. Szerinted?
- LEHEL: Naná. Tök igazad van.
- DIANNA: Ha őszinte akarok lenni, én inkább szeretek kövér lenni, mint nem.
- LEHEL: Szeressél is. Gyerekkoromban mindig arra gondoltam, ha az anyukám kövér lenne, biztos nem pofozna. Vagy legalább a párnás keze nem fájna.
- DIANNA: Pofozott?
- LEHEL: Naná. Pedig a fenekemet is verhettem volna.
- DIANNA: Én tejben-vajban foglak fürösztelni. Nyalogatni foglak, mint a cicák a gombolyagot. Szereted a cicákat?
- LEHEL: Az ilyen puhapihe cicákat, mint te, azokat szeretem.
- DIANNA: Nem voltam én ám mindig ilyen! Én nagyon deszka voltam kislánynak! Még kamasznak is. Fociztam, fára másztam, semmi mást. Legföljebb még monacói hercegnő akartam lenni.
- LEHEL: Deszka? Te?
- DIANNA: Én.
- LEHEL: Most aztán nem vagy deszka, az biztos.
- DIANNA: Hát nem. Bánod?
- LEHEL: Tudod, mikor!
- DIANNA: Ha magam vagyok... szóval amikor magam voltam, pláne kicsit ittam is, az egész testem egy nagy, lomha cicca lett, aki folyton nyalogatja magát, ha kell ha nem. Mondjuk az igaz, hogy mindig kell, mert mid van egyéb, mint ez a test, ami akkor is a tiéd, mindenkor is, ha utálod. Szóval mi másod van, amit adjál, ha van kinek, mint ez a tested, ami a benned levő élet végső soron, meg a kis múltad, az összes egy fióknyi emlékezeted... mind belesomagolva ebbe a cicaságba.
- LEHEL: Naná. Evidens. Mondjuk, ha hull a szőrük, azt nem nagyon bírom... egészségileg. Van macskád a lakásban?
- DIANNA: Nem, nincs. Illetve te leszel a cicám. Kandúrom. És mért pofozott az anyukád? Rossz kisfiú voltál?

LEHEL: Nem különösebben. Idegességében. Mert féltett. Meg apukám helyett, mert az mindig el volt vezényelve, tűz-szerész volt, és azért, érthető, hogy a felesége ideges lett az aggódástól. Van ilyen.

DIANNA: Projekció.

LEHEL: Az is. Meg ilyen régi háborús aknák, kézigránatok. Hol van itt ilyen jó pizzás?

DIANNA: Itt sehol. Ez a munkahelyem közelében van, igazi olasz a pasi, a kihordók meg félig-meddig ismerősök. Már tegnapelőtt megrendeltem. Időre.

LEHEL: Időre?

DIANNA: Aha. Ma kettőre.

LEHEL: Te tudtad, hogy pont most... szóval, hogy pont most leszünk éhesek, meg minden?

DIANNA: Tudtam, naná.

LEHEL: Örület. Te egy igazi boszorkány vagy. Nem vagy te túlságosan felöltözve az alkalomhoz?

DIANNA: De. Szerintem is. Leeresztem a redőnyt.

LEHEL: Mér, honnan lehet ide belátni? Az égből?

DIANNA: Például. Mindenhova be lehet látni valahonnan.

21. kép

(Szombat délután, Dianna lakása)

Dianna bélizt iszik, Lehel sört, szól a zene, a tévé, idill.

DIANNA: Te milyen fagyit szeretsz?

LEHEL: Én aztán az összeset. Csokit, vaniliát, mogyorót.

DIANNA: Én is. Meg én főleg a gyümölcsfagyit. Nem akarod, hogy lemenjünk a Csipcsupba fagyizni?

LEHEL: Most? Fényes délután? Még csak az hiányozna. Le akarsz buktatni? Az összes szomszédom ott fagyizik. Gondolkozzál!

DIANNA: Persze, hülye vagyok. Csak olyan jó elképzelni, hogy megyek veled egy nyári utcán, kart karba öltve... Ugye, egyszer kijössz velem az utcára?!

LEHEL: Nem arról van szó. De hát megért-heted, hogy ez most... nem alkalmas.

DIANNA: Volt egy pasim, egy Ricsi, tök hülye gyökér, az megmondta, idefigyelj, kettesben szeretlek, de az utcán meg buliban kicsit ciki, hogy ilyen benga széles vagy.

LEHEL: Nem is vagy benga széles.

DIANNA: Imádlak!

LEHEL: És mi lett a Ricsivel?

DIANNA: Kidobtam. Elkezdett kölcsönké-regetni, meg mindenféle albumokat elvinni az antikváriumba.

LEHEL: Te valami tanárnő vagy, hogy ilyen humán vagy?

DIANNA: Nem. Én hullamosó vagyok.

LEHEL (*kicsit ijedten nevet*): Persze. Hullamosó! Jó kis morbid vicceid vannak, bébi.

DIANNA: Nem vicc. Egy temetkezési KFT-nél.

LEHEL: Tudod, kit hülyíts! Komolyan mon-dod?

DIANNA: Komolyan.

LEHEL: Na várjál! Hogyhogy? Ja értem. Ez valami ilyen izé, hogy orvostanhallgató akarsz lenni vagy ilyesmi, azok szoktak...

DIANNA: Nem akarok. Csak éppen oda vettek föl. Dolgozni. Se zsokének, se manőkenek nem kellettem, érted.

LEHEL: Hát igen, egy ilyen zsokének, ugye... női relációba nincs nagyon keresnivalója. Én ismertem egy zsokét, az bizonyos fokig... ő azt mondta, ha jól emlékszek, Gyuszinak hívták, hogy a lányzsoké az olyan, mint... most nem is tudom... mint a karón varjú. Vannak ilyen dolgok, a női métróvezetőkről nem is beszélve, mert azoknak egyszerűen szakmai szempontból nem fogadom el a létjogosultságát...

DIANNA: Azt a zsokét, azt én viccből mondtam, te buta.

LEHEL: Naná. Evidens.

DIANNA: Anyukám halála utántól dolgozok itt. Mert amíg ápoltam szegényt, kirúgtak a mekiből, annyit késtem, nem volt nap, hogy nem.

LEHEL: Mekkora köcsögök!

DIANNA: És akkor sajnos, ugye be kellett mennem ehhez a Luciditáshoz. Ismered? Nem piacvezető, de azért jónevű cég. Tudod, ők temették anyukámat. Megismerkedtünk, egyszer csak a főnök megkérdezte, hajlandó vagyok-e belépni hozzájuk. Én meg beléptem.

LEHEL: Értem.

DIANNA: Sokat fizetnek. Megbecsülnek, mert jó közösségi ember vagyok. Meg jó munkaező. Tele empátiával. ...Most undorodsz?

LEHEL: Dehogy, cukibébi, dehogy, csak én még soha nem voltam így a közelében senkinek, aki hullákkal kavár... illetve foglalkozik. Meg lehet érteni, hogy van az emberben egy ilyen ösztönös izé... egy ilyen bejézés vagy borzadás.

DIANNA: Persze, hogy van. De ez előítélet, szerelmem.

LEHEL: Én is ezt mondom, szó szerint.

DIANNA: Hogy mért a halottaktól félnek az emberek, mért nem az élőktől, föl nem tudom fogni. Pedig pont, hogy a halottaktól nem kell félni. A halottak szelídek.

LEHEL: Végülis... most, hogy mondod...

DIANNA: ...Száz év múlva a halottak belesznek injekciózva, és ott maradnak velünk, megvilágítva. Lesz egy szoftver, meg a hónuk alatt kicsi villanymotorok, azzal integetnek. Akár járnak is majd. Vagy csak mosolyognak az unokákra. A halott már nem bánt senkit.

LEHEL: Az biztos. Legföljebb az ilyen filmekben...

DIANNA: Az ember, ha nem kerül a köze-lükbe, bele se gondol, hogy kivel talál-

kozna szívesebben egy sötét utcán, egy gyilkossal vagy egy halottal.

LEHEL: Mármint ha azzal a gyilkossal, aki megölte? Hát evidens, hogy jobb a halott, persze, csak ha már elfutott a gyilkosa...

DIANNA: Naná. Mondjuk, én inkább elméletileg értettem.

LEHEL: Mér, hát én is úgy mondtam. Elméletileg. Jobb egy ilyen sötét utcát elkerülni, nem?

DIANNA: De.

LEHEL: Nem akartalak megbántani. Ne haragudj, cukibébi.

DIANNA: Nem haragszom.

LEHEL: Ha ott dolgozol, ott dolgozol. Az is egy munka, a izé, a temetkezés, azt is meg kell csinálni valakinek. A föld alatt is, ugye, már úgy érve, egy földalatti vasút relációjában, ott is sokfajta munka van, nemcsak a vonatvezetés, ami ugye a csúcs, hanem sorolhatnám. A lényeg, hogy ott is mindent meg kell csinálni, vagy mittudomén, a vécépuoló, az is egy munka... már bocsánat, ezzel nem azt akarom mondani, hogy...

DIANNA: ...Értem, sugabébi, értem.

LEHEL: Hogy is hívják a céget?

DIANNA: Luciditas.

LEHEL: Akkor te biztos szereted a vámpiros filmeket...

DIANNA: Nem nagyon. Mért gondolod? Ja, hogy emiatt? Ugyan, cukorboy! Ezek nem hullák, ezek halottak! Én nem az a mezei hullamosó vagyok, akit mutatnak a filmekben, aki közvetlenül az exit után, meg proszektúra és ilyesmi. Ahol sivít a fűrész és a hasba pakolják bele az agyvelőt! Meg zipzár köldöktől a nyakukig...

LEHEL: Zipzár? Mingyár rosszul leszek.

DIANNA: Pont azt mondom, hogy semmi zipzár.

LEHEL: Hála istennek!

DIANNA: Tudod, mikor! Azért mindennek van határa! Énhozzám már tulajdon-

képpen összerakva, kegyeletkészen kerülnek, én csak szinte csinósítok, jó, itt-ott még mosni kell, törölni, de főleg nyírni, sminkelni, öltöztetni, frizurázni, ezért mondom, hogy tulajdonképpen szobrászat. És én néha kifejezett szobrásznak vagy minek érzem magam, komolyan. Mint a viasz a Madame Tussaud-nál, olyan a tapintásuk, már bocsánat. Akár hiszed, akár nem, engem megnyugtатnak. Mert nem kell félni tőlük. A mindenféle hátsó szándékaiktól. Hogy valami félreértés támad...

LEHEL: Félreértés?

DIANNA: Hát hogy te ezt hiszed egy helyzetben, a másik meg pont ellenkezőleg. Az élő test mindig akar valamit, valami mást, soha nem olyan engedelmes, mint az én kuncsaftjaim.

LEHEL: Naná.

DIANNA: A főnököm át se vesz kezeletlen testet, inkább visszaküldi.

LEHEL: Még szép.

DIANNA: Ez tulajdonképpen egy morbokozmetológusi munka.

LEHEL: Morbo mi?

DIANNA: Holttestkozmetikus. ...Most nem úgy értve, hogy mitesszer vagy mélyhámlesztás és brazilgyanta, hanem leginkább sminkelés. Bárki megirigyelhetné, rendes, drága smink. Meg hajmosás, fodrászolás, az öltöztetésről nem is beszélve.

LEHEL (*meredten néz*): Aha...

DIANNA: Most kiábrándultál belőlem?

LEHEL: Nem, nem, semmiképpen se.

DIANNA: De, látom. Ha előre megmondom, föl se jössz hozzám, ugye?

LEHEL: Nem arról van szó, hogy följövök, vagy nem följövök. Hanem hogy... ilyen hirtelen. Egyszer csak azt mondd, heló, hullamosó vagyok.

DIANNA: Igazad van. De neked se könnyű ám megmondani az ilyesmit! Mondhattam volna, amit akarok, csak

neked... csak teveled nem akartam hazudni. Azt akartam, hogy ez a mi szerelmünk... ez tiszta maradjon. Érted. Mingyár egy napja lesz, hogy...

LEHEL: Hogy járunk?

DIANNA: Hogy megcsókoltál az édes forró csillagajkaddal... Csókolj meg! Vagy kiábrándultál?

LEHEL: Hogy a faszba ábrándultam volna ki? Ne viccelj már! Különben is, a munka az munka.

DIANNA: Akkor mondd szépen, hogy mi vagyok neked!

LEHEL: Az én somlói galuskám... Az vagy nekem. A tele tál somlói galuskám vagy nekem. Vagy nem az vagy? (*csók, ölelés*)

DIANNA: De, az vagyok.

LEHEL: Meg a madártejem, na. Csak kicsit meg kell emésztennem... annyi az egész. Érted... mégse egy mindennapi dolog...

DIANNA: Vonatot vezetni se mindennapi dolog...

LEHEL: Naná, hogy nem! Gondolkodjál! Arról mesélhetnék.

DIANNA: Akkor mesélj!

LEHEL: Az nem semmi. És nemcsak ugye a szaktudás meg a gyakorlat. Énvelem már annyi pszichológiai tesztet csináltak, mint egy kisebb elmeosztállyal. Mer nincs mese, ez lelki munka. Gondolkodjál! Olyan igénybevétel, hogy páratlan. Ahogy húzod magad után a sötétben az ikszezer tonnát, ott ül benne a nép, az utazóközönség ától cettig, minden. Te meg húzod a föld alatt a vaksötétben... én a legjobban ezt szeretem benne, a sötétet bevilágítani. Behatolni, érted?

DIANNA: Ez szép, hogy sötétben...

LEHEL: Naná. Volt egy bányász, Berend Iván. És erről volt egy film a tévében. Biztos láttad. És nekem azóta ez lett a mániám, behaladni egy alagútba kivilágítva. Egyszer nagyon kikaptam,

mert kigyújtottam a dunyhánkat... gyertyával, mert az anyukám kivette az elemet az elemlámpából, hogy aludjak. Ez veszélyes dolog ám! Ilyenkor az embernek észnél kell lenni, tűzoltók, minden...

DIANNA: Nagyonis értem...

LEHEL: Tudod, hogy mi tűzbiztonsági előírás van ott lenn minálunk?

DIANNA: Naná. És mi lett a dunyhával?

LEHEL: Anyukám fölkapta, kidobta az ablakon. Ilyen kis gyerekdunyha volt, hamar elégett. Annyi toll se volt benne, mint egy angyalban. Na, kaptam azután, ne félj, berendivánt, csak úgy csattogott.

DIANNA: Fejedre?

(simogatja Lehel koponyáját)

LEHEL: Ja... És hogy bírod, ööö, a folytonos gumikesztyű-viselést? Mert gondolom, folyton az van rajtad... másképp azért mégis, ugye...

DIANNA: Mégis mi?

LEHEL: Hát fogni a kuncaftok után, meg ilyesmi... konyházni és satöbbi dolgok. Például főzni...

DIANNA: ...Persze. Remekül bírom a gumikesztyűt, szerencsére. Kislány koromtól. Valahogy mindig szerettem, ha rajtam van. Látom, ez téged nagyon foglalkoztat. A Luciditas.

LEHEL: Egy csöppet se, csak ugye, ha beszelgetünk, az embernek beugrik, már a puszta higiénia miatt is...

DIANNA: Sose értettem, hogy az emberek mért undorodnak a másik embertől, aki hajszálra ugyanolyan. Akkor maguktól is undorodnak? Egy ápolótól például nem undorodnak, aki pedig minden pisikakit összecsinál a haldoklóval, meg még az exitje után is ellátja. Éntőlem meg undorodnak.

LEHEL: Köcsögök. Én, isten bizony, nem undorodok.

DIANNA: Akkor jó. Mer te egy különleges cukorbébi vagy.

LEHEL: Naná. Ne törődj velem. Meg kell élni és kész... a halott is ember.

DIANNA: Pontosan. Különben is, most ezt csinálom, holnap mást. Talán te örökre metróvezető akarsz lenni?

LEHEL: Tudod, ki!

DIANNA: Na ugye.

LEHEL: Illetve hát... mondjuk, én speciálisan igen. Mer én abba kurvára beledolgoztam magamat, az az igazság, a monotoníába. Legföljebb még törzsfőnök... azt el tudnám képzelni, Tahitin. Mint ez a Gaugin, az is valami ilyesmi volt.

DIANNA: Törzsfőnök? Csudapofa vagy. Igazi csudapofa. Ha akarsz, szökjünk meg Tahitira.

LEHEL: Nem hülyeség! Fűszoknya, ágyékkötő, kis csoki csajok...

DIANNA: Majd adok én neked csoki csajokat... A csoki csajod is én vagyok. Nem vagyok neked elég csoki? Bekeményem magam?

LEHEL: Elég csoki vagy. Kétféle jár Gündel-palacsinta vagy...

DIANNA: Erre vágysz? Gündel-palacsintára? Csináljak? Csinálok. Amit csak akarsz.

LEHEL: Ha te vagy a Gündel-palacsinta, arra vágok.

22. kép

(Szombat este, Dianna lakása)

Jégkrémet esznek, kicsit már látszik rajtuk az elmúlt két nap fáradtsága.

DIANNA: Nem unsz még, sugabébi?

LEHEL: Nem.

DIANNA: De nemcsak azért nem, mert szeretted a monotoníát?

LEHEL: Nem azért nem.

DIANNA: Énszerintem te még soha nem voltál szerelmes. Most énbélem meg az vagy. Nem?

LEHEL: De.

DIANNA: Te leszel az utolsó Lehelem.

LEHEL: Ezt hogy érted?

DIANNA: Mindegy, vicc volt.

LEHEL: Mért, volt már Leheled?

DIANNA: Nem.

LEHEL: Hanem.

DIANNA: Robi volt, meg Gyula. Egy Ahmed... És neked?

LEHEL: Meg volt még a Ricsi, nem szeretném, ha elfelejtenéd.

DIANNA: Volt a Ricsi is. Nem számít. És neked?

LEHEL: Tudod, ki emlékszik. Volt mindenféle nevű...

DIANNA: Szóval, ööö... előttem is megcsalad a Hildegardot?

LEHEL: Nem. Illetve... végülis meg. Ahogy vesszük... Ha egy ilyen kirúgás a hámból megcsalás. Mert ez egy férfinél abszolút másképp van. Gondolkodjál!... Van neki egy hangsúlyozottan egészségügyi része is. Mindenesetre volt csaj elég. Ez a mi szakmánk is tisztára elkezdett nőiesedni, ennek minden következményével. Hogy rámásznak egyenesen az emberre. Ószintén szólna, még csoki is volt. Félcsoki, de magyar. De ám az ilyen Ahmedokkal azért vigyázni kell.

DIANNA: Mért, Cukorbébi? Azért mert arab?

LEHEL: Nem azért, mert arab, hanem azért, mert te nem ismered az életet, kiscicám. Kit érdekelne, ha arab? Csakhogy egy ilyen konkrét Ahmed előbb késel, aztán vesz menetjegyet. Az ellenőr haverok ennek az eleven enciklopédiái. Én látom, mi megy odalenn. Nem is beszélve a ...

DIANNA: Cigányokról...

LEHEL: Na ja. Mi a szaknyelvbe csak újmagyart mondunk.

DIANNA: Tudod, hogy én is cigány vagyok?

LEHEL: Bocsika. Nem tudtam... Mi van?

DIANNA: Mér, az baj?

LEHEL: Ne hülyítsél, cukorbébi! Ezzel a bőrrel?

DIANNA: Ezzel. Ha cigányozol, én cigány vagyok. Ezzel a bőrrel. Zsidózni nem akarsz? Mer akkor...

LEHEL: Ne csináld már! Inkább nem cigányozok, jó? Ti az interneten már tökre meg vagytok zavarodva a piszitekkel. De oké, oké, igazad van, megértettem. Én, az az igazság, nem is szoktam, legföljebb társaságba, a vicc kedvéért. Különben tudod, mit? Kit érdekel, ha nem balhézik. Ha rendezett az öltözéke, meg rendesen utazik?

DIANNA: Persze. Éppolyan ember.

LEHEL: Evidens. És ezekbe voltál szerelmes? Robi meg Gyula?

DIANNA: Nem voltam szerelmes. Magányos voltam. Tehozzad ezek nem voltak foghatók. Senki, Lehel vezér. A kislábujjad körméhez se.

LEHEL: Mér pont a kislábujjam?

DIANNA: Mert szép. Mindened szép.

LEHEL: És így értve a kislábujjam is?

DIANNA: Gyönyörű.

LEHEL: És mim szép még konkrétan?

DIANNA: Mindened szép. És nekem?

LEHEL: De mim a legszebb?

DIANNA: Mondjam vagy mutassam? (*ölelés*) Mondd, te erre vágysz tényleg, ami én vagyok? Nemcsak a hangulat miatt mondom? Az újdonság miatt... Holnap is ezt fogod gondolni, ugye?

LEHEL: Naná. Te olyan vagy, mint egy leve-sztál madártej. Egy tömött cukrászda. Gyerekkoromban egyszer elvittek egy falusi lakodalomba Sárbogárdra. Elfáradtam, lefektettek, reggel egy olyan szobában ébredtem, ami tele volt tortával. De telis tele. Meg krémessel. A plafonon is Rigó Jancsi, érted. Ott éreztem így magam. Hogy akárhová nyúlok, kurva jó. Vagy akárhova dörzsölöm az akármimet... Csak amikor ki akartam menni, be volt valahogy zárva az ajtó.

Sokáig dörömböltem, semmi. De ez sokáig nem izgatott, csak amikor már hányni kellett. Addig ettem ott, kóstoltattam, amíg elcsaptam a gyomrom.

DIANNA: Szegény kis Lehel... És aztán?

LEHEL: Már sírtam is, mire jött az a nő, aki ott volt a nemtudomki. Nászasszony. Ki volt festve, de a púder alatt is látszott a kis bajusza, mer falun azért sokáig így ment, hogy házi krém, házi make up. Már nem volt józan, és borzasztó dühös volt. Azt mondta, jól kiveri a seggem az anyám helyett, mert látja, hogy tortás a sliccem. És ha ő letörölgeti, abba nem lesz köszönet. De aztán nagy vihogva kiengedett. Pont úgy nevetett, mintha szirénázna.

DIANNA: Mért hagytad magad?

LEHEL: Mondom, hogy nem hagytam! Szaladtam a klotyóra.

DIANNA: Én laktam falun, de sose voltam falusi lakodalomba.

LEHEL: Na, azóta én se.

DIANNA: És hánytál?

LEHEL: Ja. Mint a lakodalmás kutya.

23. kép

(Szombat este, Dianna lakása)

Ülnek az asztalnál, esznek, isznak, szól a zene.

DIANNA: Én úgy vagyok kövér, ahogy a hold ezüstös. Ezt valamikor régen olvastam. Egy író írta. Esterházy.

LEHEL: Azt ismerem. Főleg a bátyját. Meg volt egy csajom, annak az összes könyve megvolt. Nem hazudok. Szemüveges csaj... De mi van, ha nem telihold van, mi? Erre nem gondolt? Az anorexiásokra.

DIANNA: Nekem mindig telehold van, szerelmem. Mondjuk, a kövér szót, azt nem igazán szeretem, meg a molettet se, mert ha azt mondom, hogy molett, még jobban a kövérré van gondolva vagy a hájasra, ami nem ugyanaz. Én

nem hájas vagyok, azt ki szoktam kérni magamnak. Meg a túlsúlyostól is frászt kapok. A dagadtról nem is beszélve. A dagiról. Több szinonimát tudok, mint bárki. Fogadjunk, versenyezzünk... Azt meg, hogy obez vagyok, azt a franc se érti.

LEHEL: Mondjuk én se kristálytisztán.

DIANNA: A kövér orvosi nyelven, az az obez.

LEHEL: Érdekes egy ilyen szaknyelv. Minálunk odalent a föld alatt... ugye vannak kifejezések, amit csak mi tudunk, azt kívülálló az istennek se értheti meg. Egy civil például tök el lenne tévedve. Hogy mi például az AVR. Fogadjunk, hogy nem tudod.

DIANNA: De tudom. Mit kapok, ha tudom?

LEHEL: Azt civil nem tudja, nyuszómuszó, olyan isten nincs.

DIANNA: Az az ilyen izé, A,V,R. Megvan! Automata-Vész-Relé. Megállít vagy ilyesmi.

LEHEL: Nem. Én nyertem. Automatikus Vonatvezető Rendszer. És mit jelent? Na? Ha mondjuk rosszul lesz a vezető, vagy ha teszem azt, műszaki meghibásodás történik, akkor segít elhárítani. Érted, ez egy komoly szakma, ez hivatás, ebbe nem lehet összevissza improvizálni, hogy „vész relé”, meg satöbbi. Fogadok, azt se tudod, mi a segédvezető.

DIANNA: De tudom. Ott ül a vezető mellett. A segédje.

LEHEL: Ott ül, ott ül. De minek ül ott! Mesélhetnék...

DIANNA: Akkor mesélj.

LEHEL: Csajok nem szokták szeretni.

DIANNA: Én szeretem. Én nem a csajok vagyok. Én a szerelmed vagyok. Vagy nem?

LEHEL: De.

DIANNA: Egyáltalán, hogy lettél te vonatvezető? Bel canto létedre...

LEHEL: Nem vettek fel a műszakira. Szar

voltam matekból. Erre fogtam és elmentem a földalattihoz. Aztán beleszerettem a vonatvezetésbe. Ez nekem passzió. Ha egy hétig nem vezethetem, tők beteg vagyok. Nekem a monotonia a gyógyszerelem, meg a sötét.

DIANNA: Ott ismerted meg őt? A feleségedet.

LEHEL: Ott? Ne röhögtesd! A Hildegard le nem jönne a mozgólépcsőn. Klausztrófiás.

DIANNA: Akkor hol?

LEHEL: Gimnáziumban. Gimnáziumi osztálytárs. A szalagavatón lett terhes, úgy, ahogy mondom, az első nemi izénktől. Dugásunktól. Mondta, hogy mi van, sajnos bekapta a legyet, erre elvettem. Mért ne, gondoltam, jobb, mint otthon, otthon összesen két szobánk volt, ennél alig nagyobb lakás, a faterom sztrókos, a muterom siratja, mit szűkösködjünk? És tényleg sajnáltam a csajt. Nem volt szép lány, meg még ez is, hogy terhes lett, mér kúrjak ki vele? Biztos szeret is. Meg tetszett, hogy valaki pont éntőlem terhes. Hogy ez nekem csak úgy megy. Aztán az esküvő utáni héten egyszer csak vetélés, meg izé, vérmérgezés, bazmeg, minden szar, ott álltunk tizenkilenc évesen, hogy sose lehet gyereke. Derült égből. Volt viszont lakás, be volt rendezve, a szülei a szantálfa vécépapírtartóig bezárólag mindent megvettek. Akkor elkezdett a Külkerre járni.

DIANNA: És szeretted?

LEHEL: Külkerre járni?

DIANNA: Nem, hanem téged.

LEHEL: Eleinte biztos, legalábbis azt mondta. Amíg hajtotta bele magát a szerelembe, mert fontos volt, hogy vegyem el. Meg lett mondva, ha van lepapírozott férje, azonnal megveszik neki a lakást a szülei.

DIANNA: És most?

LEHEL: Nem tudom. Ez így nem nagyon

kerül szóba. Nyilván szeret a maga fitness-söprű módjában, mer azt látom, hogy féltékeny. Ne tudd meg. De a tornát azért jobban szereti, a wellness, meg a biokosztot. Nem egy romantikus alkat. Például egyáltalába nem álmodik, azt mondja, ahhoz ő túl kemény és elfoglalt. Ha valami lelki salakja van, kiszauazza és jól van. Vagy elintézi egy félmaratonnal. Összesen egy viccen tud nevetni, a sajátján, Lehel, ne legyél hűtőszekrény, ha ezt mondja, akkor tud.

DIANNA: Pedig szerintem nem te vagy a hűtőszekrény.

LEHEL: Naná. Amit a legjobban szeret, az a pénz. Az üzlet. Az anyja is teljesen üzletasszony, orosz, de még mindig jobb nő, mint a Hildegard. Egy darabig közös cégük volt, nem is tudom, mit, meg hogy. Kőgazdag, az biztos. Tudod mért tudja, hogy mennyi a fizetésem? Mert minden hónapban elkéri a kimutatásom, és leszámol nekem fillérre még egyszer annyit, ez a megállapodás. Az igaz, több pénzt nem nagyon ad, úgy kell kikönyörögnöm. Megnézi a slejfnit, lobogtatja és nevet rajta. Lehus, Lehus, ez még a modelljeidre is kevés lenne, azt mondja.

DIANNA: Modellek? Te fotózol? Milyen modellek?

LEHEL: Ne féljél, vasút. Azt elmondhatom, nekem komplett megvannak Európa földalattijai a kezdetektől máig. Érted, terespasztal a plafonon is, kis földalattinak berendezve. Tiszta automata, svájci és német modellek, számítógépes vezérlés, kurvajó cucc. Ért annyit mint egy béemvé, azt elhíheted. Kutatók érdeklődtek utána. Azt szokta mondani a Hildegard, hogy én nem is hozzá járok haza, hanem a vonataimhoz. Közbe meg szégyelli, hogy én nem vagyok entellektus-foglalkozású. Ha egyszer egyszer elvisz a társaságába, nem sza-

24. kép

(Szombat késő este, Dianna lakása)

Idill, heverésznek az ágyon.

bad mondanom, hogy vonatvezető vagyok, hanem hogy mérnökvállalkozó-manager, és hogy külön tanácsadó cégem van. S hogy van egy jópofa hobbym, a vonatvezetés, ahogy, mit tudomén, a cárok a Szu-ba ácsok voltak. Mellesleg, mondjuk, tényleg a hobbym. Azt szeretem a legjobban, bemenni abba a szobába.

DIANNA: Álljon meg a menet! Milyen szoba? Mert ugye ez nem az erkélyes szoba, meg nem is a háló. Igen, ez kizárólag az lehet, amelyik hátra néz, a Lestyán utcára.

LEHEL: Pontosan.

DIANNA: És te tényleg a vonataidhoz jártál haza?

LEHEL: Most mit mondjak? Lényegében igen. Meg hát hova járjak, ott lakok. Kinek van kedve balhézni, ha kurvára féltékeny. Mert kurvára, az az igazság.

DIANNA: Mért féltékeny, ha nem szeret?

LEHEL: Mer ami az övé, az az övé. Ha tudná, hogy én itt veled miket kavарok, hát ne tudd meg... Szerintem biztos rám küldene valami kaukázusi izomállatot. Vannak ilyen nexusai... Meg még rád is.

DIANNA: Nem tudja meg. Hacsak...

LEHEL: Mit hacsak?

DIANNA: Hacsak nem akarsz, hogy megtudja. Ha nem döntesz úgy, hogy...

LEHEL: Gondolkodjál! Tudod mikor!... Ne beszélj már hülyeségeket.

DIANNA: Csak úgy mondtam? Lehet mondani szerelemből, nem?

LEHEL: Dehogynem.

DIANNA: Most a vonataidra gondolsz, ugye?

LEHEL: Már hogy érteve?

DIANNA: Hát, hogy... mi lesz most velük.

LEHEL: Mikor most?

DIANNA: Ezek után. Ezentúl. Én az életemnél is jobban szeretlek. Megvédelek, elduglak. Innen nem kell hazamened, érted? Egy szavadba kerül, és soha többet nem kell.

DIANNA: Aki kövér, az van. Annak van egy kiterjedése.

LEHEL: Az biztos.

DIANNA: De mondd meg, ki a franc leszek, ha, mondjuk, le tudnám adni azt a húsz kilót, amit folyton le akarok?

LEHEL: Ne akarjad! Ekkora vagy, és kész. Akinek nem tetszik, tehet egy szívességet.

DIANNA: Egészségügyileg akarok. Vérkeringés, meszesedés, ilyesmik. De félek, hogy akkor belőlem lesz húsz kilóval kevesebb. Eltűnik húsz kiló én. Lehet, hogy nem nagy baj, de akkor is. Persze, ha a kövérség csak rám rakódott, ugye, az ízekkel és mennyiségekkel szembeni tehetetlenségem és gyengeségem következtében, ha rajtam van és nem bennem, akkor nem belőlem vész el, sőt éppen általa veszek el én, én, akinek gondolom magam, illetve aki voltam. Az én ott van a háj alatt, csak nem látszik.

LEHEL: De hát én látom, lehúzó a paplant és látom. Nem? Csak úgy reng az éned. Nem?

DIANNA: De. Mert te egy angyal vagy, aki így szeret, ahogy vagyok, kövérnek. Itthon, egyedül én is szeretek kövér lenni. Ha tudom, hogy ki se kell mozdulnom két napig. Szombat-vasárnap teljes meggyőződéssel kövér vagyok, csak vasárnap délután szar, drukkolni, hogy beleférek-e valami cucomba hétfő reggel. Nekem még a képzeletem is kövér. Mondd, hogy szeretsz!

LEHEL: Szeretlek. Az a legnagyobb baj, hogy sehogy se tud simán menni. Ez a dolog a Hildegarddal. Ahhoz egyenesen csoda kéne.

DIANNA: Csinálok csodát. Mihez kéne csoda?

LEHEL: Tudod jól, gondolkodjál! A nem-hazamenéshez. Legyél nyugodt, az csak úgy megy, nyuszómuszó, ha még az országból is elhúzzuk a belünket.

DIANNA: És? Mi akadály van? Elmegyünk Angliába. Ott is csak halnak meg az emberek. Egy kiképzett hullamosó tudod, hogy ott mit keres? A négyezer fontot is összehozza. Van nekünk egy ilyen belső híradónk, abban olvastam. Abból szépen megélünk... Előbb-utóbb te is találsz magadnak valamit, aztán...

LEHEL: Nem is, hogy elmegyünk. Mer az egy dolog. Hanem hogy hogy meggyünk el, hogy ne kerestessen. Az a legjobb, ha tényleg elrabolsz. Ha úgy csinálunk.

DIANNA: Emberrablóst játszottok?

LEHEL: Olyasmi. Csináljunk úgy. Akkor én mondhatom, hogy szori, nem tehetek semmiről.

DIANNA: Azt szeretnéd mondani?

LEHEL: Faszom szeretné. De ezt például lehetne mondani, ha úgy adódna, hogy muszájna. Érted. Mégis legyen valami indoka az embernek.

DIANNA: Akkor vedd úgy, hogy mostantól el vagy rabolva.

LEHEL: Segítség! Mitől vegyem úgy?

DIANNA: Akarod, hogy megbilincseljelek?

LEHEL: Nincs is bilincsed.

DIANNA: Ahogy te tévedsz. Van! Rendes bilincs, még a polgárőr Józsi, az anyámnak az utolsó pasija hagyta itt. Megmutassam?

LEHEL: Nem hiszem el. Hülyéskedsz. Mutasd!

DIANNA (*előhúzza az ágy alól egy kézbilincset, kulccsal*): Hülyéskedik a néni?

LEHEL: Ööö... hogyhogy itt tartod az ágy alatt?

DIANNA: Hát úgy. Mondom, hogy el vagy rabolva.

LEHEL: És rám is akarsz tenni?

DIANNA: Az attól függ. Ha akarsz... Ha

például nem viselkedsz jól, megbilincsellek és kiverem a feneked.

LEHEL: Ahogy azt Móricka elképzelem...

DIANNA: Olyan képzeletem van, hogy az összes csatorna a nyomába nem ér.

LEHEL: Meséj, milyen képzeleted?

DIANNA: Hát, szövevényes.

LEHEL: Perverz?

DIANNA: MÉR, mi a perverz?

LEHEL: Hát, például, amikor az egyik jól elveri a másikat... és arra izgul...

DIANNA: Rajtam nem múlik, ha valaki arra izgul...

LEHEL: Aludjunk, holnap dolgoznom kell.

DIANNA: De csak déltől. Ha egyáltalán elengedlek.

LEHEL: Hogyhogy ha elengedsz?

DIANNA: Megbeszéltük, hogy el vagy rabolva, nem?

Lehel elalszik, Dianna ki-becsattintgatja a bilincset, nézi Leheld.

25. kép

(Vasárnap délelőtt, Dianna lakása)

Ágyban reggeliznek, kávéznak, mint egy házaspár.

DIANNA: Mennyei égy.

LEHEL: Ja. Hetedik mennyország. Minden nap így kéne reggelizni.

DIANNA: Rajtad múlik, sugabébi.

LEHEL: Rajtam semmi se múlik.

DIANNA: Csak minden.

LEHEL: Várjál, várjál! Ha jól tudom, még mindig el vagyok rabolva. Nem hangzik rosszul... De ha már elrabolsz, mért nem kérsz váltságdíjat?

DIANNA: Mert nincs annyi pénz...

LEHEL: A faszt nincs. Ha ügyes vagy, a Hildegard röhögve ki tudná fizetni. A múlt héten húszezer Eurót kapott valami sötét üzletért, önkormányzati pénz, de eléggé sötét pénz, véletlenül tudom, láttam a neszesszert, amibe

kapta. Azt elkérnék váltságdíjnak. Si-
mán meg tudnánk zsarolni, hogy ha
esetleg nem fizet, illetve ha szól a
rendőrségnek, lebuktatjuk. Mit szólsz?
DIANNA: Ügyes. Még hogy én vagyok ve-
szélyes. Az a baj, hogy ha fizet, vissza
kell, hogy adjalak.
LEHEL: Gondolkodjál! Ki lehet azt találni.
Eljössz a pénzzel, én meg ott maradok,
mittudomén az iksz padon a ligetben.
Hazamegyek veled, mintha mi sem tör-
tént volna, aztán másnap lelépek. Talál-
kozunk a repülőtéren, addigra te meg-
veszed a jegyet Tahitire, és eltűnünk.
DIANNA: Csak az a baj, hogy mi van, ha
nem jössz vissza. Ha elmész veled, nem
jössz vissza.
LEHEL: Mér ne jönnék...
DIANNA: Nem jössz.
LEHEL: Ez igazságtalanság. És ha te nem
jössz? Az lehetetlen, hogy fogod, és te
pattansz le a mi pénzünkkel? Mármint
a Hildegard pénzével? Aztán elmész
egyedül, fűszoknya, minden, fogyasztod
a csoki pasikat, egyiket a másik
után...
DIANNA: Hogy mondhatszilyent? Szeret-
lek. Belehalok, ha elveszítelek, hát nem
érted?
LEHEL: Nehogy már kiakadjál ezen! Most
úgyis csak hülyéskedünk, meg ábrán-
dozunk, nem nyuszómuszó? Belelóg a
kezünk a bilibe.
DIANNA: Ezzel ne hülyéskedjünk. Nem en-
gedlek el veled.
LEHEL: Akkor mi legyen? Nélkülem nem
adja oda a zsetont.
DIANNA: Ölelj meg, az legyen.
LEHEL: Legalább mondd azt nekem, hogy
rabmadaracsám!
DIANNA: Rabmadaracsám. Megkötözött
foglyocskám.
LEHEL: Mondhatok valamit? Engem még
senki se bilincsel meg... igaz, nem is
mertem kérni.
DIANNA: Azt én nem komolyan mondtam,

te lüke, nem úgy értve, hogy tényleg...
hanem kizárólag a játék kedvéért.

LEHEL: Mért, nem vagyok a rabod?
DIANNA: De, a rabom vagy. Rabmadaracs-
kám vagy. Csak nem úgy értve. Én lel-
kileg, nem pedig fizikailag akarlak
megkötözni. A szerelmemmel. A vonz-
erőmmel. Az odaadásommal.
LEHEL: Akkor minek van bilincsed az ágy
alatt?
DIANNA: Hülyéskedésből.
LEHEL: Nekem tök komolynak tűnt.
DIANNA: Az más, ha téged tényleg izgatna,
egy ilyen játék. Próbáltad már?
LEHEL: Tudod, ki! Illetve egyszer...
DIANNA: És jó volt? Lekötözött a csaj, és?
LEHEL: Marháskodtunk. Addig-addig el-
lenkeztem, amíg lekötött az ágyhoz, és
jól kiverte a fenekem. Érted... én meg
a hetedik mennysországba. Az az igaz-
ság.
DIANNA: Akarod, hogy megbilincseljelek?
LEHEL: Ha hagyom. Próbáld meg, majd ki-
derül.

*Birkóznak, szerelmi játék, nincs benne semmi
extrém vagy „perverz”, nagyon szerelmesek, a
bilinccsel Dianna odacsatolja Lehel egyik ke-
zét az ágyhoz, s úgy kezdi kényeztetni, Lehel
élvezi.*

26. kép

(Vasárnap késő délelőtt, Dianna lakása)
*Kedvetlenül készülődnek, feszültek, szomorú-
ak.*

LEHEL: Nem lehet mit csinálni, nyuszó-
muszó, a munka az munka.
DIANNA: Betelefonálhattál volna, hogy be-
teg vagy.
LEHEL: Gondolkodjál! Itt nem hullákról
van szó, hanem élőkről. Különben is,
péntek óta ki se tettem a lábam. Nem
mondhatod, hogy...

(megszólal a telefonja, megnézi)

Basszus! A Hildegard. Most mi lesz?

DIANNA: Vedd föl, és mondd meg neki, hogy minden rendben. Nem gyanakodhat, érted?

LEHEL: Gondolkodjál! És eddig hol voltam, mi? Péntek este óta hol a büdös faszban voltam.

DIANNA: Mondd neki, hogy leejtetted a telefonodat, hogy ráléptél, elromlott, lemerült, bármi.

LEHEL (*felveszi, amíg beszél Dianna masszírozza a talpát*): Szia! Persze, bocss... De, tudom, hogy mit álltál ki. Asszed, én nem? Mit hogy hol? Képzeld, leejtettem, eltört ez a szar... Hétvégén mi a fenét csináltam volna... Igen. Akkumulátorostul. Most... ööö nem tudok beszélni... Értsd már meg, hogy nem!... Úgyhogy. Most vagyok itt pont a telefonos pasinál. Nem, nem nő, pasi. A lakásán, igen. Vasárnap van. Le kell tennem... Dehogy hazudok! Figyelj, most ezt nem tudom kifejteni... Persze, amint kész. Hogyhogy akkor min beszélék! Addig beletette a kártyámat egy másikba, azon beszélék, gondolkodjál! Most leteszem...

DIANNA: Na látod. Ügyes vagy.

LEHEL: Csak ne nalátodozzál. Tessék. Azt hiszed elhitte? Csak én lehetek ilyen hülye! És szeretném közölni, hogy azt viszont nem szeretném... remélem, nem sejt semmit. Mindkettőnket megöl, ha valamire rájön. Ne legyenek illúzióid.

DIANNA: Nem jön rá.

LEHEL: Honnan tudod? Honnan tudsz te előre mindent, mi?

DIANNA: Nem jön rá, hacsak én el nem mondom neki. Tudom a számát.

LEHEL: Honnan tudod?

DIANNA: Tőled. Úgy érte... kinéztem a telefonodból. Ha el akarsz hagyni, fölhívom és elmondom neki őszintén, hogy mi van. Hogy itt vagy nálam péntek

óta és ki se bújtunk az ágyból. Én már mit veszíthetek? Egy emberrabló...

LEHEL: Még pont ez kéne neki... ezzel lehet hülyéskedni, meg ábrándozni, hogy elrablás, és váltságdíj, de a valóság, az valóság. Jobb nem játszani a tűzzel.

DIANNA: Azzal is megsarolhatom, hogy tudok a húszezer Euróról.

LEHEL: Ne! Ez nem játék! Ezt honnan tudod?

DIANNA: Te mondtad, sugabébi, hogy önkormányzat meg neszesszer... Az előbb.

LEHEL: Te meg bevetted, mi? Hülyéskedtünk. Szerepjáték. Nincs semmiféle pénz, érted? Ezt nem szeretném még egyszer hallani.

DIANNA: Értem.

LEHEL: Nem szeretném, ha ebből valami félreértés lenne. Te is kitaláltál, én is. Harmincnégy van, indulnom kell.

DIANNA: Veled megyek. Elkísérek dolgozni.

LEHEL: Ezt hogy képzeled?

DIANNA: Úgy. Jövök veled. Hogy el ne szökj nekem.

LEHEL: Megőrültél? Vasárnap délben nem mehetünk ki együtt az utcára.

DIANNA: Nem együtt, ha nem akarod. Egyszerűen csak megyek mögötted. Sétálok. Halálosan szeretlek.

LEHEL: Hát te aztán... te nem vagy semmi.

DIANNA: Nem.

LEHEL: Eleve kezdjük ott, hogy nem jöhetsz be velem a vezetőfülkébe. Akkor meg? Úgy szökök el, ahogy akarok.

DIANNA: Nem hiszem...

LEHEL: Ezek szerint ott fogsz ülni...

DIANNA: Aha, ott fogok ülni mögötted, a fal túloldalán. Hallani fogod a lélegzeteimet. A forró puncim dobogását. És lelőlek, ha el akarsz szökni.

LEHEL: Te meg vagy örülve.

DIANNA: Naná. Azért lesz pisztolynak látó tárgy a zsebemben. Meg telefon. És ne felejtse el, bármikor felhívhatom a

Hildegardot. Ha mondjuk nem jössz vissza pisilésből, vagy ilyesmi. Fogom és felhívom.

LEHEL: Azt te nem teszed meg.

DIANNA: Nem, Sugabébi, mert nem lesz rá szükség. Csókolj meg!

LEHEL: Szerintem se.

27. kép

(Vasárnap délután a földalattin)

Néma jelenet, Dianna a metrón, egész délután ott ül az első kocsiiban, a végállomásokon kiszáll, vesz Mars-csokit Lehelnek az automatakból, pusztit dob neki stb. Ami eddig arányos és elragadó volt benne, az lassan sok lesz, kétségbeesett és fenyegető. Félóránként felhívja a férfit mobilon. A műszak végén, éjjel együtt mennek haza. Lehel mintegy megadja magát. Fél, ugyanakkor tetszik is neki Dianna szenvedélye. Elemében van, hiszen kész helyzet elé állítják, mint egész életében.

28. kép

(Vasárnap este, Dianna lakása)

Egymást átölve lépnek be, csók a félhomályban, Dianna vetkőztetni kezdi Lehelt.

DIANNA: Jól van, jó kisfiú voltál...

LEHEL: Mér, volt más választásom?

DIANNA: A legjobb választásod én vagyok. Nem?

LEHEL: De, te vagy, te Matahari, te dunyhamacska... ez örület, hogy ennyire szeretsz... (megszólal a kaputelefon, Lehel megdermed) Ki a fasz ez? Vársz valakit?

DIANNA: Aha. Meghozták a vacsorát, uram és parancsolóm.

LEHEL: Vacsorát?

DIANNA: Naná, méghozzá a Gundelből... Gondoltam, megünnepeljük...

LEHEL: Mit?

DIANNA: A kétnapos évfordulónkat...

LEHEL: Kösz. A frász jön rám egy ilyen kaputelefontól.

DIANNA (*kimegy a liftig behozza a hatalmas pakkot, elkezd megteríteni*): Haragszol?

Baj, hogy hozatok neked rendes vacsorát munka utánra?

LEHEL: Nem baj.

DIANNA: Bontunk pezsgőt...

LEHEL: Egy sört adjál inkább!

DIANNA: Csak ha monddod, hogy szeretsz.

LEHEL: Szeretlek.

DIANNA: De ne így! Szépen mondd!

LEHEL (*iszik*): Most szomjas vagyok. Van még?

DIANNA: Van, szerelmem, itt minden van.

(*Ráadja a köntöst, a papucsat, közben a köntös zsebéből kiesik a bilincs, Lehel nézi*)

LEHEL: Mondod, hogy rabmadaracs-kám?

DIANNA (*megterít, tálal*): Rabmadaracs-kám.

Tudod, milyen nehéz kibírni egy délutánt úgy, hogy csak a vérforraló hangodat hallok? „Széll Kálmán tér”... Alig bírtam ki, hogy rád ne törjem a fülkét.

LEHEL: Annyira?

DIANNA: Annyira, sugabébi, annyira. Én nem élném túl, ha... ha mittudomén, valami történe...

LEHEL: Remélem, nem vett észre senki semmit... kollegák, ilyesmik. Bár, hálsten, egyet se ismer közülük. Ezek neki parizerszagú prolik. Erős Pisták.

DIANNA: Erős Pisták?

LEHEL: Ezt rám is szokta mondani. Ha le akart kezelni... Ennek a trutyis húsnak baromi jó illata van. Ez valami vadász?

DIANNA: Báró Schwallenstein módra.

LEHEL: Te aztán tudsz élni. Töltesz egy kis bélizt?

DIANNA: Naná. Most rögtön? A vadashoz?

LEHEL: Mér?

DIANNA: Igazad van. Megérdemeljük.

Isznak, válogatás nélkül, Dianna kibontja a pezsgőt is, esznek, szól a zene, mindenáron jól akarják érezni magukat.

DIANNA: Van tiramisú is, azt is hozattam. Baj?

LEHEL: Hogy lenne baj? Inkább az a baj, hogy holnap már holnap van.

DIANNA: Ha nem akarjuk, nem baj.

LEHEL: Akarjuk vagy nem, holnap hétfő van, gondolkodjál egy kicsit!

DIANNA: Na és? Ebben a lakásban, ha akarjuk, nincs hétfő.

LEHEL: Ezzel most mit akarsz mondani?

DIANNA: Hogy csak te vagy és én vagyok.

LEHEL: Tudod, hogy értem a hétfőt. Úgy, hogy holnap megjön.

DIANNA: Még nincs holnap. Táncoljunk. Még nem is táncoltunk a pályafutásunk alatt. Tudsz táncolni? Persze, hogy tudsz, egy operaénekes hogyan tudna.

Táncolnak, egy idő után Dianna magukra húzza a hulahoppkarikát, ringatóznak, idétlenkednek, nagyokat nevetnek, arra állnak meg, hogy megszólal Lehel telefonja.

LEHEL: Picsába. Bűdös picsába. Esküszöm, olyan, mintha látna. Mintha ő meg visszafele látna a te messzilátódon.

DIANNA: Ugyan már, honnan látna visszafele? Linzből?

LEHEL: És most mit csináljak?

DIANNA: Ne vedd föl. Megígérted, hogy kikapcsolod, amikor eljöttünk az Örsről. Mér nem kapcsoltd ki?

LEHEL: Na mér! Le ne basszál már te is! Elfelejtettem.

DIANNA: Hadd csöngjön, amíg akar, aztán kapsold ki.

LEHEL (*kikapcsolja a telefont*): Asszed nem veszi észre, hogy nem aludtam otthon csütörtök óta? Mindent észrevesz. Hogy nem volt lehúzva a vécé, azt is.

DIANNA: Nem engedem, hogy egy ujjal is hozzád nyúljon.

LEHEL: Kösz. És azt hiszed, ettől megijed?

DIANNA: Megmondtam, hogy ha akarsz, beszéllek veled.

LEHEL: Beszélj velem?

DIANNA: Mér? Ez egy másik dimenzió. A mi szerelmünk. Ebbe bele kell nyugod-

jon, van ilyen, eresszen el békébe, nem tehet ellenünk semmit.

LEHEL: Ahogy te azt hiszed.

DIANNA: Akkor utazzunk el. Reggel fogjuk és elutazunk.

LEHEL: Hova?

DIANNA: Ahová akarsz. Van pénzem. Tirólba, Norvégiába. Mondom, hogy elrabollak. Nemzetközi bűnbanda vagyok. Nem tudsz ellenem mit csinálni. Én vagyok az oka mindennek...

LEHEL: Hát nem is én! ... Bocs...

DIANNA: Te tudod minek vagy az oka? Annak, hogy muszáj volt beléd szeretnem.

LEHEL: Na, annak igen...

DIANNA: Énekelj valamit...

LEHEL (*részeg nagyária össze-vissza kevert álmolásnevekből, produkció és marháskodás keverése*): Kodály körönd, Deák Ferenc tér, Kőbánya-Kispest, Odeon tér, Pötytyös utca, Batthyány tér, Oktogon, Rákóczi tér, Olimpia park, Északi temető, Bocskai út, Astoria, Bosnyák utca, Népliget, Vörösmarty utca, Vörösmarty tér. Újpest-városkapu, Árpád híd, Gizella utca, Arany János utca, Határ út, Újpest-városkapu, Mexikói út, Pílangó utca, Hősök tere, Bajza utca, Kodály körönd, Vörösmarty utca, Oktogon, Opera, Bajcsy-Zsilinszky út, Deák Ferenc tér, Vörösmarty tér. Lehel tér, Hanyattka-dűlő, Lánc utca, Ecsery út, Moszkva tér, Déli pályaudvar, Örs vezér tere, Stadionok, Keleti pályaudvar, Blaha Lujza tér, Kossuth tér, Klinikák, Nyugati pu, Dózsa György út, Astoria, Pötytyös utca, Népliget, Nagyváradi tér, Ferenc körút, Kálvin tér, Ferenciek tere, Árpád híd, Forgách utca, Gyöngyösi utca, Újpest-központ, Citadella, Kelelföldi pályaudvar, Tétényi út, Bocskai út, Móricz Zsigmond Körtér, Szent Gellért tér, Fővám tér, Széchenyi fürdő, Kálvin tér, Rákóczi tér, Népszínház utca, Keleti pályaudvar...

29. kép

(Hétfő reggel. Dianna lakása, félhomály)

LEHEL (*főlrriad*): Elkéstem, csezmeg. Még soha nem késtem el, most meg elkéstem.

DIANNA: Nem késtél el. Én mondtam, hogy nyugodtan aludjon vissza a kisfiú. Ma nem engedlek dolgozni. Nem enged dolgozni a néni. Beteg vagy, és kész. Én foglak ápolni.

LEHEL: Beszarok. Te tudod, hogy mit csinálunk?

DIANNA: Persze. Küldj nekik egy esemest, hogy beteg vagy, aztán kapcsold ki a telefont.

LEHEL: Ebből kurva nagy balhé lesz. Különben is, ma délután megjön. A Hildegard. Haza kell mennem.

DIANNA: Nem kell. Akkor kell, ha akarsz. (*hozzábújik az ágyban*) Akarsz?

LEHEL: Ha nem engedsz, nem tudok akar-
ni. Ha el vagyok rabolva, például.

DIANNA: És a kisfiú ezt akarja. Hogy el legyen rabolva.

*Előhúzza a bilincset, miközben Lehel nyögde-
csel, kényeskedik, játssza a kisfiút, egyik kezét
odabilincseli az ágy támlájához, szenvedélyes,
gyöngéd szerelmi játék.*

30. kép

(Hétfő napközben, Dianna lakása)

*Aléltan fekszenek a feldúlt ágyban, szól a sug-
arébí, mintha szimfonikus zenekar játszaná.*

LEHEL: Ez megint az volt, a komplett hete-
dik mennyország. Veled régen is volt...
veled is volt, hogy a bilincse izgultál
fel? Hol a kulcs? Mostmár leveheted...

DIANNA: Legszívesebben rajtad hagynám,
amíg lemegyek kajáért.

LEHEL: Tudod, mikor...

DIANNA: Ne félj, levezem...

LEHEL: Szóval leveszed? Akkor mégse sze-
retsz eléggé... akkor tőled mehetek,
ahová akarok...

DIANNA: Ne vegyem le?

LEHEL: MÉR az áldozat döntse el? Te vagy
az emberrabló, nem?

DIANNA: Naná. Akkor az emberrabló el-
megy reggeliért. Heverésszen szépen a
kisfiú.

LEHEL: Heverésszik. Legalább kialussza
magát. (*kényeskedve a fal felé fordul, ek-
kor Dianna váratlanul elmegy, behúzza
maga után az ajtót*)

LEHEL: Hé, csezmeg, nem vetted le! Hol a
bilincskulcs, hé!? Erről nem volt szó!

32. kép

(Hétfő dél körül, Dianna lakása)

*Lehel fekszik egy darabig, épphogy eléri a mo-
bilját, odakotorja magához, bekapcsolja, kihan-
gosítja, lehallgatja az üzeneteket. Üvöltözés, a
vállalattól is keresik, hallgatja az üzeneteket,
egyre idegesebb lesz, láthatóan Hildegard hívá-
sát várja, illetőleg attól retteg. Mikor megszólal
a telefon, nézi a készüléket, de nem veszi fel.
Nem veszi fel másodszorra se. Harmadszorra
felveszi, éles, energikus női hang, Hildegardé.*

LEHEL: Szia.

H. HANGJA: Lehus, ott vagy?

LEHEL: Itt hát, mit gondolsz.

H. HANGJA: Furcsán hallak. Ezek szerint jó
már a telefonod...

LEHEL: Jó már.

H. HANGJA: Történt valami? Azt hittem,
még itthon érlek, de nem.

LEHEL: Nem.

H. HANGJA: Mi az isten van már? Milyen a
hangod? Be vagy rekedve?

LEHEL: Nem.

H. HANGJA: Akkor mért suttogsz?

LEHEL: Suttogok?

H. HANGJA: Igen. Olyan vagy... mint vala-
mi nem is tudom... emberrablósos kri-
miben.

LEHEL: Hülye vagy?... Illetve...

H. HANGJA: Mit illetve? Hallod!? Ott vagy?

LEHEL: Itt.

H. HANGJA: Mi ez a hülyeség? Hogyhogy illetve?

LEHEL: Hát hogy lényegében valami olyasmi...

H. HANGJA: Mi olyasmi?

LEHEL: Ha úgy vesszük, elrabortak.

H. HANGJA: Te most hülyéskedsz?

LEHEL: Nem.

H. HANGJA: Hogyhogy elrabortak? Kicsoda?

LEHEL: Egy illető.

H. HANGJA: Hogyhogy elrabort? Emberrabló, Lehus?

LEHEL: Az nem.

H. HANGJA: Hanem? Válaszoljál már! Fogva tart?

LEHEL: Lényegébe fogva.

H. HANGJA: Hogyhogy fogva? Mi az, hogy fogva?

LEHEL: Lényegébe... megbilincselve. Egy ágyhoz.

H. HANGJA: Hol?

LEHEL: Azt nem mondhatom meg. Ami azt illeti... nem nagyon beszélhetek.

H. HANGJA: Idefigyelj, ez nem vicc. Ha nem hülyéskedsz, akkor ez nem vicc. Azonnal mondd meg, hogy ez komoly?

LEHEL: Komoly.

H. HANGJA: Magyar?

LEHEL: Aha.

H. HANGJA: Hálaisten. Be vagy gyógyszervezve? Mer nagyon olyan a hangod...

LEHEL: Nem tudom.

H. HANGJA: És mit akar? Váltásdíjat?

LEHEL: Aha...Tudja, hogy van neked az a pénz, amit a neszesszerbe...

H. HANGJA: Ne!!! Megöllek. Megölöm! Honnan tudja?

LEHEL: Mindent tud. Azt is, hogy te ezért nem fogsz a rendőrségre menni, azt mondja... És a legjobb lenne, azt mondja, ha leraknád egy megbeszélte helyre, és akkor szabadon lennék engedve.

H. HANGJA: A fasszopó kurva anyját. Meg

a tiédet is, tudod. Ez nem a tévé. Ez nem egy szaros krimi. Azonnal felhívom a doktor Huzalayt. És hívom a rendőrséget.

LEHEL: Ne! Akkor nekem végem.

H. HANGJA: A te végedet én leszárom, Heirat Lehel.

LEHEL: Most le kell tennem...

H. HANGJA: Hé! Le ne tedd! Hányan vannak? Hallod!? Többen vannak? Mit látsz az ablakból? Van ablak?

Lehel kinyomja, a készülék azonnal újra csöng, többször, de többet nem veszi fel. Fekszik, rémülten nézi a plafont. Halljuk, üzenete jött. Lehel kicsit vár, aztán lehallgatja. A hangpostán Hildegard üvölt, „Ki az a Majmók Dianna, te mocsodék? Mi? Megtaláltam a zakódban a névjegyét, úgyhogy...” Lehel rémülten kinyomja a telefont, amint meghallja, hogy odakint, a tizediken megáll a lift.

33. kép

(Hétfő déli körül, Dianna lakása)

Dianna zörög a zárban, majd nagy csomagokkal, tortás dobozzal, üvegekkel belép.

DIANNA: Sápadt a kisfiú...

LEHEL: Csodálsz? (majdnem sír) Itt hagyta, csezmeg megbilincselve. Te nem vagy normális. Azér a hülyéskedésnek is van határa.

DIANNA: Ne haragudj. Én azt hittem, nem bánod... Hogy szereted.

LEHEL: Te nem vagy eszednél! És ha összehugyozom magam? Ha kigyullad a lakás?

DIANNA: Csak nem pisilni kell a kisfiúnak?

LEHEL: Nem kell. Vedd le ezt a szart.

DIANNA: Bocsáss meg. Ez egy tudat alatti dolog volt... nyilván nagyon féltetek tudat alatt... érted... Pedig siettem, hogy gyorsan visszaérjek. Akartam hozni friss bureket. Nagyon rossz volt?

LEHEL: Nagyon.

DIANNA (*körülnéz*): Hol a telefonod?

LEHEL: Hogyhogy hol?

DIANNA: Amikor elmentem, ott volt az ágy mellett a kisasztalon.

LEHEL: Míttudomén hol van? Párnám alatt van. Alig értem el. Mér baj ez? Azt akartam, itt legyen, ha hívsz.

DIANNA: Beszéltél valakivel?

LEHEL: Mér beszéltem volna?

DIANNA: A Hildegard se hívott?

LEHEL: Mér hívott volna? Meg se csókoltál, mióta megjöttél.

DIANNA: Hiányoztam?

LEHEL: Nagyon. Gyere, csókolj meg. Szeresd a kisiút, jó?

DIANNA: Átöltözöm.

LEHEL: Ne, így gyere, ahogy vagy!

(*megszólal Dianna telefonja*)

DIANNA: Ki a franc? Ilyenkor nem hív senki. Tudom, hogy senki.

LEHEL: Valami ügynök. Ne törődj vele. Nyomd ki, ne vedd föl.

DIANNA: Nagyon furcsa... (*idegesen fölveszi a telefont, véletlenül megnyomja a kihangosító gombját*) Igen...

H. HANGJA: Majmók Dianna?

DIANNA: Igen. Kivel beszélek?

H. HANGJA: Pipitér utca?

DIANNA: Kivel beszélek?

H. HANGJA: Nagyon jól tudod, kivel. Velem beszélsz, te mocsok.

DIANNA: Én mindent megmagyarázok...

H. HANGJA: Szóval neked kell a pénzem, te rohadt kurva? Krimet játszunk? Na jó, akkor legyen krimi. Azt hiszed, nem tudom, hogy nálad van a férjem? De tudom, te geciputtony, te faszszopó. Azt is tudom, hogy odabilincselted az ágyhoz. Ő telefonálta meg, hogy elra-

bolták és nem beszélhet. Meg hogy nem mondhatja meg, hol van. A kis fasz. Csakhogy megtaláltam a névjegyedet a zakójában. Börtönben fogsz megrohadni. Hallod a szirénázást? Én már hallom...

Dianna elejti a telefont, nézi Leheld.

LEHEL: Figyeljél, ez így nem igaz. Annyi igaz, hogy fölhívott. Annyi igaz. Mit csináljak? Te mit gondoltál volna, megbilincselve, csezmege? Lényegében kiszedte belőlem. Tudod milyen...

(*szirénázás odakinn*)

DIANNA: Hol a bilincs-kulcs?

LEHEL: Nem tudom. Honnan tudjam? Most mi lesz?

DIANNA (*keresi a kulcsot összevissza, kapkod, mindent kiborít, nem találja*): Hova tetük? Legalább ezt mondd meg!

LEHEL: Én nem tettem sehova.

Dianna egy idő után abbahagyja a keresést, leakaszt az ajtó mellől egy kulcsosomót.

LEHEL: Itt akarsz hagyni? Hallod! Hova mész? A tetőre? Én is megyek. Mit akarsz ott? Ne hagyj itt ezekkel!

Dianna kimegy, behúzza maga után az ajtót, vasajtócsapódás kívülről, Lehel dermedt a réműlettől. Hamarosan lábdobogás a lépcsőházból, megáll a lift, rendőrhangok, „Majmók Dianna, a törvény nevében azonnal nyissa ki”, stb., fessegetik, nyomkodják az ajtót, végül egy csizmás láb berúgja.

Sötét.

Firkák a pillanatra

A hatvanéves Parti Nagy Lajosnak

Kánikula

*Bekapcsolva mind az égi napelemek,
ugyanaz a száj fúj, most éppen meleget.*

Azt mondja

*Nem a nehézkedés, nem az energia,
a világ motorja az aszimmetria.*

Ország

A százéves W.S. mester nyomán

*„Maffiakormány”, „maffiaellenzék”
mutogatja egymásnak a – seggét.*

Párt

*Már hat évtizede, hogy reformálják,
s ugyanarra a kísér(t)etre járják.*

Beismerés

*Masszírozza nyakamat, hátamat,
tehát van köztünk testi kapcsolat.*

Nemzeti

*Nemzeti vécé, nemzeti trafik,
nyomod vagy szívod, benne vagy nyakig.*

Hatvanas

*Október, zárnak be a kis női blúzok,
de a tizenkilencre még lapot húzok.*

Hetvenes

*Pudvásodik a test, csak a lenge lélek
ölelgeti mintha..., mint a fát a kéreg.*

Nap

*Minthogy a fénye mindenén átragyog,
a ködön át is őt látom, a napot.*

Freud

Locsol a szomszédasszony
lánya épp most érkezett haza
londonból
szép a szomszédasszony lánya
szerettem volna megkérni
hozzon egy lucian freud-
albumot
de nem mertem megkérni
mert lucian
ragyás öregembereket fest
s féltém a szomszéd lány
még rám talál ismerni
igaz lucian
az angol királynőt is lefestette
és ő sem egy kifejezett szépség
viszont az is igaz
lucian ravasz mód egy kis*
vásznat választott
minő merész gesztus
és felét még annak is
elfoglalja a korona
látom luciant
szürke köpenyében ahogy
a tenyérnyi vászonnal
a buckingham palota elé érkezik
erre kalauzolják arra
valami világos terembe vezetik
felállítja az állványt
épp csikorogva szorítja be a tenyérnyi vásznat
amikor egy tapétaajtón belép őfelsége a királynő
lucian
akárha a habsburg-ház nevében
üdvözlí
és miután a koronaőr ráhelyezi fejére
lucian éppen csak igazít a koronán –
az igazság az én szeretem azt a képet

---

* 23,5x15,2 cm

*meg vagyok győződve
a kihívó kis formátum
a birodalom nagyságát bizonyítja
már az is hogy őfelsége a királynő
beleegyezett modellt ül luciannak
akit mi még bacon körüli társaságból ismertünk
(lásd daniel farson kitűnő bacon-könyvét)
igaz azt még mi sem sejtettük
ami ma már egyértelmű
végül is lucian lett a fontosabb
lucian a nagyobb festő
méghozzá nem is bacon
hanem allbright vonalán
ami persze semmit sem von le
a pápák és a van gogh-sorozat értékéből
és az is csak most jut eszembe
hogy én ki hinné hogy éppen én
jóllehet biztosan van nyoma verseim között
évekig szerelmes voltam
az angol királynőbe
egy 2 pennys narancsszín bélyegen
ha majd lucian festményét is rányomják
egy 2 pennys bélyegre
az majd minden bizonynyal tovább növeli
a kis kép nagyságát
lám bonyolult dolog a nagyság
édes parti nagy lajos barátom.*

KERESZTESI JÓZSEF

A pingpongasztal

Parti Nagy Lajosnak

*Amikor nekifogtunk kipakolni a régi, legendás (tá-titi-tá-tá)
szerkesztőséget a Széchenyi tér 17-ben,
a pingpongasztal körül vakaróztunk egy sort.
Nyilvánvaló volt, hogy nem vihetjük el
a Király utcai apró irodába,
mint ahogy a teljes remittendát sem*

– lágy volt, szőke és másfél mázsa –,
vagy a rengeteg apró kacatot,
vagy a marha sok folyóiratot sem, ami összegyűlt
a magas plafonig érő polcokon
a hátsó teremben, az ún. pingpongszobában.
Erről a szobáról mesélték a régiek,
hogy számtalan nagy összecsapás terepe volt,
hogy a szerkesztő urak, amikor szürke
őszi délutánba fordult a nap, hátrajöttek
ütögetni egy keveset,
meg hát azok a szilveszteri partik:
micsoda csaták, micsoda labdamenetek!
Én, noha sosem pingpongoztam túl jól,
persze elképzeltem, naná: a Lajost meg a Csordást,
komiszabb perceimben a Szederkényit
meg a Balassát, strandpapuccsal
vagy zsírosdeszkával, ahogy kell,
a labda furcsán lelassul, mintha filmen,
gellert kap az oldalnyesett fonákpörgetés
a sűrű és
finom
cigarettafüstön.
Sosem voltam ügyes játékos,
és akkor – ez kábé kétezerháromban lehetett,
tíz éve, jó ég,
akkor volt a Parti Nagy, basszus, ötvenéves,
de hogy az az októberi lapszám
hová érkezett, a Király utcai
szerkesztőségbe már? meg kéne nézni* –,
szóval kétezerháromban
késő is lett volna megtanulni,
hisz a pingpongasztalon stószokban álltak
a remittendából kiemelt, egyberendezett
évfolyamok. Egy héten át pakoltunk.
És tényleg az idő tájt lehetett,
mert akkor történt az, hogy felvetődött,
hogy nem ártana egy szöveg a Lajostól
a születési napra összeállításához.
És kétségkívül az is felvetődött,
hogy a beporzott évadok alatt
roskadozó asztallal mi lesz majd
(mi lenne, nyilván az lesz, hogy megkapja
egy iskola vagy egy gyermekotthon).

---

* Megnéztem, oda. Az ötvenéves Parti Nagyt köszöntő 2003. októberi szám az első, amelynek az impresszumában a Király utcai cím szerepel.

Ekkor én – nem az a bizonyos lírai,
hanem a tényleges, fess szerkesztőfiú,
ki most nem akarna versének hőse lenni,
de mit tegyen, ha tényleg ő volt, aki
fölvetette: „Mi lenne, ha
megkérnénk, hogy írjon egy verset
a pingpongasztalról?”
Tényleg jó ötletnek tűnt, ősi trükk:
tűzz sosem-gondolt, finom csalétket
az alkalmi felkérés horgára –
minden vers alkalmi, ezt mondja PNL
valahol (ennek is utána kéne nézni
alkalomadtán),
amiből pedig az következik,
hogy a felkérés az ihlet ihletője,
baráti szerva, enyhén pörgetett,
meglepő ugyan, de fogadható.
Ám az ötlet, mondhatni, tovaszállt,
vagy elgurult, mint egy pingponglabda,
bár nem ez történt egész pontosan:
egész pontosan az történt, hogy az
ötletet az asztalra letettem,
és amikor folytattuk a munkát,
úgy adódott, hogy hipp-hopp, észrevétlen
rápakoltunk pár évfolyam Jelenkort
a nyolcvanas évek derekáról.
Aztán ott maradt. Aztán elköltöztünk,
kulcsra zártuk a régi-legendást,
és az októberi lapszám is kijött,
azóta pedig tízszer tizenkettő.
Azóta ott, fõnn, a Széchenyi tér
17-ben, ha jól tudom, ma sincs semmi
(úgy képzelem, hogy váratlan, heves
frontok idején egy pingponglabda
megmagyarázhatatlan körülmények folytán
végiggurul az üres terméken),
de az ötlet eszembe jut néha,
és ehhez meg sem kell erőltetnem
a fantáziámat, mert látom a formát:
ott zötykölődik az öreg pingpongasztal
egy meg nem született vers konténerében.

Természetes fény

részletek

Parti Nagy Lajosnak

Nem tudom, mennyire vagytok T.-ben ismerősek, kedves barátaim, feltételezem, kevésbé – talán ezért bízott meg elbeszélőtök azzal, hogy világítsak meg nektek a helyi viszonyokból némelyeket. Sógor Mihály vagyok, születésem szerint ugyan mezőhegyesi, de most már T. az otthonom. Csakúgy, mint atyai barátomnak, Varjú Jóska bácsi parádés-kocsinak, aki szintén az állam mezőhegyesi ménesbirtokán, a nemzet lovászaként kezdte, akárcsak édesapám.

Azt mondja Varjú bácsi, hogy döntő kérdések előtt igenis okulhatnánk a múltból. Mert emlékszünk-e, példának okáért, ki nyert mandátumot T.-ben az 1926-os nemzetgyűlési választásokon? Hát a mélyreható földreformot hirdető Magyarországi Földműves- és Munkáspárt országos elnöke, egy pesti ügyvéd, doktor Dénes. És miért sikerülhetett ez a győzelem? Túl azon, hogy a nincstelenek becsapottnak érezték magukat a szánalmas Nagyatádi-földreform miatt, nem kis részben a kormánypárti ellenfél pökhendi kampányának volt ez köszönhető.

Mert az Egységes Párt jelöltje, a nyugalmazott főispán, úgy higgyétek el, hogy nem is tartott normális választási gyűlést, csak végighajtatott hangoskodó kortesbandájával párszor a főutcán. Az emberei monoklit viseltek, illumináltak voltak és kötekedtek, hintóikról óbégattak és ostorral csapkodtak a bámészködők felé, az arra haladó tehéncsordát viszont a járdán tökrészegen fősorakozva és kalapot emelve köszöntötték. Nem kell mondani, ezek után mit gondolt róluk az egyszerű falusi nép.

Különösen, hogy a voksolás reggelén ezek a kortesek erőszakosan faggatni kezdték az arra járókat, hogy na, ki vele, kire fognak szavazni. Amikor pedig egy péklegény azt felelte hetykén, hogy ő igenis az ellenzéki doktor Dénesre, a piaci csődület szeme láttára fölpofozták. Aztán a község házára tódultak, és rátámadtak a szavazatszámoló helyettes főjegyzőre azzal, hogy ki fogják rúgani az állásából.

Ahogy pedig a számlálás végeztével – kortestanyájuk felé tartva, már igencsak részegen – szembetalálkoztak egy kapálásból hazatérő gyalogmunkással, azzal támadtak rá, hogy mért nem volt szavazni. Az eset tanúi azóta is emlegetik, hogy a főispán emberei ezután véresre verték a szerencsétlent. Majd pedig, hogy elriasszák a köréjük gyülekezőket, pisztolyt sütöttek el a kapás füle mellett. Addigra ott voltak már a csendőrök is, és alig bírták féken tartani a tömeget, amely feldühödött e gyalázat láttán. Orosházán és Makón már azt híresztelték: T.-ben odáig fajultak a dolgok, hogy lövöldözés, gyilkolás, akasztás folyik.

Hát ezek után, kérem, a földmunkások egyrészt e bicskanyitogató bánásmód feletti fölháborodásukban, másrészt a választási győzelmüktől mégiscsak fölbáto-

rodva szervezkedésbe fognak – például röpcédulákon buzdítanak arra, hogy építsünk magunknak saját földmunkásotthont. Azt például később maga Chraban csendőr meséli majd nekünk – mert ővele szóba lehet azért állni –, hogy a terjesztők attól sem riadtak vissza, miszerint nyilvános gyülekezésen – mondjuk emléktábla-avatáson –, a kiscserkészeket, a diáksapkásokat meg a parasztlánykákat is fölhasználva adogassák kézről kézre a röpiratokat, míg őneki, a fölfegyverzett hatósági személynek hiába gyanús, ha maga sem érti, micsoda.

Elég az hozzá, hogy a gyűjtés meg a kétkezi segítség nyomán alig egy év múlva megnyithatjuk a földmunkásotthont. Doktor Dénes, a győztes képviselő eszközöli ki a belügyminiszteri engedélyt, hogy T. summásparasztraj ott egy földműves egyesület tagjaiként rendszeresen gyülekezhessek.

Ám ebbe a járás meg a megye urai nem akarnak belenyugodni. Először azt a kívánságukat közlik, hogy az otthon vezetőségében ne szerepeljenek olyan egyének, akik a '19-es kommunizmus alatt exponálva voltak. Amikor ez ímmel-ámmal teljesül, a főszolgabíró listákat kezd küldözgetni T. előjáróságára azoknak a nevével, akiket sem a földmunkásotthonban, sem másutt nem óhajt látni. A névsor hétről hétre bővül, végül a hatóság már azt követeli, hogy az egyesület azonnali hatállyal törölje tagjai sorából az alábbiakat – és következik 350 név. De mivel az nem hajlandó törölni, a földmunkásotthont tiltott gyűlésezések ürügyével bezáratják, ingó és ingatlan vagyonát pedig zár alá veszik.

Na most a doktor Dénesnek mint ügyvédnek a járásbírószágon sikerül ugyan ezt a törvényteleniséget ideig-óráig érvényteleníttetnie, Békés megye főispánja viszont egyenesen a miniszterelnökhöz fordul. Azt írja neki – és ez megjelenik a megyei sajtóban –, hogy a megyében veszélyesen destruktív mozgalmat szít a Magyarországi Munkáspárt, ami tűrhetetlen. T. községben például egyedül ez a párt van csak megszervezve 700–800 taggal, izgatás címen viszont mégiscsak nehéz rájuk lecsapni, mert igen óvatosan nyilatkoznak. Ezért ő azt javasolja – mármint a főispán a kormányfőnek –, hogy a hatóság tagadja meg fedőszervezetük, a Földműves Egyesület alapszabályának láttamozását, oszlassa fel őket, tiltsa meg a gyülekezésüket, székházukat pedig adja át közhasznú célokra.

Na, kérem szépen, hölgyeim és uraim, mondja Varjú bácsi. Mivel hogy olykor nincs, ami jobban ösztönözné a kihágást, mint a kategorikus tiltás, több se

kellott T. nagyközség földmunkásainak. Minden követ megmozgatnak, ha kell, kultúrotthonuk elé ezren állnak oda – odaálltunk, így is mondhatom, mert suhancként már én, Sógor Miska is ott tülekedtem a fiatalság vezére, Dusza János sarkában, még ha csak azért is inkább, hogy unokahúgának, Lóczi Zuzicskának a közelében lehessenek.

Doktor Dénes országos botrányt csinál az ügyből, és József főherceghez fordul – mondhatni, aránylag kitűnő levélben, mert közölteti a Népszavában. „Az esetről tudomása van Tiszántúl egész földmunkásságának, amely az otthon bezáratásában és T. földműveseinek szakadatlan küzdelmében a hatalom által való leigázásukat és elnyomatásukat látja” – írja képviselőnk, majd arra kéri öfenését, hogy kegyeskedjék az ügyet pártfogásába venni, és T. földmunkásságának érdekében legmagasabb belátása szerint intézkedni.

A dolog ezek után általános meglepetésre nyugvópontra jut abban az álságos formulában, hogy a munkásotthon alapszabálya jóváhagyatik, ha a székházban semminemű politikai tevékenységet folytatni nem fognak. Édes Istenem, ha mondhatom így, drága barátaim, ugyan mutassa meg már valaki, hogyan lehetne kikerülni ezt a politikának mondott csúfságot ott, ahol még lehetséges hangosan beszélgetni közös dolgokról, vagy legalább csöndben eltöprengeni rajtuk! Mindenesetre elhárul a kultúrház kisajátításának veszélye, miközben a vezetőség tényleg iparkodik szó szerint venni a hatósági utasítást és kitessékelni a falak közül minden olyan összejövetelt, ahol bárminemű gondolat megfogalmazásának veszélye fenyegethet.

Így hát innentől fogva a hevesebb fölforgatásokra főként már a munkásotthonon kívül, bizonyos magánházaknál bukkanhatunk rá. Teszem azt a legnagyobb titokban tartott megbeszélésekre, vagy közrendbe ütköző rokonlátogatásra. Például K. István budapesti lakos, hajógyári munkás – miként ezt aztán a Friss Újságban Weisz Jakab meg is írja – meglátogatta T.-ben lakó bátyját, és olyan újságokat meg nyomtatványokat hagyott nála, hogy azokat a csendőrség, amely tudomást szerzett a dologról, kommunista propagandaanyagnak minősítette, ezért elkobozta, terjesztőjüket pedig följelentette.

Na és mire „vetemedett” Z. Mihály a saját lakásán?, teszi ki a gúnyos idézőjelet a cikkíró Jakab. Előre be nem jelentett eszmecsere folytatott számos ismerősével. Először csupán jóindulatú figyelmeztetést kapott, melyből azonban sajnálatosan nem okult, és legközelebb már 26 személy vett részt a nála szigorú konspiráció közepette megtartott összejövetelen. A csendőrök rajtuk ütöttek, és egytől egyig följelentették őket engedély nélküli gyűlésezésért. Amiért a büntetőbíró a háztulajdonost és a két főkolompot 8-10 napi elzárásra meg 10-20 pengő pénzbüntetésre, az összes többit pedig 5-5 pengőre ítélte.

Na, fizethettek, nyomorultak!, de hát ki tudta volna ezt kifizetni, mikor egyik se volt éppen munkája? Hát erre a pénzbüntetést is elzárásra változtatták, amit a községi fogdában kellett letölteniük – káromkodott is a bíró, hogy a község nyakába pakolják ezt a temérdek fölforgatót, még jó, hogy saját koszton kell a büntetésüket letölteniük. Miután pedig közös fogdába lettek bezárva, ezt az időt is fölhasználhatták arra, hogy jól kipolitizálhassák magukat. De Jakab ezt már nem a cikkben írja, hanem minékünk meséli, ahogy összeakadunk apjának fényképészete előtt.

Hát azt tudjátok-e, drága barátaim, hogy ezek után 1931-ben hogyan ment végbe T.-ben a nemzetgyűlési képviselőválasztás? Rögtön leszögezném, hogy akkor még nem Semetka János volt a bíró, őt csak fél év múlva választják majd meg. Ahogy én Varjú bácsitól tudom, a dolog azzal kezdődött, hogy miután az Egyeséges kormánypárt jelöltje, egy orosházi jogász az előző héten szépen kiszónokolta magát a falu összes helyszínén, akkor doktor Dénes képviselőnk, az ellenzéki földműves- és munkáspárt vezére szintén megkapta az engedélyét arra az egyetlen gyűlésére – egy gazdálkodó udvarára.

Mért?, mi a baj az udvarral?, kérdezte a jegyző, tán nem elég nagy maguknak?, legalább majd jobban hallanak, mint a szabadtéren. Bizony nem volt az valami tágas udvar – tudom, mert kölyök létünkre Koleszár Matyival mi is ott ólalkodtunk. De mire fölvirradt a nagy nap, már pitymallatkor fősorakozott a főtérre két század kivezényelt katonaság meg egy szakasznyi csendőr. Középre meg odatelepítettek a négy égtáj felé irányítva négy géppuskát, hiszen mindjárt kezdődött, ugye, a választás.

A földmunkásotthon már egy hete be lett zárva, nehogy a nyitvatartásából bármi grimbusz legyen, vagy valami előre nem látható odagyülekezés. A választópolgárokat pedig melyikpártiság és hovatavazás szerint kezdték begyűjteni az egyik iskolaudvarra vagy a másik kocsmaudvarra. A nép szép fegyelmezetten várakozik az összes adott helyen. De részint hogy semmi bántódása ne esék, részint pedig hogy a sajátmaga netáni zúgolódásától se ragadtassa el magát, odakint, a lezárt kapuk előtt szuronyos-puskás csendőrök vigyáznak rá.

Az volt mondva, hogy fölvaltva, százasával fognak szavazni, hol a kormánypártiak, hol meg az ellenzékiek udvaráról indítanak egy-egy transzportot a községháza felé. És ez így is történt, hogy egyszer a kormánypárti, másszor meg a kormánypárti száz fő következett, hogy aztán a kormánypártiakat ellenzékiek kövessék, és így tovább. Mindig bemaszírozott a száz fő az előjáróság udvarára, ott a kezük meg lett emeltetve, hogy ki kire akar, leszámolták, mehet, és jöhetett a következő száz.

Na, most ez csak elmondva megy ilyen gyorsan! Mert hiába kezdték reggel jókor, akárhogy is igyekezett a szavazatkiszedő bizottmány, délig az ellenzékiekből – hogy, hogy nem – mégis csak vagy 100-120 fő tudott leszavazni. A többi 500-600 emberük, akik egész nap tényleg nem borították rá a kint őrködő csendőrökre a nagykaput, nem bírtak sorra kerülni délután négyig sem. Amikor pedig be kellett rekeszteni a választást, hiszen napnál világosabban lejárt az adott idő, föl lettek szólítva, hogy menjenek békében haza.

Haha, könnyű ezt mondani!, na de érvényt is szerezni a szép szónak, az tán olyan egyszerű? Mikor a családtagokkal kisvártatva kétezerre duzzad föl már a tömeg, amely annyira erőszakosan kezdi kifejezni a maga szavazhatnékját, hogy a csendőrök parancsnoka nem habozhat. Közli, hogy tíz percet kapnak, és akkor vagy puskatus, vagy géppuska-sortűz, még maga se tudja, melyik legyen, de addig eldönti.

Na és mit gondoltok, felebarátaim, tíz perc múlva milyen felelet fogadja ennek az Armandula Vlagyimir őrnagynak az ultimátumát? – mert esküszöm, így hívták.

A válasz az egységesen összezárt akarat – hogy nem tágítanak.

Mire föl a csendőrök, ugye – mit tehetnének, hát Vlagyimir őrnagy se csinálhat segget a szájából, már bocsánat – puskatussal és kardlappal próbálják megfékezni a népet. Az meg, amilyen makacs, hát nem tágít. Úgyhogy a kötelességüket teljesítő csendőröknek lőfegyverhasználatuktól megfosztva, félkarú óriásokként kell megküzdeniük a pusztakezű létszámfölénnyel. Ezek után nincs mit csodálkozni azon – persze mindig van, aki csodálkozik –, hogy négy-öt sebesült fekve maradt a kövön, miután a többi szétszéledt, és lábon hordta el, amit kapott.

A földmunkáspárti doktor Dénes pedig asszonyokat küldött ki a hoppon maradt szavazók gyülekezőhelyére, hogy lecsitítsa választóit – azt üzentek nekik, ne hogy verekedni kezdjenek, mert majd szépen meg lesz támadva petícióval ez az egész választás. Ahogy dukál, tanúkkal, aláírásokkal fogják bebizonyítani, úgymond, a durva választási csalást. Tudniillik kiderült, hogy mindezen felül a jelölt-ajánló aláírásokkal is súlyosan visszaéltek. Mégpedig nem más, mint maga a választási biztos, aki doktor Dénes 5000 támogatójából 4500-at törölt – azon a címen, hogy ugyanezek a nevek már szerepeltek a kormánypárti jelölt listáján. Holott pont fordítva!, a kormánypárti kortesek csaltak, ők másolták le doktor Dénes támogatói névsorát.

Hanem abból a petícióból nem lett végül semmi. A hatóság először azzal kezdte ijesztgetni az aláírókat, hogy őnekik kell összedobni és letétbe helyezni a perköltséget, amely akár ötezer pengőre is rúghat, amit nem is fognak visszakapni, ha netán veszítenének – és ebből annyi bizony igaz volt, hogy doktor Dénesék pártvezetőse sajnos nem gondoskodott a letéti összegekről. Végül pedig – ha hiszitek, ha nem, de mi Matyival személyesen is tanúi voltunk ilyen eseteknek – a kormánypárti kortesek nekiálltak pénzt osztogatni annak, aki törölte a nevét a petícióról. Doktor Dénes valahai hívei pedig csalódottan fordultak el pártvezérüktől.

*

De hogy miben is lehetne megragadni elbeszélőnk szerint Weisz Dávid napfényműtermének lényegét, és mit foglal magába annak berendezése.

Az a bizonyos napfény-megvilágítású, tető- és ferdefal-ablakos műterem egyrészt azt jelenti, hogy Weisz még a villanó magnézium majd a villanyvilágítás térhódítását követően is szívesebben operál a természetes szórt fényvel, másrészt viszont laboratóriuma is a valódi napsugarak fénynyalábjaival működik, melyeket a mester az udvarról egy tükörrel irányít az ablakba, s onnan óriási kondenzorlencsékkel párhuzamosítva lövet be magának a műterembe. Mestersége alapszerszámaul egyébként egy 90 centiméter képátmérőjű, egyedi készítésű, faragott állványos fakamera szolgál, ezt egészíti ki az a fali faprojektor, amely a hozzáértők szerint a maga konform lencsével a felvételi fényutat minden torzítás nélkül képes rekonstruálni a nagyítás fényviszonyaiban.

Ha ellenben szabadtéri fölvételt óhajt készíteni, Weisz a maga tekintélyes méretű kameráját szekérré kénytelen fölpackoltatni – később egy karcsúbb darabbal már kézi erővel is elboldogulunk, vagyis ketten különösebb megerőltetés nélkül vehetjük a vállunkra, s ily módon könnyen válik rögzíthetővé bármely külső ob-

jektum, jelenet és egyéb szabad kitekintés a perspektívába. Weisz kedveli egyébként a grafikai hatású képmódosító eljárásokat is, továbbá maga préseli papírképeinek műves kereteit, napfénymásoló fakeretei és képfelületmódosító szatináló hengerei pedig már a mester fénykorában, a harmincas években is ritkaságszámba mennek, s ipartörténeti jelentőségűek. Az így garantált minőség akkor szembeötlő igazán, ha tekintetbe vesszük, hogy a negyvenes évek elejére a faluban már egy-két amatőr is próbálkozik fényképezéssel – hogy mást ne mondjunk, mint Semetka bíró fiát, Istvánt, aki gyakran dolgoztatja ki felvételeit éppen a Weiszékkal.

*

Úgy képzem, hogy amikor a vén Semetkának átadjuk a szülőfalujából való füstöltkolbászt, neki régi lakodalmak jutnak eszébe – például az unokahúgáé, mert akkor együtt mulattak a fiatal suhanc Milotával. Aki a fényképezkedéshez a jobb szélre fog odaállni a mellére tűzött hosszú szalagjával, mint druzsba, ami a koszorúslány legény-megfelelőjét jelenti. A násznépről ugyanis kötelező volt felvételt készíttetni a Weiszékkal (vagy Huszárral vagy Buchbinderrel), ám hogy ott közben rezesbanda fúj, az csak abból látszik, ha netán egy-egy bajszos-mellényes atyafi kimagasodik a hátsó sorból, s fölemelt két karja, könyék alá hulló kigombolt ingujja elmosódik az exponálás folyamán – nyilván nem lengetné ritmusra, ha nem szólna zene a néma fotográfián.

Ott, a vén Semetka jelenlétében, ahogy körülültük az ágyát, eszünkbe se jutott volna persze helyesbíteni elbeszélőnket. De utólag azért megjegyeznénk, hogy az emlegetett fénykép 1948 februárjában készült, hadd ne hozzadjunk elő az ifjú pár házassági anyakönyvi kivonatával. Amiből az következik, hogy noha unoka-

húga lakodalmán ott volna a helye, de Semetka János akkor már nyolc hónapja áttelepült Szlovákiába, úgyhogy nem mulatozhat ott az ifjú Milotával.

A vén Semetka újra az orrához emeli a hazai kolbászt, behunyt szemmel szipant az illatából. Aztán mintha mégis a még füstötlen, friss kolbász sütésének az érzéki emlékek mélyére beivódott, mindig ismert szaga hatná át – most is a régmúltból, amikor T.-ben még a Nagy utcai ház kemencéjéből húzták elő a csigavonalban tekeredő kolbásszal teli tepsiket. Ezek az örökös sütéstől zsírosan elfeketedett bádogtepsik nemzedékeken át szolgálták a család disznótorainak, lakodalmainak és egyéb ünnepeinek százait, és Semetka úgy érzi, föl tudna idézni akár minden egyes vacsorát – a sütés-főzés mikéntjétől az étrend fogásain át egészen addig, hogy mit játszott a fúvószenekar, kik miről beszélgettek, min vitatkoztak össze, és ki rúgott be.

De hogy el tudjuk-e képzelni azokat a fogadásokat, amikor a községbe tekintélyes vendégek jöttek, kérni elbeszélőnk. És azt, ahogy Weisz Dávid mindezt megörökíti? Amikor mondjuk a választóköri parlamenti képviselője, máskor a főispán vagy a csendőrség meg a honvédség ilyen-olyan előljárói érkeznek fúvószenekari kísérettel, netán maga Eckhardt vagy Bajcsy-Zsilinszky, akiket a helybeli tót kisbirtokosok ugyanúgy istenítettek, mint országosan a magyar kisgazdák.

Voltak, akik vasúton utaztak, kényelmes pullmann-kocsiban – különvonat csak a kormányzó családját és az ő vendégeiket utaztatta a szomszédos mezőhegyesi ménésbirtokon rendszeresen megrendezett vadászatokra –, s ilyenkor a hírességeket a helyi előljárók már a vasútállomáson ünnepélyesen kellett, hogy fogadják, majd fogatokon szállították őket a vizit helyszíneire s végül a szála éttermébe.

Mások talán impozáns automobillal érkeztek – ők a községháza tetszetős épülete előtt, a legnagyobb csődület közepén szállhattak ki a gépjárműből, esetleg va-

lami kakastollas vagy díszkardos egyenruhás személy jelentést is tett nekik, netán csokrot is kaptak. Vagy csak egyedül Semetka bíró volt az, aki a vendéget köszöntötte egyszerű, kissé tótos akcentussal felhangzó szavakkal, de bármifajta tisztelgő-hajbókoló gesztust mellőzve, hajadonfótt, szálfegyenesen – mint az egyetlen csizmás-nyakkendőtlén gazdálkodó a sok nadrágos-úrféle között.

Tudni nem tudjuk, de megpróbáljuk elképzelni elbeszélőnk kedvéért.

Semetka négy cikluson át, tizenkét évig állt a tízezer lakosú nagyközség élén, és miszerintünk egyáltalán nem volt könnyű dolga. Először 1931-ben választották meg, miután hazatért németországi tanulmányútról, és úgy tudjuk, az a képviselőtestület, amelyet vezetni hivatva volt, igencsak különbözött az előző ciklusbeliektől: 1919 óta nem volt benne annyi szegényparaszt és nincstelen, mint most, amikor az övéik mind beszavazták azt a húsz jelöltet, akiket a helyi szociáldemokraták és a földmunkásotthonba járók javasoltak – és csak további húsz tag került be a testületbe virilis joggal.

A faluban már az előző télen is rengetegen éheztek és fáztak, úgyhogy muszáj volt folyósítani némi búzakölcst a rászorulóknak, a községi tanyáról pedig vihetett magának fűtenivaló csutkát, kórót vagy rőzsét, akinek jutott. De az új bíró hivatalba lépésekor már 615 családnak nem volt betevő falatja sem – onnan tudjuk, hogy ő rögtön összeszámláltatta –, hiszen még többen maradtak summásmunka nélkül, mint azelőtt, és eladósodtak a kisebb gazdák is. Úgyhogy azonnali élelmiszersegélyt kezdenek osztani lisztből vagy búzából és rozsból meg krumpliból.

És bíraskodásának még mindig az első hetében Semetka János rendkívüli képviselőtestületi közgyűlést hívat össze, hogy késedelem nélkül beindíttassa a rászorulóknak számára az ínségmunkát. Kifaggatja a jegyzőt meg a számvivőt, mi van a kasszában, mekkora összeget tudnánk megmozdítani az ügy érdekében – keményen alkudozik velük, kikéri a mi képviselői véleményünket is, végül 11 000 pengőben állapodunk meg. Hosszú vita során dől el, hogy a község ennyi munkabér fejében mit csináltasson meg a szükségmunkásokkal: töltsék föl és alakítsák ki a leventetér futballpályáját, építsenek cement-gyalogjárdákat, hozzák rendbe a Hősök ligetét, fásítsanak, és tisztítsák ki az árkokat meg a vízátereszeket.

Utóbbi nem tévesztendő össze a Szárazér öntözőcsatornájának meder-kiépítésével, szól rá Semetka egy közbeszólóra, az egészen más tészta, úgyhogy azt most ne is keverje ide senki!

A többség nehezen érti meg, hogy az ilyesféle kívánságokat megelőzően ki kell alkudnunk egymással, mekkora napszámbért fizessünk – ettől függ ugyanis, hogy az adott summából mi mindenre futja. A főjegyző 1 pengő 20-as napszámot javasol, az ügynevezett „munkásérdekeket képviselő” testületi tagok viszont az 1.50-ért állnak ki. Pedig eszükbe juthatna, hogy ez a 11 000 pengő milyen hamar elfogy – úgyhogy amikor már apadóban lesz, beleegyeznek ám a napi 3 kiló lisztbe és 2 kiló krumplibába vagy a 80 fillérbe is, csak az meglegyen.

Semetka János a kezdet kezdetén leszögezi, hogy akit a szavazói beválasztottak, az a képviselőtestületi ülésen mindig hallathatja a hangját, ahogy azt a törvény előírja. És az is meg van nekik engedve, hogy a földmunkásotthonban egymás közt szépen megbeszéljék a gondjaikat. Rendben. De az már nem járja, kérem, hogy a piacon folyóást a nyilvános bujtogatás és lázítás menjen. Ugye, szokás sze-

rint ott várnak munkára a napszámosok, mire megjelennek köztük a vezéreik, a helybéli szocialisták hangadói, a Lóczi, a Hudák, a Dusza meg a többi, és az amúgy is elkeseredett nincstelen tömeg soraiban mételyező munkát végeznek. Kijönnek a munkásotthonból, ahol megszívták magukat isten tudja, honnan szedett fölforgató nézetekkel, és nekiállnak telepolitizálni az egyszerű nép fejét. De sokszor egész napon át nem tágítanak, mint akik a forradalom kitörését is itt, a mi emberpiacunkon akarják bevárni.

És ha már itt tartunk, ne hagyjuk ki Semetka bíró hivatalviselésének legforróbb eseményét, az 1933-as éhséglázadást sem! Február közepén a község helyettes főjegyzője bejelenti, hogy elfogyott az ínségmunkapénz – a legrosszabbkor!, habár mikor lehet az ilyesminek helyes ideje? Az éppen fölsozlatott helyi szocdemek, Lócziék úgy döntenek, hogy szót emelnek a főjegyzőnél a szükségmunkák leállítása ellen, és a földmunkásotthon tagságával közösen tiltakozó fölvonulást készítenek elő. Az ínségesek indulatait alig bírják már féken tartani, pedig a tüntetést szigorúan titokban kell szervezni, mert ha kitudódna a dátuma, a hatóság karhatalmi erőket hívna a községbe, hogy a megmozdulást letiporja.

Magunk sem értjük, hogyan volt ez lehetséges, de tényleg csak a demonstrációt megelőző hajnalban észleltek a járőröző csendőrök valami gyanúsat, úgyhogy a parancsnokuk oda is állíttatott négy kakastollast a földmunkásotthon elé. De bizony azok mintha ott se lettek volna, a tömeg gyülekezését majd a fölvonulást még hátráltatni se voltak képesek, nemhogy megakadályozni – úgyhogy nyomon kísérték pusztán az eseményeket.

Elöl haladt a menetben a memorandum átadására megválasztott küldöttségünk öt fővel, nyomunkban pedig a négy csendőr. És űtánuk az ezerfős tömeg, amely nagyobbbrészt elkeseredett volt, kiabált és fújolt, kisebbrészt azonban már nemcsak hangos követelőzésre, hanem tettlegességre is készen állt. Ez a megfékezhetetlen kisebbség egyszerűen félrelökte a községháza kapujában posztoló két csendőrt az erősítésül érkező négy kollégájukkal egyetemben, úgyhogy a tömeg benyomult az előljáróság udvarára.

Küldöttségünk nevében a földmunkásotthon ifjúságát vezető Dusza Jankó ott rövid beszédben emelte ki követeléseink közül azt, hogy a községháza pad-

lásán található 200 mázsa búza ellenében az előjáróság méltóztassék folytatni az ínségmunkát, valamint hogy a községközi tisztviselők szíveskedjenek tisztességesen bánni és beszélni az egyszerű, szükségét szenvedő emberekkel. Azt kell hogy mondjuk, Dusza ügyes szónoklata hatásosnak bizonyult, hajszálon múltott, hogy nem törtek-zúztak, és senki nem tört rá a hivatalnokokra. Üvöltöttek, öklüket rázták, de ott maradtak az udvaron.

Semetka János hivatali szobájában fogadott minket, átvette a memorandumot, elolvasta, és azt mondta, ő készen áll akár rögtön kiállni az emberek elé, és felelni a petíciónkra, de csak két feltétellel: először is, ha abbahagyják az ordítózást, hogy ember módjára lehessen egymással beszélni, másodszor pedig ha utána békében elhagyják a községháza udvarát.

Az előbbi menni fog, mondtuk a bírónak, de az utóbbit senki se garantálhatja, hiszen a csendes hazavonulás attól függ, ugye, hogy tetszik-e majd a népnek a bejelentés.

A leghangosabbak odakint persze leordítottak bennünket, ahogy a bíró feltételeit tolmácsoltuk, de aztán egyre többen intették csöndre a többieket, hogy csak meg kéne hallgatni a bírót, hátha ígér valamit. Úgyhogy kisvártatva elcsöndesült a moraj.

Semetka bíró megállt a lépcsősor tetején, és tudatta velünk, hogy először is mától fogva hivatali fenyítést von maga után, ha bármely előjárósági tisztviselő tiszteletlenül viselkedik az ügyfelével. Másodszor pedig a padláson nem 200, hanem csak 150 mázsa búza van – ő hajlandó újraméretni, ha nem hisszük –, és a képviselőtestület ezt a tartalékot eleve sem szánta másra, mint hogy abból majd búzakölcstönt és segélyt osszon az ínségeseknek. De ha a közakarát azt most rögtön a további ínségmunkák fedezetéül kívánja fölhasználni, ő megígéri, hogy már holnap elfogadtatja ezt a képviselőkkel. Hanem akkor tudomásul kell venni, hogy a tartalék-segélyalapot további állami és magán-könyöradományokból kell megpróbálni feltölteni, ám ennek sikerét manapság nem garantálhatja senki. Holnapután lehet jelentkezni a szükségmunkára, a részleteket a munkavezetők a reggeli kezdés előtt a piacon tudatni fogják. Ennél többet mondani most nem tudok.

Körbetekintett a tömegen, és noha nem kérdezte meg, van-e kérdés, bólintott, mint aki azt konstatálja, hogy nincsen, úgyhogy elköszönt, és bement.

Azt persze nem kötötte az orrunkra, hogy a másnapi ülésen ő nemcsak a tartalék-búza fölszabadítását fogja indítványozni, hanem a megtorló intézkedést is, miszerint az emberpiacon a csoportosulás reggel kilenc után elzárás terhe alatt megtiltassék, és ez a csendőrség által szigorúan betartassék. Utóbbi ellen a húsz ellenzéki képviselő hevesen tiltakozott ugyan, a virilisek 21:20 arányban mégis megszavazták a közrendi szigorítást, hiszen a bíró is velük szavazott.

De ahogy emlékszünk, a nyomor a válság elmúltával is kevésbé enyhült csak a faluban, a harmincas évek derekán is széles körben volt szükség előjárósági vagy állami ínségelőlegekre és könyöradományokra. Évről évre visszaköszönt a megalázó procedúra, hogy a megkapott kölcsönbúzájukat sokan aratás után se tudták visszatörleszteni, mert egyáltalán nem jutottak aratómunka-keresményhez, mire a főispán elrendeli az adósság hatósági behajtását. Az előjáróság megkísérelti kipréselni ezt az ínségesekből, de sajnos a zálogolások alkalmával azt ta-

pasztalja – és erről részletes jelentésben referál a feltehetőleg tájékozatlan főispánnak –, hogy a búzaadósoknál semmi lefoglalható ingóság nem lelhető fel, betevő falatjuk sincsen, ma is ínségsegélyre szorulnak. A község ínségmunka ellenében készen is állna segélyben részesíteni őket, ha volna miből, hát ehhez kérné T. képviselőtestülete nevében a méltóságos főispán úr segítségét alulírott Semetka János községi bíró, ahelyett, hogy méltóságod ostoba basztatásai miatt fölösleges magyarázkodásokra pazarolnánk a tintát, fűzte még hozzá gondolatban évről évre szintén ugyanúgy.

*

1938-ban valamelyik jeles novemberi napon, amikor T. főtere lassan már megtelt, s elfoglalták helyüket az egyenruhások csakúgy, mint a nemzeti viseletűek s az egyszerű ünneplőbe öltözöttek, Semetka János belép a turulmadaras revíziós emlékmű oszlopa és mellvédje közé, előveszi gondosan megírt beszédét, és szónokolni kezd.

Arról beszél, mekkora elégtétel is az, hogy a Felvidék visszatért, hogy a csehek által Trianonban elrabolt színmagyar területeinket – azaz csak egy részüket sajnos – most visszakaptuk, s hogy mégsem a népek cseréjének ostoba ötletét fogadták el politikusaink. Mert ezt is mérlegelték állítólag, hogy mondjuk a csabai szlovákságot kicserélik a kassai magyarsággal – de győzött hál'Istennek a józan ész, és elvetették.

De hát így is van ez jól, drága honfitársaim, zengeti meg hangját a tér fölött Semetka bíró, hisz az ember végre is nem idei tinó, akit csak úgy átterelünk az egyik legelőről a másikra. Mert az embert nemcsak a testi-lelki személyisége teszi, nemcsak a neve meg a mestersége, hanem a környezete, az emlékei meg a múltja is, az ismerősei, a barátai, de még az ellenségei is.

Weisz Dávidnak ennél a fényképfelvételnél Jakab fia segédkezett, akit Kóbinak becéztünk, s arra is emlékszünk, hogyan cövekelte le a kameraállványt még idejében az emlékművel frontálisan szemben, míg előre nem tolakszik oda is a nép, hogy aztán amíg apja gondosan beállít az exponáláshoz mindent, Kóbi már csak

az evangélikus fehér zászló alatt csoportosuló leánykoszorút stírolja, bosszúsan kerülgetve tekintetével a látványba bealkalmatlankodó tűzoltósíksakat. Mi pedig kigyúlt arccal és hullámzó kebelrel latolgatjuk, hogy vajon melyikünk érdekli ezt a veszettül jóképű Kóbit, tényleg a bíró lánya, Semetka Mari vagy miközülünk valaki.

Az embert meghatározza minden írott és íratlan kapcsolata, minden vonatkozása és láthatatlan szerződése, mindaz tehát, ami az ő életét és személyiségét jelenti, hangoztatja közben a szónok. Ebből következően az embert hiába helyezik át békés megegyezés alapján, teszem azt Tótkomlósról Rimaszombatba, kezdi példáit sorolni, s hiába adnak neki új életlehetőséget, élete ott nem lesz többé igazi élet. Nem túlzás azt mondani, hogy nyomoréknak fogja érezni magát, ott-hontalannak, mert Semetka szerint az otthon a nagy hazán belül a másik, kisebb hazát is jelenti, az emlékek, a közösségek hazáját is, ahol az ember emberré lett. Vagyis ha Rozsnyó magyarságát áttelepítik Szarvasra, a szarvasi szlovákságot pedig elküldik cserébe Rózsahegyre, akkor mind a magyar, mind a szlovák ott-hontalan lesz.

Megmondtuk mi, nem a kassai magyart, hanem magát Kassát kell visszaadni, beilleszteni újból az anyanemzetestbe. Nem a népet kell cserélni, hanem oda kell csatolni, erősen rögzíteni a falvakat és a városokat a történelmi anyaországhoz. És most végre beteljesedett ez az óhajunk!

Milyen igaza van, szól oda Weisz Jakab minekünk.

Mért mondd ezt, Kóbi?

Mert így legalább a szülőföldünk is visszatér az anyanemzestesthez.

Már hogy kinek a szülőföldről beszél, értetlenkedünk, miközben a körülötünk állók lepisszegnek minket.

A sajátjáról – vagyis a Weiszekéről. Mert hogy ők Léván, az ismert ősi magyar fészekben születtek.

Léván?, hát az meg...?, tátottuk el a szánkat.

Nem tudjátok, hol van Léva? Trianon előtt járási székhely volt Bars megyében, Esztergom fölött. Dobó István építtetett ott magának várkastélyt, az ma is megvan, a várat viszont Vak Bottyán leromboltatta.

Nem hagynád már abba, Kóbi?, fojtottuk belé a szót, de ahelyett, hogy megsértődött volna, ő nevetett ki minket. Ez az én szülővárosom, kiáltotta sűgva, és most magyar lett megint!

Az ember titkosabb lény, mint amilyennek fölkent urai hinnék, tisztelt gyülekezet, fűzi tovább a gondolatmenetet a bíró, s már nem emlékszik, honnan is vette. Nem elég neki, ha helyet szorítanak számára valamely idegen városban, ahol akad a vándornak fedél, és jut némi kenyér – ő otthon és hazát akar, ősi kötöttséget. Akit a népi egység érdekében kitzátítanak ebből a titokzatos szerződésből, az jó lehet máshol is állampolgárnak vagy mesterembernek – de nem lesz otthon többé sehol. Az a szlovák, aki megtanult jó magyarnak lenni Kiskőrösön, de megőrizte szlovák anyanyelvét, nemzeti viseletét és hagyományait, boldogtalan szlovák lesz, ha elviszik holnap Árvába. Az a magyar pedig, aki Liptóban született, igaz magyar maradt a szlovákok között is, igazabb nem lehetne holnap Debrecenben sem.

Fejünk felett a fehér lobogó, az országviszagyárapítás diadalának evangélikus zászlaja – de lobogásmentesen, úgyhogy hátratekergetve a fejünket se tu-

dunk többet kiolvasni róla annál, hogy „Krisztusért”. A zászlót Karkus Rózsira tukmálta rá a tisztelendő úr – nyilván szándékosan nem a szónok lányát, Semetka Marit választotta. Előző este egyszerűen benyitott a mandolinzenekari próbánk-ra, és azzal nyomta Rózsi kezébe, hogy leányom, úgy volna helyes, ha az evangélikus leánykör holnap ez alá a lobogó alá gyűlne. Hát az alá gyűltünk – más-kor meg a havas fellegek alá a Borszigeten vagy az áttetsző nyári égbolt alá a Szárazéren.

A fényképek Dr. Kancsó János Tótkomlói Digitális Archívumából valók.

A sajtérlelő

Parti Nagy Lajosnak

(valami borzadály)

Már bánja, hogy a kopogós, szűk körömcipőt húzta föl ma; kell is ide ilyen flanc, ide, ahol a tej is mély álmát alussza; műszak végéig elviselhetetlen lesz a kopogása.

Próbálja újra és újra gyengéden letenni a cipő sarkát. Ha szőnyegre talál, már is csendesedik a járása. Legyen az a szőnyeg hosszú, érjen el a csöngős ajtóig, vagy annál is tovább.

A fekete cipőhöz vajsárga feszes nadrágot választott, fölülre meg egy habosan fodros selyemblúzt. S jóllehet, nyoma sincs már az arcán a *depis* gyűrődéseknek, s a szeme alatti duzzadt karikák is szépen felszívódtak mára, azért óránként ki-kijár még ellenőrizni a mosdó tükreben; úgy találja, kezd újra bársonyosan üdévé, szinte paposan feszessé válni a bőre. Köszönhetően annak, hogy újabban tud aludni éjszakánként. Nem volt ám ez mindig így. De múlt éjjel például táncolt is álmában, kart karba fűzve vonult partnerével a fényes táncparketre, körben hosszú asztalok, megterítve nyers húsokkal...

A Dóra, a főnök felesége azt mondta erre az álmára, hogy: csupa erotika. Ott volt a Pityu is, a főraktáros; nézett nagyot: erotika!?!... A lyukacsos nyári trikójában feszített, egész nap abban flangál a csarnokban, mutogatja a muszkliját, lucskosan izzad a hónalja, folyik az orra, mégsem használ zsebkendőt, a taknyán csuklóból teker egyet, s úgy vágja a földhöz, mint a kislibát.

Egyszer a Pityu elvitte őt a külső raktárába, oda, ahol az a három fenevad rohangál le-föl az udvarban. Az ajtót alig tudták tőlük kinyitni. A gondnok, aki Leninre hasonlított, csak bámulta őket az ablakból. A Pityu kekszet dobott az ebeknek, kivett négy darabot a zacskóból, és elébük lépve fölényesen osztogatni kezdte: „Egy az enyém! – mondta, s hamm, bekapta az adagját. Egy a Mérié! Egy a Zsákié! Egy a kicsi Szatyoré!” – Így sorolta el, ki kapja a kekszet, a Pityu közöttük a falkavezér, azért nem ugatják meg soha.

Négy-öt nagyobb sajtkorongot vittek át akkor a külső raktárba. Ő ugyan a postára készült expressz levelet feladni, de a vaskapunál szembetalálkozott a Pityuval, aki egyből megfűzte, menjen vele. Azt mondta panaszosan:

„Már nem is ülsz bele a *Citromenembe* (így hívja a Trabantját, mert mázsa szám hurcolászta vele a citromot a régi munkahelyén), már nem is ülsz be, Zsazsa, szégyelled tán?”

„Dehogysis, te, buta. Csak hát, tudhatnád, én nem oda tartok, ahová te.”

„Ugyanoda tartok én is!” – vágta rá.

Aztán mégis a raktár felé vették az irányt.

A Pityun már akkor látszott, hogy nagyon készül valamire. Egészen kidülledt a szeme a kanyarokban. Pedig végig egyirányú utcán hajtottak.

„Itt nemrég még – mutatott büszkén az emelkedőre – egy autó sem tudott kijönni...”

Persze, a téli síkosságra gondolt, amikor tükörfényes volt az út.

„Én viszont – folytatta nagy elánnal – már akkor is kihajtottam simán!”

„Jó neked – sóhajtott fel ő egészen mélyről, a szívéből –, te minden akadályt legyőzől: a vévétartály beragadt szelepjét, a postaláda hibás zárját, a vibráló ne-oncsöveket, mindent-mindent, egyszer talán még engemet is legyőzől, abba ha-lok én bele...”

Valami borzadály, ahogy ez a Pityu eltökélte magában, hogy őt meghódítja! Olyan sületlenül csinálja a buta, hogy nincs rá szó. Még ott, a raktárnál is azt kérdezte tőle gyerekesen ironizálva, míg ő majd' belegebedve adogatta kifelé a *Citromenből* a bazi nagy sajtkorongokat, azt kérdezte a gyávája: „Most akkor, áruld el, galambom, tőlem félsz jobban vagy a kutyáktól?...”

Mármost, ezek után, hogyan tudna neki szavahihetően szerelmet vallani ez az ember?! Pedig hétszent, hogy be van indulva. De mihelyst kicsit is élesedik a helyzet, abban a minutában elgyávul a maflája. Meddig mehet ez még így? Örökösen csak várni, várni... Ő bezzeg ezt a hülye cipőt is képes volt felvenni, hogy imponáljon; megszívesebben lerúgná már a francba. No de érjen csak haza, hétszent, miszlikre szabdalja...

Persze ahhoz előbb végig kell mennie benne a forgalmas utcán. Sőt – majd' elfelejtette –, macskaeledelt kell vennie Cirmosnak. Vagyis cipelhet még hazáig plusz két kiló szárított „nyúlszart” is, addigra nyilván jócskán lesántulva... De se baj, kibír ő mindent, hiszen azért van, ugyan mi másért lenne, mint hogy kibírjon... Legfeljebb lépésenként megáll majd a kirakatok előtt. Egy libegő szoknya amúgy is tervbe van véve, élénk legyen, enyhén áttetsző, s persze pillekönnyű, mint az angyalszárny. Egy szellős cipellő. Ám ma még, nincs mese, ebben az agyat, lábat, ideget kínozó-borzoló kopogósban kell hazatántorognia. Úgy kellett, úgy kellett, a magad főztje, edd is meg...

Azért történhetnek még csodák. Amikor a teher – legyen az akármekkora is – egy csapásra semmissé válik. Például ha a kirakat tükröződésében hirtelen felbukanni látná azt a személyt, aki rejtőzködve (s ez menten kiderülne számára) mindig is a nyomában jár... Aki az újságospavilon mögött meglapulva lesi őt... Aki a savószerű trikójában *terepszínűsödve* oson utána... Hát lapuljon csak, osonjon csak. Surranjon mögé, mint valami bandita, ő úgy tesz majd, mintha rá se bagózna. Miközben kirakattól kirakatig, utcáról utcára csalja. Aztán. Azután. Mondjuk az első házsaroknál, egy villámgyors fordulat után – ő-pardon – teljes súlyával rá-tapos a mafla lábára. De úgy ám, hogy mindjárt ott is felejt a kopogós cipő hegyes sarkát, ott felejt annak a pipogyának a remegő, ványadt lábujján!...

(„tessék megkeresni!”)

...Hogy, ex cathedra, le fogja velem íratni! Le fogja velem íratni, mert nem vagyok képes megjegyezni! Egyáltalán: semmit se tudok fejben tartani!...

És még azt is mondta: vegyem tudomásul! Vegyem tudomásul, igen!

Néztem a kezemet. Mert a kezem sehogy se tudott megnyugodni, nem tudott mást, csak reszketni, egyszerűen reszketni volt kedve a kezemnek, én meg csak néztem az ujjaimat, ahogy reszketnek.

Ott maradtam a helyiségben egyes egyedül. Szép, tiszta iroda, igazán öröm ilyen helyen dolgozni, s hogy nekem ez megadatott, örülhetek, igazán szép munkahelyem van, anyám is mondta, hogy örüljek, örülök is nagyon... Viszont – s ezzel már magamhoz próbáltam szólni, magamat próbáltam szólóztatni –, talán el kellene végre mozdulnod innen, elmozdulni a helyről, ahol leteremtettek, ahol magadra hagytak! Elmozdulni a holtpontról, ahol kioktattak, ahol ijedtedben gyökeret verve lecövekelteél. Te mindig azon voltál, hogy maximálisan megfelelj a főnök elvárásainak. Hiszen igazán azon megtiszteltetés számodra, hogy ilyen rangos helyen dolgozhatsz, ráadásul vakon megbíznak benned (neked adták a lakásuk kulcsát, amikor elutaztak: öntözzed a virágokat, etesd, sétáltasd meg a kutyájukat). Persze, nem is ez a gond, nem is innen eredt a gond veled kapcsolatban, hanem hogy – állítólag – kimegy a fejedből minden, nincs kellő figyelmed a dolgokhoz, nem tudsz koncentrálni, nem tudsz tulajdonképpen emlékezni sem. Mindezt bizonyára így van. Csakhogy mit felelhetnél te erre, mit lehetne erre mentségül felhozni... Meg amikor a főnök reggelente morcosan bejön az irodába, s fogja magát, leül. Vagy csak néz. Néz, de nem szól, nem szólalna meg. Van azért, hogy néha köszön. De ha netán nem talál meg valamit, amit keres – jaj akkor annak! Annak, aki ott van a közelben. Mert múltkor is például, amikor keresni kezdte, és nem találta meg azokat az iratokat – már nem is tudod, milyen irat volt, a sajtólelésről valami iratféle. „Na – azt mondja neked –, keresd meg!” Így: „Keressd meg, Zsazsa!” És akkor te azonnal elkezdted keresni. Ám hirtelen azt mondja: ne ott (egyik szekrényre mutatott), ne ott keressed, tudhatnád, hogy oda nem fér be, amit keresel! De hát mekkora az, amit meg kell keresnem?, akartad volna kérdezni tőle, csakhogy nem mertél megszólalni, nem mertél mukkanni sem, érezted, hogy fecsegnél csupán, hogy a kérdésed pusztá fecsegésnek számítana őelőtte, hát csak emelgetted azokat a dobozokat sorban, egyenként minden dobozt megemeltél, s végül, legvégül, leges-legvégül kénytelen-kelletlen kimondtad: „Nincs, sajnálom, főnök, nincs, tényleg nincs, egyszerűen nincs meg, amit keresek...” De mennyire rettegtél ezt kimondani! Mert hogy jössz te ahhoz, hogy ilyen mondj a főnöknek, pont akkor, amikor valami más miatt már *leve* ideges. Hogy valami nincs; ilyen nem lehetséges. És mondta is a főnök nyomban: „Az ki van zárva, Zsa’ – (ha nagyon mérges rád, csak a fele nevedet mondja) –, ki van zárva, hogy ne legyen meg, tessék tovább keresni, annak itt kell lennie, nem vihette el senki, annak az iratnak meg kell lennie, nincs lába, hogy elment volna, nem igaz, itt van és kész, tessék tovább keresni, tessék azonnal megkeresni!” – És akkor te sorra vetted a szekrényeket megint, a dobozokat megint, a polcokat megint, a szoba sarkait megint, megint mindent megnéztél, végül megálltál a terem közepén, nem messze a főnöktől, pontosan a háta mögött álltál meg vacogva, oda, a háta mögé bújtál, tördelted az

ujjad, harapdáltad a szájad, érezted, hogy itt most nagy baj lesz, ha újra megszólalsz, nagyon nagy baj lesz, mert ha újra megszólalsz, újra ki is kell mondjad, ami miatt megszólalsz, ki kell tehát mondanod megint: nincs, sajnálom, nincs meg, amit keresek, azt hiszem, főnök, fölszívódt... – de nem ment, nem merted, csak álltál némán, és magadban számoltál, számoltad a szapora pulzusodat:

...száztizenhét, száztizennyolc, száztizenkilenc, szá...

(honnan szorult belém?)

Azért örülök, hogy elmentem arra a helyre tegnap. Mégis megnyugtatóbb így, hogy tudom: beoltottak. Ami persze nem jelenti azt, hogy most már akkor semmi kockázat, hogy minden rendben, maximális a *védelem* – ó, nem, nem!

De milyen maflicsek voltam, uram-teremtőm.

Kiemelni a bukszából, csak úgy csupaszon, két darab százast, s így kérdezni a dokitól: „Mivel tartozom?”

Még szerencse, hogy legalább kinyögtem egy halk „bocsánat”-ot. Persze az orvos is, ahogy nagy tisztelettel nyújtotta felém a kezét, teljesen megtévesztett engem. Ilyen nincs, gondoltam, ez talán tud rólam valamit, hogy valahol valakinek fontos vagyok még?!... És – ma sem vagyok ebben bizonyos –: megfogtuk-e egymás kezét? Én a személyimért nyúltam, azt tudom. Elfelejtettem, hogy már visszakaptam és a retikülömbe tettem. Ott volt egy csomó igazolvány az asztalon, közvetlenül az orvos nyugvó keze előtt, és én ösztönösen el akartam venni egyet. El is vettem. Utána meg – szégyenkezve – adhattam vissza. De milyen nagy zavartságot idéztem elő egy szempillantás alatt! A szándálomat is elfelejtettem becsatolni. Úgy indultam el benne, hogy a szíja jobbra-balra leffeggett. „El fog így esni, hölgyem”, szóltak utánam. En meg nagy elánnal vissza: „Tudom, azt is akarok...” Az ajtóban, mindezek tetejébe, belegabalyodtam a lógó lepedőbe; minimum háromszor körbefordultam, mire kikászálódtam a folyosóra.

Hazaérve aztán, visszagondolva a történetekre, a tükör előtt *vágtam* a pofákat. Ha akkor látott volna valaki! Hülyébbnek, ostobábbnak éreztem magam, mint az orvosnál voltam. Nem tudom, mi ez nálam néha, ez a bambaság, mamlaszóság. És honnan, kérdezem, honnan szorult belém, mikor pedig ki nem állhatom, másón sem. És ebben csöppnyi megjátszás, szemernyi tettetés sincs részemről. Van egy vonal, amit még érzékelek néha, máskor ez a vonal is eltűnik, s többé nincs mihez viszonyítani, ott állok olyankor pőrén, tényleg mezítelennek érezve magam, ott állok, mint egy falosz (hogy szépítek; de már mindegy!), és befelé sírok, befelé zuhognak a könnyeim...

(„kinek kell itt rendet tartania...!?”)

Kiderült, hogy a főnök egyik dossziéja veszett el. Vagyis eltűnt, valaki eltette valahová, a kékpöttyös kötésűt, azt, amelyikben a „*Péterpusztai-2*”-es elkészítésének pontos menete van följegyezve. A Pityu, aki újabban már a postát is intézi (tőlem

máról holnapra elvették a munkát), akkor fordult be az ajtón, amikor a főnök épp irgalmatlanul szentségelni kezdett. Valahonnan frissen nyírt fű illatát hozta magával, szökőkút hűs permetével a gallérján (lám!, már csinos inget visel), és egy sérült, csonka kis tulipánt a markában. Vártam, hogy elém helyezi majd az asztalra, mint egy tolla-hullt halott verebet, és elkántál hozzá egy rövidke mondókát, tekintettel közelgő születésnapomra, de mindebből semmi nem lett. Talán a főnök szentségelése miatt. Igaz, undokság is lett volna a Pityutól azzal a nyamvadt tulipánnal felköszöntenie engem. Vigye inkább a Hajas Mirtillnek a portára, gondoltam megkeseredve, vagy a Balatinác Marcsának a 7-es raktárba. Mindenki tudja, velük hetegy felváltva...

Nem lett meg a főnök dossziéja, pedig tűvé tettem érte az irodát, a szelelő és csomagoló részleget, sőt még a belső nagyraktár irdatlan dobozhegyét is megmástrom érte. Dirib-darab vágott madzagok, üres likőrösüvegek, elhasználdott, csonka stemplik, törött fénycsőarmatúrák és spenótzöld penészes sajt darabok voltak a dobozokban.

„Kinek kell itt rendet tartania, akutyaszentségit?! – kérdezte a főnök a dühtől besárgulva, és tisztán láttam, ahogy leharapott egy darabot a bajszából. – Talán bizony nekem...!?”

Egyenként újra és újra megemeltem a polcokon a bűzlő sajt korongokat – mindhiába: a dosszié szórén-szálán eltűnt.

(végre vége)

Itt a vége, a hétvége, hurrá! Kerekezik az egész csapat, kerekezőnk le, a tavakhoz. Mi, a Pityuval, kicsit lemaradtunk. Az 1-es vagy a 2-es tóhoz megyünk?, kérdezem tőle. Kiabálnom kell, mert a szél elviszi a hangom. Hátraviszi. A Pityu jó ötven méterrel előttem teker a váltóssal. Könnyű neki. Nem éri utol a hangom. Hogyan is érhetné utol, mikor még én is elhagyom ezzel a csotrogány Csepellel. Elhagyom a saját hangomat, érzem. Gyorsabb lennék, mint a hangom? Kiáltok újra. Még egyet, még egyet! Nadrágszoknya van rajtam, az jó. A szél befúj a lábam közé. Bizsergeti a szél a combom. Langyos a szél. Nagy rakás szaron hajtok keresztül, ám ezt csak akkor veszem észre, amikor a kerekek már széjjellapították az anyagot. Mintha szivacson gördültem volna át. Az éjjel az út közepére csinált valaki. Este még nem volt itt semmi. Este erre sétáltunk a Cirmossal; látnom kellett volna, ha ott van. Most szépen beletocsiztak a kerekek. Ráragadt a *levár* a gumira; kitölti a gumiköpeny bordázatát. Elöttem szar, mögöttem szar! – akár énekelhetném is. De énekelhetek már, ordibálhatok is, csinálhatok én már akármit, a Pityu rám se bagózik. A Pityu csak teker.

AZ ÚTRA KELÉS NEHÉZSÉGEI

– kollázs és kommentár a Jelenkor 55. évfordulójára –

(*in medias res*) Ez az írás nem tanulmány, éppen ezért kerüli a szakirodalmi hivatkozásokat. Jórészt a szerkesztőség archívumában, levelezésében talált anyagok alapján próbál képet adni a *Jelenkor* folyóirat indulásáról, mely nem volt zökkenőmentes. Szándékom ezen túl csupán annyi, hogy kerüljem a mitizáló bemutatást, s a történetnek ezúttal inkább az esendő oldalát vagy épp a fonákját mutassam be. Ám előzetesen sem szeretnék összefoglaló, értelmező módon a „talált tárgyak” elébe vágni, menet közben talán több minden kiderül.

(*Átvételi elismervény*) Az alábbi ötvenöt éves lelet indirekt módon a *Jelenkor* létesítésének tervéről ad hírt 1958. április 21-éről („az alakulóban lévő folyóirat”). A dokumentumot átadóként Mészáros Ferenc (a leendő lap első, párthű felelős szerkesztője) és Pákolitz István (költő, évtizedekig a *Jelenkor* szerkesztője, haláláig munkatársa) jegyzi a pécsi írók részéről, az átvevő Farkas Elemérné, a megyei Nőtanács titkára. A szövegben szereplő „volt pécsi írócsoport” kifejezés magyarázatára később keritek sort.

„Alulírottak tanúsítjuk, hogy a volt pécsi írócsoport helyiségében lévő berendezési és egyéb tárgyak közül az alább felsoroltakat a pécsi írók megbízott képviselői a Magyar Nők Országos Tanácsa Baranya megyei Nőtanácsa részére ideiglenesen, megőrzés céljából átadták. A pécsi írók megbízott képviselői beleegyezésüket adják ahhoz, hogy az írodahelyiségben lévő bútorok közül a két íróasztalt és az ülőbútorokat a Nőtanács később megállapítandó feltételek szerint használja mindaddig, amíg az alakulóban lévő folyóirat szerkesztőségének arra szüksége nem lesz.

Az átadott, illetve átvett tárgyak jegyzéke:

1 db kombinált szekrény, 2 db íróasztal, 1 db 2személyes rekamié, 1 db üveglapos kis kerekasztal, 1 db hajlított ruhafogas, 2 db karosszék ülőpárnával, 6 db támlásszék ülőpárnával, 2 db támlásszék, 1 db írógépasztal, 1 db falitérkép, 4 db kép (Petőfi, Ady, Móríc, József A.), 1 db állólámpa, 3 db falikar, 2 db nagy kerámia-kancsó, 4 db kis kerámia váza, 1 db kerámia-kulacs, 2 db hamutartó (kerek, üveg), 1 db faragott fa cigarettásdoboz, 1 db Orion világvető néprádió, 1 db nagyméretű szőnyeg, 1 db Bim-bam óra, 1 db kályha-előke (réz), 4 db népművészeti kis terítő

A fenti tárgyakat a Nőtanács megőrzésre, illetve használatra átveszi azzal, hogy azt (sic!) az írócsoport jogutódjának szükség esetén hiánytalanul visszaadja.”

Hogy az utóbbi mondat egyeztetési hibáját ki követte el, már nem tudjuk kideríteni. Homérosz is aludt néha, és gondolom, az írók meg a Nőtanács is. Aláírták, így a felelősség egyetemleges. De sokkal fontosabb ennél, hogy az átvételi elismervény tárgyait magunk elé képzelve bebútorozhatjuk a Széchenyi téri régi szerkesztőségi helyiséget a Hunyadi-szobor lovának fara mögött (mely szobor ekkor még csak néhány éve áll, a város lakóinak erős berzenkedésétől kísérve). Megnyugodva vehetjük tudomásul, hogy mégiscsak négy igazi író képe lógott a falakon, nem pedig a Marx-Engels-Lenin triumvirátusé. Úgy lát-

szik, valamiért szükség volt egy kétszemélyes rekamiéra is. És gondoljunk bele: a *Jelenkor* első lépéseit az Orion világvevő néprádió és a Bim-bam óra korában tette meg!

A „volt pécsi írócsoport” kifejezéshez tartozó magyarázat már nem ilyen lelkesítő. Az iratok közt találtam ugyanis egy határozati javaslatot, melyet a Hazafias Népfront Baranya megyei Bizottságának fejlődés papírján kívántak névtelen megfogalmazói betervezni (sorsáról nincsen tudomásom, keltezése: 1957. július 11.). Ez új, a Népfront kebelén belüli irodalmi csoport megalakulását jelenti be, s elhatárolódik a korábitól. „Az új csoport tagjai kijelentik, hogy okultak a múlt hibáiból, különösen abból az ellenséges tevékenységből, amely 1956. októberében az ellenforradalomig vezetett és abba számos jó szándékú író is belesodort. Érvénytelennek tekintik a volt pécsi írócsoportnak ellenséges befolyás alatt 1956. október 23-tól a csoport feloszlásáig hozott határozatait és döntéseit és nem fogadják maguk közé azokat, akik tudatosan a proletárdiktatúrát és a szocializmus építését ellenezve álltak ki az ellenforradalom mellett.”

Az előzményekhez tartozik még Szántó Tibornak, a *Jelenkor* közvetlen lapelődje, a *Dunántúl* főszerkesztőjének története, akit hamis vádak alapján letartóztattak és vizsgálati fogságba vetettek Budapesten. Szántót tették felelőssé azért, mert valaki azt állította, hogy az októberi forradalom alatt fegyverrel lőttek a Széchenyi térre az írócsoport irodájának ablakából. A vád hamisnak bizonyult, egy rendőrtisztól eredt, akinek írásait korábban visszautasította a *Dunántúl*. A hazugság lelepleződése sem segített már Szántón, akinek amúgy is gyenge látása a több hónapos börtönfogság alatt csaknem a teljes vaksáig romlott. A szóbeszéd szerint a *Jelenkor* indulásakor megkeresték, legyen a lap főszerkesztője. Mire azt válaszolta: ahonnan őt bilincsbe verve vitték el, oda többet sem főszerkesztőnek, sem sehogyan nem jön vissza.

* * *

(Az első lapszám 1958 októberében és a szerkesztőség átalakulása) A bevezető és több írás is elég kíván tenni a párt kultúrpolitikai irányelveinek, amelyekre hivatkozik is a szerkesztőségi kommuniké, de a lapszám egésze már egyáltalán nem tartja ezt a vonalat. Az első

A *Dunántúl* szerkesztői és munkatársai 1953-ban:
Csorba Győző, Pákolitz István és Szántó Tibor (a jobb szélén)

szépirodalmi mű, Pákolitz István *Janus Pannonius* című verse ugyan aktualizálható áthallásokkal tetterős költőként ábrázolja hősét („jámbor ember költő nem lehet!”), de személye mégsem a legalkalmasabb *A munkásosztály oldalán* című kommunikéban emlegetett kulturális forradalom szimbolizálására, hisz mégiscsak klerikális alak volt végső soron, ráadásul a hosszú vers fürdőzik az antik formákban: hol hexameterben, hol jambusban, hol disztichonban szólnak strófái. Takáts Gyula Tersánszky Józsi Jenő hetvenedik születésnapjára ugyancsak hexameterben szerzett verse – mely Tersánszky egy háború utáni, nyilván Kaposváron lezajlott irodalmi-zenei-cirkuszi fellépését meséli el bővérűen – nem kerülhetett volna be egyetlen munkásmozgalmi antológiába sem. S a többiek hasonlóképpen nem: Csorba Győző *Faust*-fordításának részlete, Csányi László cigány versfordításai, Lovász Pál antik témájú *Villa rustica* című verse, Fábián István tanulmánya a kortárs modern nyugati irodalomról, ahol Szerb Antalra, Karl Jaspersre és Toynbee-re hivatkozik, továbbá Lukács György *Az ész trónfosztása* című könyvével vitatkozik az irracionalista filozófia és a hitlerizmus közvetlen azonosítása miatt.

Ezzel együtt sem állítom azt, hogy a *Jelenkorban* már a kezdetekben sem közöltek volna vonalas írásokat. Például Szinnyi Júlia pécsi író nő első köteteiről, *A szőlőboszorkányról* szólva kritikusa a szerző naturalista szemléletét kárhoztatja, amelynek tükrében minden szereplő beteg, elferdült ízlésű, dekadens, és a könyvet eluralja az erotika. „A cselekmény felszabadulásunk után játszódik. Hogy érdekelheti ezeket az embereket csak a pénz és a szerelem testi vonatkozása?” – kérdezi a bíráló felháborodottan.

A kezdeti időben a szerkesztő bizottságban nem találunk olyan irodalmárokat, akik a későbbi *Jelenkornak* meghatározó munkatársai lettek volna. 1959 áprilisától tűnik fel először a szerkesztő bizottság tagjaként Tüskés Tibor neve. A változás ekkor nem kézzelfogható, az csak az 1960. decemberi lapszámban válik érzékelhetővé, amelyre első ízben kerül megbízott főszerkesztőként Tüskés neve. Ekkor közli először saját verseit a lapban Csorba Győző, mellette a versrovatban többek közt Keresztury Dezső, Beney Zsuzsa, Takáts Gyula, Kalász Márton és Tornai József szerepelnek. E számban közöl itt első alkalommal Mészöly Miklós, *Az atléta halála* részletét, s ugyanígy Konrád György a *Klasszikus regény a huszadik században* című tanulmányát. A szám anyagából megemlítem még Tellér Gyula Kálidásza-fordítását, illetve a dokumentum rovatban Dévényi Iván írását Babits esztergomi időszakáról, benne számos levél publikációjával.

* * *

(*Olvasó kerestetik*) A *Jelenkor* első száma – túl az 56-os forradalom leverésén, az állami represszió, a gyanakvás és bizalmatlanságon – 1958 októberében

Szántó Tibor, a *Dunántúl* főszerkesztője

napvilágot lát, mégpedig rögtön 5000 példányban, ami igen bátor dolog (igaz, lapelődjük, a *Dunántúl* utolsó évfolyamának példányszámához igazodtak). Képzeltető a szerzők és szerkesztők öröme, amibe bizonyára nem kevés büszkeség vegyült. A szerkesztőségi levelezés alábbi darabjaiból képet alkothatunk az első tétova lépésekről, ahogy a folyóirat bizonytalanul, tapogatózva keresi közönségét. A lap tehát megérkezik a Pécsi Szikra Nyomdából, bizonyára hegyekben áll, s a nagy kérdés: hol terem az olvasó. Az első lapszámban közölt beköszöntő szerint a szerkesztőség egyik fő feladata „a kultúrára szomjas dolgozó tömegek igényeinek kielégítése, igényük és műveltségi színvonaluk szüntelen fokozása”. Ezeket a kultúrára szomjas tömegeket kell tehát valahol megtalálni. A Badacsonyvidéki Állami Pincegazdaság Balatonfüredről 1958. november 14-én így reagált a megjelenésre (ügyintéző: Németh/JP, tárgy: Folyóiratok visszaküldése).

„Mellékelten visszaküldjük a hozzánk valószínűleg tévedésből megküldött 10 drb. Jelenkor c. folyóiratot, mivel erre Vállalatunk Önöknél megrendelést nem tett.

Mell.: 10 db.
Ajánlott”

olvashatatlan aláírás

A fenti, jóindulatú tévedést feltételező levéltől eltérően íme egy semlegességre és kizárólag a tényekre szorítókozó változat, a Bács-Kiskun megyei Tanács Gyógyszertári Központjának levele 1959. január 5-éről (tárgy: „Jelenkor” visszaküldése, előadó: Turiné/KE).

„Csatoltan visszaküldjük a 10 db. „Jelenkor” c. irodalmi folyóiratot azzal, hogy ezt tudomásunk szerint Központunk nem rendelte.

Sárosi Józsefné
igazgató

Botocska György
főkönyvelő

Melléklet: 10 db.”

A Dél-Dunántúli Áramszolgáltató Vállalat Üzletigazgatóságának levele Kaposvárról 1959. január 7-én kelt (ügyintéző: Árvai/SZné), s az rövidsége ellenére sem nélkülözi a személyes érintettség jegyeit. Íme a vállalattal bensőleg azonosuló ügyintéző neheztelő sorai.

„Mellékelten visszaküldjük Címnek az általa küldött JELENKOR 2-es számú folyóiratát, azzal, hogy ezt Üzletigazgatóságunk nem rendelte meg és egyébként Önök egy sort sem írtak, hogy mi céllal küldik, csak egyszerre 10 db-ot címünkre megküldenek.

Melléklet: 10 db. JELENKOR

pecsét, aláírás: Árvai”

A Komárom Megyei Állami Építőipari Vállalat, azaz a tatabányai KOMÉP 1959. január 15-i válaszelevele a *Jelenkor* partizánakciójára a téves címzés ellenére – „Komárommegyei Tanács V.B. Művelődésügyi Osztálya, Jelenkor Szerkesztőbizottsága, Tatabánya” – célhoz ért (tárgy: könyvek visszaküldése, ügyet intézi: Auerbach/HI). A címzés jelzi a KOMÉP erős regionális kötődését (vö: „Extra Tatabányam non est vita”, illetve: „minden út Tatabányára vezet”). Másrészt érdemes ráhangolódni a stílus emelkedettségére, mely rögtön a felütésben dominánssá válik. A választékosság a szóismétlés kerülésében is tetten érhető, ezért a folyóirat másodjára könyvként szerepel a szövegben.

„Csatoltan visszaszámaztatjuk a vállalatunk címére megküldött „Jelenkor” c. folyóirat első 5 és második 5 példányát, mivel vállalatunk ezen könyveket nem rendelte meg.

10 db melléklet!

két olvashatatlan aláírás”

Nem tudjuk, vajon milyen megfontolások alapján küldözgették a folyóirat első számait a szerkesztők a négy világtáj felé, vajon milyen lista segítette ezt az úttörő gerilla-marketinget az ötvenes évek végén. Mindenesetre a cívis városból is találtunk válaszlevelet, talán nem okozunk meglepetést vele: elutasítót. Ezúttal a debreceni Talajjavító Vállalat mondott nemet a Vörös Hadsereg útja 54-ből (előadó: Valkóné/Pné, távirati cím: „TALAJ”)

„Mellékelve visszaszámaztatunk 13 db. »Jelenkor«-című folyóiratot, mivel vállalatunk igényt nem tart rá.

Debrecen, 1959. I. 30.

Pecsét, olvashatatlan aláírás”

A Talajjavító is nemet mondott hát a kultúrára – némileg ellentétesen neve üzenetével, mely az eredeti latin *cultura* fogalomnak bizonyára részét képezte. Ez volt tehát a rögválóság, záporoztak a visszautasítások – pozitív tartalmú, elfogadó levelek e vonatkozásban az archívumunkban nem voltak fellelhetők –, de a folyóirat lelkes szerkesztői nem adták fel. Sőt, mondhatni notóriussá vált ez a lapküldözgetés az alábbi levelek tanúsága szerint. A Vas megyei Állatforgalmi Vállalat Szombathelyről 1959. február 20-án keltezett levele így szól (ügyintéző: Bejczy/ Kö.).

„Vállalatunk részére most már másodízben küldenek a »Jelenkor« című folyóiratból 7 példányt. A példányszámokat (sic!) első ízben is visszaküldtük Önöknek és most másodízben is visszaküldjük azzal, hogy vállalatunk a folyóiratot Önöknél nem rendelte meg.

Kérjük, hogy a jövőben a folyóiratból vállalatunknak ne küldjenek, mert a visszaküldésekkel és levelezésekkel csak felesleges többletmunkát okoznak.

Pecsét, olvashatatlan aláírás”

A Somogy megyei Terményforgalmi Vállalatnál Kaposváron egyenesen a főkönyvelő foglalkozik az esettel, nyilván annak súlyossága és makacsul visszatérő jellege miatt (főkönyvelő: Vándor/Kun). Talán nem tévedünk, ha a már-már fenyegető hangot összefüggésbe hozzuk a vállalati hierarchiában betöltött magasabb poszttal.

„Csatoltan visszaküldjük a mai napon vállalatunkhoz érkezett 15 db »JELENKOR«-t. Vállalatunk ezen folyóiratot nem rendelte meg, a jövőben sem kívánja megrendelni, s most már másodízben küldjük vissza Önöknek azzal, hogy azt sem eladni, sem megtartani nem áll módunkban.

Kaposvár, 1959. február 24.

Üdvözlettel:

Melléklet: Csomag!

Pecsét, aláírás: Vándor és Nagyné”

Figyelemre méltó az eltökélt, a jövőre nézve is kategorikus elzárkózás az irodalmi folyóirattal való bárminemű kapcsolattól. Ennek jele a küldemény érkezésének napján fogantatosított azonnali intézkedés: ismerkedés, lapozgatás, töprengés nélkül azonnal vissza a feladónak. Emlékezzünk csak a „kultúrára szomjas dolgozó tömegek” tételére! Ezek a keserű tapasztalatok is hozzájárulhattak ahhoz, hogy a lap példányszámát a kezdeti 5000-ról 4000-re csökkentették 1959 júniusától (ami még mindig négyszerese volt a jelenleginek), végül 1960 elejétől 3000 példányon állapodott meg a *Jelenkor*.

* * *

(*Műfaji kérdések*) A következő esetről valaki alaposan lemaradt a brosúráról: az alábbi levelet a *Dunántúl* folyóirat szerkesztőségének küldte, amely akkor már harmadik éve megszűnt. A lap az 1956-os forradalom leverését a borítóján fekete színelvételű képpel érzékeltetve az utolsó számát az év végével jelentette meg (illetve ténylegesen valószínűleg '57 elején látott napvilágot az '56 végi lapszám). Ezt a szöveget viszont 1959. november 27-ére keltezte szerzője, aki ugyan a pécsi Káptalan utcában lakott, de vállalat, a Dombóvári Sertésenyésztő és Hizlaló Vállalat alsómocsoládi üzemegységének postabélyegzőjével adta fel írógéppel írt levelét. A postások komolyan vették hivatalukat, gondolkodtak; címzésenként csak annyi állt, hogy „Pécs”. A levél egy szerkesztőségnek szólt (név nem fontos), kikézbeküldték hát a *Jelenkornak*.

„Alsómocsoládi községben Somoskői József vállalati dolgozó 2 éves Anikó nevű kisleánya, ki már a szomszédba is el tud járni, így 22.én a bucsu napján d.u. 4 óra tájban is eltávozott látogatóba kisbarátjához. Szülei az eltávozásnak semmit sem tulajdonítottak gondolván arra, kicsi a falu, messze nem mehet az utcában mindenki ismeri.

Nagy volt a megdöbbenésük mikor este sem érkezett meg, szülei minden elképzelhető helyen keresték, majd éjszaka a mágocsi rendőrséget is értesítették. a kisleány eltűnéséről.

Szántó Tibor és Galsai Pongrácz

Másnap hétfőn d.e. Stricker Jakab gépállomás alkalmazottja, ki a községtől 2 km távolságra Szalatnak község határa mellett a szántást ellenőrizte – egy szalatnaki cigány felhívására – szalma kazal közelében talált egy 2 év körüli leányt kiben az elveszett kis Anikóra ismert fel, ki még jó egészségnek örvendett, így a szülők nagy örömmel haza szállította.

Vasárnap éjjel -5 fok hideg volt, így valószínű, hogy aki a gyermeket magával vitte csak a fagy elmúlt után a d. e. órákban tette ki számítva arra, hogy valaki megtalálja, mentette meg a megfagyástól.

Tettes kiléte után a nyomozás folyik.”

Ez volt az írásmű, melyről nem lehet tudni, vajon a krimi irodalom irányába tett bátortalan lépésként kell-e olvasnunk, vagy mégiscsak egyszerű tudósításnak szánta szerzője, csupán a folyóirat, illetve a napilap működésének különbsége nem volt eléggé világos számára.

* * *

(*Honorárium*) Angyal Endre, a kiváló pécsi szlavista és barokk-kutató – ekkoriban a debreceni KLTE oktatója – egy levelezőlapja arról árulkodik, hogy az alant következő probléma soha nem veszít aktualitásából.

„Kedves Barátaim,

köszönettel vettem a JELENKOR II/6. számát és örülök, hogy kis cikkemet ilyen hamar hoztátok. Máskor is számíthattok rám! Most csak azt kérem, hogy az esedékes honoráriumot – amennyiben még nem adtátok fel – egyetemi címemre küldjétek (Debrecen 10, Szláv Tanszék), mert keveset vagyok lakásomon. – Mindnyájatoknak meleg baráti üdvözlését küldi

Debrecen, 1960. jan. 16.

igaz hívetek
Angyal Endre

A levelezőlap mellett egy gyűrött táviratot találtam, a postabélyegző szerint ugyanezen év augusztusából, azaz mintegy nyolc hónappal később, a következő, a levéltől stílusosan is különböző, tömör üzenettel:

„Honorariumot nem kaptam meg – Angyal”

***

(*A kritikus olvasó*) Sokszor panaszkodnak a lapszerkesztők arra, hogy úgy érzik, munkájuk lényegében hiábavaló, az olvasók nem figyelnek eléggé. Az alábbi levél azonban azt bizonyítja, hogy miként most, akkor is voltak igazán figyelmes olvasók. Ez a levél egyenesen

Az írócsapat megalakulása (Pécs, 1960. április 20.). Ismeretlen kéz jegyezte a fénykép hátoldalán: „Hol vannak az írók?”.

a művészet, az írás egyik legfőbb problémájához szól hozzá, s a tudomány által igazolt világ képét kéri számon a szépirodalmon is. Lássuk tehát a tudományos alapú realizmus egy kicsiny, kritikai hitvallását, melyet egy Pécssett, 1961. június 7-én feladott levelezőlapalal kézbesített a posta.

„Kedves Főszerkesztő Úr!

Tegnap este a Kossuth rádióban egy tudományos előadás hangzott el, amelyben az előadó arról adott felvilágosítást, hogy a bőráttűtetés napjainkban még nincs megoldva. Bőrpótlás csakis saját bőrből lehetséges. Más személyi bőrt ilyen célra használni nem lehet.

A Jelenkor 2. számában lévő egyik elbeszélés (Havas G. Múzsza kerestetik) témája az, hogy Bojár Imre megégett bőrének pótlására jelentkezőket keresnek, akik hajlandók lenyúztatni »törölköző nagyságú« darabon a bőrüket, hogy Bojár életben maradjon.

Ez tehát abszurdum!

A Szerkesztő Bizottság hetenként összeül vitatkozni.

Hassanak oda, hogy az írók pusztán hatáskeltés céljából ne írjanak képtelenségeket.

Ez megrendíti az olvasó bizalmát.

Üdvözlettel:
Zsitkovszky Jenőné”

* * *

(Őrült?) Az alábbi, névtelenül feladott postai levelezőlapot nem tudni, pontosan mikor adták föl. Az elmosódó postabélyegző talán 1960 szeptemberét dokumentálja, de az időpontot

A *Jelenkor* szerkesztői és munkatársai 1961-ben:
Tüskés Tibor, Bárdosi Németh János, Kende Sándor, Takáts Gyula, Pákolitz István és Csorba Győző

kétségesé teszi az, hogy az előnyomtatott levelezőlapon még 20 fillér a feladási díj (egy pécsi postán adták fel), miközben más hasonló levelezőlapért ugyanekkor már többet kellett fizetni. A bélyeg talán vaskohót ábrázol, amely előtt gőzmozdony vonta szerelvényt robog át, s ennek füstje a grafika nagy részét beborítja. Továbbá a címzés itt sem a *Jelenkornak* szól, hanem a „Dunántúl szépirodalmi napilapnak”. Ám a kéthavonta megjelenő *Dunántúl* folyóirat, mint említettük, 1960-ban már rég nem létezett. A feladó elegendőnek tartott címzésként annyit odaírni: „Pécs”. Az államosítás motívuma a szövegben 1950 környékét valószínűsítene, s akkor a lapelőd levelezéséből került volna a *Jelenkor* archívumába. Viszont a Hazafias Népfőnt emlegetése 1954 utánra datálja, mert a szervezet akkortól létezett.

„Notórius panasztevő. Ilyen cím előtt meg kell állni. Ma szabad kifosztani, ma szabad tetteleg súlyosan bántalmazni. Erre egészségügyi engedély van. Ha ez fáj, lehet panaszra menni. Rendőrségen fogadó nap. Panasz meghallgatás, elintézés 00. Hazafias Népfőnt

front ugyanaz zöldben. Nótanács: kimegy a Mari néni, a volt takarítónő. Elintézés 000. Nem ért hozzá, nem is tagadja. Jön a színész megbízott, erre már felelni nem lehet. Tehát lehet folytatni. A tolvajokat nem államosították. A Delírium Tremesben szenvedők tovább úzhatik a fosztogatást, lopást stb. Semmi baj nem lesz. Vannak jó orvosok, adnak orvosi igazolást. Esetleg a Belklinikára 3-4 napi beutalást. A beteg oda nem juthat, az nem jár. Ha beteg, megkapargatják (?), mehet tovább. Agyó.”

„Notórius panasztevő” címmel a *Jelenkor* első évfolyamaiban nem találtam írást, így nem tudom, a levélnek mi volt a közvetlen kiváltó oka. Az írásos lelet mindenestre érzékletes képet ad a szovjet módra bürokratizált társadalom működésképtelenségéről. Megragadó a befejezés, amelyben a szöveg narratív szintjét lezáró könnyed, elegáns formula egyben a levél szerzőjének búcsúszavaként is érthető. Ez a rezignált „agyó” a maga stilisztikai elkülönböztetésével mintha a levélíró távolságát is jelezné a Hazafias Népfronttal és Nótanácscsal súlyosított környezetétől.

* * *

(*Dunántúliság*) Ahogy a Pécsen 1941-től 1948-ig működő *Sorsunk* Várkonyi Nándor szerkesztésében, úgy a *Dunántúl* is egyetlen volt a maga nemében, hisz a Dunától nyugatra a fővároson kívül nem jelent meg rendszeresen más irodalmi folyóirat akkoriban Magyarországon. Ezt a helyzetet a mindenkori szerkesztők megpróbálták a javukra fordítani, s előszeretettel hivatkoztak a tájegységen élők vagy onnan származók előtt a közös lokális identitásra. Ez az identitáskeresés támaszkodhatott a *Sorsunk* egyik legmegbecsültebb szerzője, Hamvas Béla gondolataira, aki Várkonyi Nándor szerkesztői működésére közvetlen hatással volt, de a dunántúli írók és Kazinczy közti vita is ott állhatott a történeti háttérben, végső soron pedig a római Pannonia provincia tárgyi-szellemi öröksége képez-

Az Írószövetség közgyűlésén (1961. május 19–20.) Bárdosi Németh János, Pákolitz István és Csorba Győző

hette a kulturális különbözőség tudatának alapját. Az induló *Jelenkor* – lapelődjeinek gyakorlatát követve – a teljesen megváltozott társadalmi közegben is a dunántúliság koncepciójából következően próbálja megszólítani a környező megyék tanácsait, hogy járuljanak hozzá a folyóirat megjelenéséhez. Az alábbiakban három megyei tanács válaszleveléből idézek.

A Somogy megyei tanács művelődési osztálya a felelős szerkesztőnek 1959. november 5-én adott válasza egészen meglepő eredményt hoz: „Úgy döntöttünk, hogy a somogyi írócsoport számára külön szépirodalmi folyóiratot adunk ki negyedévenként. A rendelkezésre álló összeget a következő költségvetési évre erre a célra állítottuk be. Így nem áll módunkban az egyébként helyes javaslatukat anyagilag támogatni.” A *Jelenkor* kezdeményezése tehát egy másik folyóirat indítását eredményezte. Fájdalomdíjul arról biztosítják a pécsi szerkesztőséget, hogy a „Somogyi Irodalmi napok” keretében támogatni fogják a folyóirat „hírverő” estjét.

A Tolna megyei tanács válasza már ennyi eredményt sem hoz. „Sajnálattal közöljük, hogy a Jelenkor kiadási költségeihez nincs módunkban hozzájárulni – bár ajánlatukat örömmel vettük.” Ez fontos, tehát hogy a művelődési osztály mint olyan örült a pénzkérésnek, s elkötelezettségét bizonyítandó kijelenti, hogy „a hírverő »Jelenkor Irodalmi Estek« szervezéséhez is minden erkölcsi támogatást megadunk”.

A harmadik levél egyértelműen a legszofisztikáltabb, igazi hivatalnoki mestermunka, ezt hosszabban idézem.

„A Vas és Baranya megyék között kiépítendő irodalmi kapcsolatok elgondolását célravezetőnek és hasznosnak tartjuk. Sajnos, a jelen költségvetési évben nincs anyagi fedezetünk arra, hogy ajánlatuk, a Szombathelyen megrendezendő Jelenkor irodalmi est megvalósítható legyen. Ezt az egyébként igen életrevaló elgondolást későbbre kell halasztanunk.

Ami most már a Jelenkor Vas megyei számát illeti, ismét anyagiak döntenek el, lehetséges-e folyóiratukban Vas megye Tanácsa VB költségvetési hozzájárulásával biztosított vasi számat kiadni. A Vasi Szemlében, megyénk orgánumban lehetőséget nyújtottunk eddig is szépíróink műveinek publikálására. Az a törekvés, hogy a Vasi Szemle szépirodalmi rovata a jövőben még nagyobb lehetőséget nyújtson szépirodalmi művek közzétételére. Szemlénk megjelentetése igen tetemes anyagi terhet ró az azt kiadó Vas megyei Tanács VB-re, s ezért nincs mód arra, hogy a terheket a Jelenkor Vas megyei száma anyagi megalapozásával még növelni lehessen.

Bár válaszunk az utóbbi pontban is negatív, mégis remélni szeretnők, ha egyes Vas megyei költők termését – miként eddig is tették – megjelentetnék kiadványuk hasábjain. Így, bár nem egész számra kiterjedően, mégis csak képviselve lenne megyénk a Jelenkorban.”

Úgy tűnik, itt az eladóval akartak megvetetni valamit.

* * *

(*A pusztai költő*) Végül az utolsó lelet az indulás éveiből: a pusztai költő levele. A postabélyegző a baranyai Királyegyháza községet sejteti, ami összhangban áll azzal, hogy szerzője a levelet Rigópusztáról, az említett falu településrészéről keltezte. A címzést nem aprózta el, a borítékon mindössze ennyi olvasható: „Adassék a Pécsi Írók Csoportjának, Pécs”. A város nevét pedig egy elementáris lendületű és csöppet sem szabályos vonallal húzta alá, mely a fél borítékot átszelve előrevetíti a szabad szellem korlátokra fittyet hányó jelenlétét. Meglehet, a nagyvonalú címzés miatt került a boríték hátoldalára több különböző postabélyegző is, hisz könnyen lehet, hogy a postáskisasszonyok tanácstalanul tologatták egy ideig egyik rekeszből a másikba, míg végül céljához ért. Az eredeti feladás ideje 1960. május 19.

„Kedves Collegák!

Elküldök egy pár vallásos tárgyú szerzeményt, dacára annak, hogy nem vagyok komenyista, de az ihlet ezt diktálta, és Önök is meríthetnek belőle áhítatot, mert egy fiatal embertől még tanulhatnak, de a vén emberektől és a Bibliától semmit! Mert egy férfi, ha ismét gyermekké válik, már nem rakoncátlankodik, csak ízléstelenül viselkedik és kellemetlenkedik. Ezért nem szeretik őket sem családjá, sem unokája. A célom az, hogy Önöket elszórakoztassam. Arra kérem Collega urakat, hogy ezen pár soros írásomért ne hagyják Kossuth-díjra fölterjesszenek, mert nem szeretem a nyilvánosságot. Mert én Cryptogám természetű vagyok, mint a Bagoly. Én a húsvéti ünnepekre akartam meglepni soraimmal, de az ünnepi készülődés hevületében úgy be rúgtam, mint egy számár! Ezért késétt az írásom.

Jó egészséget és alkotást.

Omár Chaym szellemében elnézésüket kérem
1960. ápr. 18-án, Rigópuszta
Gerenday János”

Így szólt tehát a töltőtollal s láthatóan igen nagy erőfeszítéssel, kusza betűkkel írt levél, amelyhez több verset is csatolt a szerző, itt most hármát teszünk közzé.

Szegény ember abrakja (?)

Elkárhozott

Szent fazék áll az oltárnál,
Hallgatom, hogy mit prédikál,
Ajánl alázatosságot,
Ígéri a Mennyországot.
Értem én azt, szent fazekam,
Mutasd meg a helyet ottan,
Jöjjél velem, helyezzél el,
És menj az isten hírével.
Azt felelte az én papom,
attól Isten irgalmazzon.
„Majd fölvisznek az angyalok”,
Ő marad itt, én legyek ott.
Az elsőbbség neked dukál,
Ha ott jobb, itt mért maradnál.
„Azért, fiam, hogy a Népnek
Mennyet adjak, üdvösséget.”
Szerintem a mennybe menet
Egy megoldatlan egyenlet.

Mennyországba helyet én már nem kapok,
Minden helyet elfoglaltak a papok.
Ha ott nincs hely, jó lesz nekem a pokol,
Mennyországról nekem a pap mit papol.
Volt részem a földön benne eleget,
Megszoktam – bírok hideget, meleget.
Segédmunkás leszek, majd ott tüzelek
A gonoszoknak, hogy meg ne hűljenek.
Melegszen én is a gonosz lelkekkel,
Mit törődöm én a mennybeliekkel.
Fagyoskodjanak és dideregjenek,
Szenvedtem miattuk itt lent eleget.

Termelő csoport dal

A püspöknek nincsen olyan jó dolga,
Mint nekem a termelői csoportba.
Nem dolgozok uraságnak, kuláknak,
Csak termelő csoportban a családnak.
Fertály napján nem tartom már a zsákot,
Ocsus búzáat már nekem ne adjatok.

*Intézőtől, ispántól már nem félünk,
Magunk birtokán bőségesen élünk.
A Világot ne igazítsd Biblia,
Volt rá időd, mégsem csináltad soha.
A tudomány fogja azt megcsinálni,
A véneket hagyjuk csak bibliázni.
A vénektől semmit sem tanulhatok,
Véneket a Bibliával hagyjuk ott.*

A verseket követően utóiratként még ennyit írt a szerző, a régi magyar irodalom szellemében szólva, „az maga mentségére”:

„Hát én csak ilyen marhaságokat tudok írni, ha nem tudnak rajta mosolyogni, nevetni, jöjjenek hozzám, majd jól megcsikálom, hogy ne vessenek.

Tisztelettel”

* * *

(Post scriptum) Nagyjából ilyen képet fest a lap indulásáról a szerkesztőség hivatalos levelezése. Hősinek nem nevezhetjük, de nehéznek igen. Két pécsi elődje is társadalmi katalizmák következtében szűnt meg: a *Sorsunk* 1948-ban, a kommunista hatalomátvétel évében, a *Dunántúl* pedig az 1956-os forradalom leverésével. A *Jelenkor* immár ötvenötödik éve működik, a rendszerváltás nem rendítette meg, hisz nem az államszocialista társadalmi struktúrában gyökerezett, hanem a huszadik század húszas-harmincas éveiben megképződő, részben állandó, részben változó szereplők által alakított „pécsi irodalomban”. A lokális kötődés, összetartozás tudata azonban nem jelentette az univerzális irodalmi igények feladását. Hisz a „pécsi irodalom” java része – s remélem, a *Jelenkor* indulásáról készített mostani összeállítás nem cáfol rá – a körülmények szűkössége, kicsinyessége ellenére is mindig az egyetemes magyar és világirodalom horizontján kereste helyét, a változó ideológiai elvárásoktól való függetlenségre törekedve.

Tüskés Tibor és Veres Péter

PÉCSI SÉTA TÜSKÉS TIBORRAL

Azért nem írhatom így, hogy „Pécs: Tüskés Tibor”, mert számomra a Kolozsvár–Pécs kapcsolatnak tulajdonképpen csak az indulása kötődik Tibor nevéhez. Amikor 1976 nyarán – tizenkét és tízéves fiainkkal, feleségemmel négyesben – a hajdani történelmi nagyságra emlékezve, Szepesség-től (ahonnan, pesti közjáték után, anyai nagyanyám érkezett tanítónőnek szülővárosomba), a Dunántúl, majd Budapest útvonalán, Szegedig „jártuk a hazát”, a nosztalgiát s a nevelést a mai valósággal kötöttük össze; szóval ennek az utazásnak a közepén Pécs bemutatására a leghivatottabbat, azaz Tüskés Tibort kértük meg. Nem tartom valószínűnek, hogy ez lett volna első személyes találkozásunk, ám korábbira nem tudok visszaemlékezni. A legmélyebb benyomást mindenestre ez a pécsi (egy- vagy kétnapos?) városvezetés gyakorolta rám, és ennek – mint idézni fogom – könyvben is nyoma maradt. Jóval később, ilyen-olyan konferenciákon (egyszer talán Kaposvárt is) összetalálkoztunk. És lett egy közös szereplésünk: a Reményik-konferenciák sorozatában Kolozsvárról eljutottunk Pécsre, itt Tibor természetesen Reményik pécsi tartózkodásának életrajzi (betegségi-kezelési) és költészeti emlékeit elevenítette fel, én nyilván valamilyen erdélyi vonatkozásról beszéltem, meglehetősen népes hallgatóság előtt. (Bizonyára sokan jöttek el egy helyi kórus szereplése miatt is.)

A köztünk volt hét év jószerevével kizárta, hogy Tüskés Tibor *Jelenkor*-szerkesztői ideje alatt (az ötvenes évek legvégén, a hatvanasok elején) az ő folyóiratának munkatársa legyen. Erre két évtizeddel később nyílt lehetőség. 1983. január 31-én keresett meg levélben Szederkényi Ervin a felkéréssel, írják-e 3-4 havi rendszerességgel romániai szemlét a lapnak; és levele végén odaírta a becsalógató tervet: „A csehszlovákiai szemlére Koncsol Lászlót kértük fel, a nyugatit Béládi Miklós vállalta. Tehát: Béládi, Bori [Bori Imre már futó jugoszláviai szemlét Szederkényi a kérés elején említette – K. L.], Kántor, Koncsol – nem is rossz csapat.”

Szederkényi Ervin 1987 februárjában bekövetkezett halála után, Hallama Erzsébet rövid főszerkesztősége alatt folytatódott az együttműködés, ám személyesebbé, sőt mondhatnám intenzívebbé Csordás Gábor „hatalomátvétele” következtében lett; ebbe beleértendő a *Jelenkor* és a *Korunk* erősödő egymásra figyelése, különösen a ’89 decemberének és a kilencvenes évek legelejének „forradalmi”, legalábbis rendszerváltó hangulata (itt és ott?).

Visszatérve Tüskés Tiborhoz: indult még egy, a korábbi időkre visszanyúló, pontosabban annak lehetőségét elindító kezdemény, amely érdemi irodalomtörténeti munkánkat összeköthette volna. Tibornak régi szívügye volt Kodolányi János. A Magvetőnél 1974-ben megjelent Kodolányi-pályaképet és a Pannónia Könyvek sorában kiadott könyvét (*Az újraolvasott Kodolányi*. Pécs, 2006) tudom csak levenni a polcra, néhány Kodolányi-kötetem mellől, abban a reményben,

hogy további támpontokat kapok; hol is folytatódott (ha folytatódott) T. T. megkeresése (talán levél is van valahol róla); szívesen venné, ha írnék erről a művéről. Arra határozottan emlékszem, hogy szerettem volna úgy foglalkozni a témával, hogy újat is mondhassak a két háború közti (Gaál Gábor szerkesztette) *Korunk* és Kodolányi János időszakos együttműködéséről, egyben a régi *Korunk* és a régi Kodolányi arcáról. Nos, ez a nagyobb ívű kutakodás nem jött össze – erre való utalásokkal egy recenzió, azt hiszem, igen. (Előkeresését vagy a cáfolatot másokra hagyom.)

Szívesen idézem viszont *Szárny és gyökér* című, 1979-ben Kolozsvárt a Dacia Könyvkiadó által vállalt útikönyvemből (Utazás A-tól Z-ig) a „Balaton” címszó alá helyezett esszé, az *Emberi képek, háttérrel* néhány részletét. Annak a bizonyos, 1976. nyári körutazásunknak az emlékeit elevenítettem föl, mindenféle régebbi és újabb irodalmi, művészeti élményt kapcsolva be. Ha nem unja az olvasó, bemásolom ide azt, ami nekem, nekünk akkor Pécsből jutott, jelentős mértékben Tüskés Tibor nagyvonalú és részletező városvezetésének köszönhetően.

A Csoóri-interjú Pécssett, a *Jelenkorban* látott napvilágot. Urbánus lapban, mondhatnánk, ha arra gondolunk, hogy Weöres Sándor, Mészöly Miklós, Hernádi Gyula, Kolozsvári Grandpierre Emil, Jékely otthon van ezeken a hasábokon. De itt idézték a legkörültekintőbben Kodolányi emlékét is, s itt üdvözölte játékos versben Juhász Ferenc a *Bánk bánt* átigazító Illyés Gyulát.

Tihanyból Pécsre utazva (Kaposváron át), sűrű esőfüggöny választ el a balatoni napoktól, másnap reggel azonban, amikor Tüskés Tiborral járjuk Janus Pannonius egykori püspöki városát, ismét süt a nap, megvillantja a Széchenyi teret uraló dzsámi tetején a félhold fölötti keresztet, s a Nádor Szállón a vörös csillagot. Délről már újra igazak a Pákolitz-verssorok: „izzad a török-templom kupolája, / a Nádor ablakában Bak-sör habzik” és „A Zsolnay-kút négy örökszája / vizet csurgat a kánikulába”. A város szociográfus-írója a római kortól máig kalauzoló köveket s az utunkba akadó embereket mutatja be, a „jövevény” objektivitásával (a Tó partjáról, Szántódról származott el) s a húsz éve itt honos filosz szakértelmével; de magammal hozhattam egy másik „bedekkert” is (normál és mini változatban), amelyet évszázadok során át a költők írtak a városról, a virágzó mandulafácská képét megőrző Pannoniustól – Babitsón és Weöresen át – a fiatal Bertók Lászlóig (még egy költő, akit ezután olvasnom kell); a szép kiállítású könyvecskét a ma is itt élő Martyn Ferenc lírai rajzai kísérik. (Köszönet itthonról is az ajándékért a szerkesztőnek.) Az elvitathatatlanul pécsi poéta persze Csorba Győző, ő teljesen benne él a tájban, múltjában-jelenében:

*Nehezen s gazdagon élek
egyszerre kívülről belülről
jó annak ki korán elment
s annak ki nemrég van itt
hordozza vagy csak a régít
vagy csak az egész mait.*

Városi körsétánk első állomása a pécsi Egyetemi Könyvtár, az itt egy testben őrzött, kétszáz éves Klimó Könyvtár. Regényíró minőségében sem számíthatta volna ki Tüskés jobban a hatást: a szakszerű tárlóban egy 1721-ből származó dietétikai munka mellett mai cigarettásdobozt, szerencsi csokoládét, kávé- és teáscsomagot pillantok meg, ilyen felirattal: „amitől már régen is óvtak az orvosok”. Ettől ugyan sem a kávétól, sem a csokoládétól nem fordulok el, a cigarettáról sem mondott le biztosan senki e történelmi figyelmeztetés hatására, de felvillanyozva lépek tovább: nem halott múzeumban járok, ahol tele akarják tömni a fejem mindenféle történelmi emlékekkel.

Aztán a várfalat járjuk körbe, útba ejtve Borsos Miklós méltóságteljes Janus Pannonius-szobrát és Gádor István modern plasztikáit. (A Zsolnay Múzeum az igényes szecessziótól ugyancsak a Gádor-féle érdekes kísérletekig vezeti a látogatót.) A bontások után tovább bővül majd a történelmi városrész, az idegenforgalom új sétányokkal gazdagodik. Tudomásul kell venni: történelem, művészet és ipar, kereskedelem újszövetsége születik szerte a világon, amely legalább olyan fontos a nemzetgazdaság, mint a nemzeti büszkeség számára. A kérdés csak az, tudják-e az illetékes szakemberek tartani azt a szintet, amely Sopronnak, ennek a késő reneszánsz-barokk ékszervárosnak az UNESCO műemlékvédelmi díját hozta, Visegrádnak messze földre hírért vitte, s amely a második világháborúban földig bombázott budai vár igazi, középkori kincseinek a feltárásához vezetett?

Pécs varázsa: e történelmi hagyományokra épülő vagy azokkal hevesen vitázó modernség. A színház nyáron zárva, az „átigazított” *Bánk bán*ról csak a – dicsérő – kritikákat olvashatjuk el (no meg a felújított szöveget az *Új Írás*ban), s tanulságos olvasmányul kínálkozik az oly sok fontos új magyar darabot színpadi útjára elindító pécsi dramaturg, Czimer József könyve, *A dramaturgia regénye*. Még szerencse, hogy a múzeumok a hétnek csak egy napján nem nyitnak – Pécs ugyanis a múzeumok városa. Néhány éve érdemelte ki ezt a nevet, s erre még inkább rászolgál majd, amikor a Modern Magyar Képtár új, megfelelő helyiségbe költözik, és megnyílik a Martyn Ferenc- és az Uitz-múzeum is. A Nagy Látvány azonban már várja a közönséget:

*Örvendj, Pécs! Csontváry hatalmas vásznai ezután
Múzeumod mélyén keltének áhítatot.
Gyűl a zarándoknép teregen, ha csodálni kívánja
Mária kútját és ősrége cédrusait.
Így hág Pécs a világ tetejére, hol isteni Etna,
Szébb a valóságnál, mennyet emelve honol.*

A cédrusok ugyan – sajnos – nincsenek itt, *A Gerlóczy képgyűjtemény nyilvános elhelyezésekor* 1973-ban papírra vetett Weöres-disztichonok hitelét mégsem vonhatja kétségbe a látogató. Napjaink panoramikus filmje legfeljebb megközelíti azt a plaszticitást, amelyet a *Baalbek* festője 1906-ban megvalósított, de messze elmarad a tájba helyezett – és tökéletes, monumentális egységbe foglalt – sok kis részkompozíció, életkép bensőséges hangulatától. A *Panaszfal* és a *Fohászcodó Üdvözítő* arcai mondhatni eszköztelenül olyan kiváló karakter-érzéklet sugallnak, amiről az ugyancsak itt látható korai Csontváry-rajzok hagyományos eszközökkel valla-

nak. A *Mária kútja Názáretben* a fölényes szakmai tudás és a naivoknál érezhető természetes szimbólumvilág utánozhatatlan ötvözete: a figurák arányainak ezt a merész játékát, a vízre hajoló fekete kecskét vagy a fehér liliomot hozó piros ruhás nőt így nem merné „diplomás művész” megfesteni. És itt megint olyan kérdésbe ütközünk, amely napjaink művészetében mindegyre felmerül: a diplomások s a pálya szélén állók konfliktusát, úgy látszik, tömegméretekben szüli a kor. Egy ilyen történettel indítja pécsi szociográfiáját (*Nagyváros születik*) Tüskés Tibor: „A húszas évek végén történt. A zengővárkonyi lelkészhez bekopogtatott a pécsváradai adótiszt. A szomszéd faluból jött át. Zsebébe nyúlt, kis csomagot vett elő, a papírost széthajtogatta, és az asztalra egy csiszolt kőbaltát, egy mészbetétes agyagedényt és egy szarvasagancsból formált kapafejet tett.” A leletet eladni akaró adótisztet a tiszteletes úr rábeszélte, hogy foglalkozzon komolyan a régészettel, tanuljon nyelveket. A történet szereplői: a már akkor Párizst és Rómát megjárt, Adyt és Csontváryt méltató irodalom- és művészettörténész, Fülep Lajos (tanulmányai az új kiadásokkal most válnak igazán ismertté) s a pécsi múzeum későbbi igazgatója, az „outsider régész”, Dombay János.

Pécs azóta végigélte Európa Kulturális Fővárosa megtisztelő hónapjait, a regnálás évét – valami olyasmit, amire Kolozsvár 2021-ben számít. Hogy erről ki fog beszámolni a *Jelenkorban*, nem tudhatom. Tüskés Tibor viszont már biztosan nem olvashatja...

SZERKESZTŐNEK SZÜLETETT

Bartusz-Dobosi László: Egy élet térképe. Tüskés Tibor pályaképe

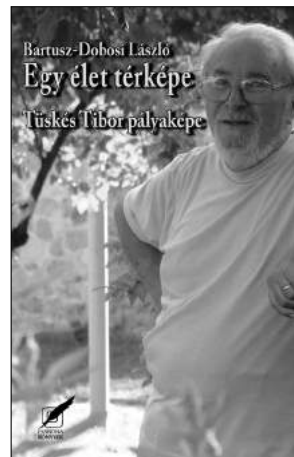
Az irodalmi életrajz a szellemi stúdiumok nélkülözhetetlen műfaja, még akkor is, ha a műelemzésre vagy a szellemtörténeti általánosításra koncentrálok korszakok és irányzatok néha megkérdőjelezik létjogát. Ne bocsátkozzunk parttalan vitába: aki tanítja, fiatalokhoz közelebb hozni akarja az irodalmat, az nem hagyhatja említetlenül Balassi és Zrínyi, Csokonai és Petőfi, Arany és Babits, Ady és Szabó Dezső, Fülep és Szabó Zoltán meg a többiek nemzeti végzettel és személyes tragikummal összefonódó egyéni sorsát. (Szándékosan csak magyar példákat idéztem.)

Bartusz-Dobosi jelentős huszadik századi irodalmi közszereplőről ír életrajzot. Tisztelettel és szerényen néz föl választottjára, de nem bírálat nélküli elfogódottsággal. Előszava szerint legszívesebben lemondana az esztétikai besorolásról, az irodalmi-irodalomtörténeti ítéletekről; „művem nem hagyományos irodalomtörténeti elemzés, tudományos kutatás, sokkal inkább valamiféle »fejlődésregény«, breviárium, portré-regény, lélek-elemzés, jellemábrázolás akar lenni”. „Lélektani jellegű megközelítéssel kísérletezik, amelyben elsősorban az ember dominál, s csak másodsorban „a tanár, a szerkesztő, az irodalomtörténész és minden egyéb, ami életében volt.” (10.) Az emberi tünemény nyugtázza le, Tüskés megnyilatkozásaiban minduntalan „burkolt önarcképet, rejtett önvallomást” vél fölfedezni (11.). Az „önéletrajzi ember”, az „átmediált valóságélmény” láncolja magához érdeklődését.

A fejezeteket nagyrészt kitűnő versek keretezik. Kiemelkedik közülük Fodor András *Credója*, amely 1965. júniusában a *Jelenkor* éléről botránnyosan eltávolított barát sérelmében osztozik. Ne feledkezzünk meg Pákolitz István *Vasgerebenjéről* se: címében irodalomtörténeti utalás bújjik meg, hangvétele szerint Gulyás Pál-i ihletésű szatíra. Fodor András biblikus asszociációkat keltő *Apostolában* az utolsó strófa festői hitelességű portréja a legeredetibb:

*halántékd fájó szögéből
a sok küllőzve nyíló ráncot,
szemed, ahonnan igazságod
fanyarkás, tiszta napja sütt.*

Fodor *Elszámolás* című verse kettős arckép, a drámai megpróbáltatások között fenntartott nyugalom realista parabólája. „Hogy lehet ennyi dráma közt / ilyen nyugodtan élni?” Űde jegyzetre bukkanunk Takáts Gyula versének záradékában (*Becei kőasztalom lapjára*), csattanóként kerül a végére két földrajzi és szellemi rokon: „Jön-jön a lomb közt Tüskés,

*Pro Pannonia Kiadó
Pécs, 2012
360 oldal, 2500 Ft*

Fodor... / Betyár-név is lehetne mind a kettő! / Jönnék, jönnek a jó somogyiak / s velük megy ismét az esztendő.” Kettejük közül Takáts egykori kaposvári tanítványát, Fodort élte túl, Tüskés szinte naptári pontossággal egy évvel Takáts után távozott az élők sorából.

Emlékidezésében Bartusz-Dobosi szívesen emlegeti Tüskés életszeretét, a jókedélyű, evést-ivást nem megvető, nótázó, furulyázó, adomázó kollegiális barátot, aki esténként nem szégyelli elfogyasztani a munkás helyállással megszolgált „mindennapi kenyérét”. Ez a biblikus hasonlat vallásos asszociációkat ébreszt. A portré-kötet Tüskésről alkotott összképének sokak számára alighanem egy példaképszerű vallásos emberrel való találkozás lesz a meglepő motívuma. Ennek az újdonságnak a magyarázatát jól dokumentált filológiai háttér világítja meg. Bartusz-Dobosi olyan adatokat is felhasznál, amelyeket rajta kívül alig valaki ismerhet. Szorgalom és kitartás segítette hozzá a Petőfi Irodalmi Múzeumba nem régen került hagyaték áttekintéséhez, de egy „kiadatlan, kéziratot naplóra” is hivatkozik, amely 2008. XII. 31.–2009. X. között keletkezett, terjedelme 121 oldal. Olyan bekezdést emelek ki belőle, amely Tüskés vallásosságának eredetét és természetét hitelesen megmagyarázza. A halál előtudatában írja:

„S itt szólalt meg az én hitem, amely egy hajdani parasztember hitére emlékeztet, arra, aki ismeri a kezét és imádkozik, újszövetséget olvas, bűnbánata van, keresi a reményt, egyházhoz tartozik, szentmisére jár, az üdvösségben reménykedik, fölnevez az égre, nyugodalmas éjszakát kér, és a jó halál kegyelmében reménykedik. Hitvány, esendő, de reménykedő vagyok. Tudom, lassan véget ér a földi életem. Kérem az urat, megváltó Jézusomat: érjek meg a halál elfogadására. A keresztény halál elfogadására. Mint egy öreg, hajdani parasztember...” (300.)

Tüskés vallásos lelkületéről a könyv gyermek- és ifjúkora krónikájában is sokat elmond. Nagy epikusok (Móricz, Kodolányi) nyilatkozatainak szellemében Tüskés is, Bartusz-Dobosi is az eszmélkedő gyermeki és korai iskolás évek fogékonyságát tartja meghatározó fontosságúnak a későbbi psziché kialakulásában, megszilárdulásában. Az életrajzíró sorra veszi az évszázados családtörténetet (beleértve sejtelmes, ködbe vesző mitologikus és analogikus emlékezetfoszlányokat is), a környezeti hatás és genetika összetevőit, a dél-dunántúli és a balatoni táj hatásának szemléleti és biográfiai összetevőit, a vasutas ősök örökségét és meghaladását, a lokálpatriotizmus és a sokfelé utazás iránti vonzalom egyaránt érvényes személyiségjegyét.

Tüskést szenvedélyesen érdekelte és megszállott családtörténeti kutatásra ösztönözte az a rejtély, hogy a legrégebbi dokumentálható elődöt egy törvénytelen szolgáló(lány)ban fedezte fel. Szívesen tovább szőtte azt a másik hipotetikus szálát is, hogy nagyapja horvát származású asszonyt vett feleségül, s vallomása szerint ezért is táplált fokozottan érzelmes nosztalgiát Horvátország és a dalmát tengerpart iránt. Kedvenc történelmi hőse, első monográfiája témája az író-hadvezér Zrínyi Miklós. Nagy példaképeket választott, diákként legalább Nobel-díjas íróként képzelte el pályafutását. A nagyra hivatott ember ambíciója hosszú ideig elkísérte, Bartusz-Dobosi könyvének egyik legnagyobb érdeme, hogy ezt a hol lappangó, hol nyíltabban érvényesülő ösztönt értelmezi és indokolja.

Apja világias gesztusai és nimbusza, az édesanyját körülengő szomorkásan magányos légkör erősíthették spirituális hajlamait. Iskolai neveltetése is vallásos útra terelte: piarista gimnáziumba járt, 1948-ban még egyházi iskolában érettségizhetett. Szerzetes tanáraitól szakmai alaposítást és pedagógiai ösztönzést örökölt. Személyiségére és sorsára nyomós hatása volt Juhász Miklós piarista hittanárnak, aki vezetője volt a cserkészetben és az Actio Catolica mozgalomban. De az 1948–49-es fordulat lehetetlenné tette a hitvalló religiozítást és Tüskés korábbi élettervét.

„Új kihívások egy új rendszerben” – ez a vezérmondata az *Egyetemi évek* című alfeje-

zetnek. Különös véletlenek folytán továbbra is kapcsolatban marad Juhász Miklóssal, folyóiratokat kap tőle, megismerkedik a *Vigiliával*. Erről a sorsfordító mozzanatról később Tüskés úgy nyilatkozik: „Esztétikai ízlésem, világirodalmi tájékozottságom, hitbéli műveltségem pallérozója volt a folyóirat.” (69.) Innen kapott hírt az egzisztencializmusról és Pilinszkyről, a II. Vatikáni zsinat tanításairól és a magyar művészeti modernség másutt elhallgatott „újszerű törekvéseiről”.

E koncepció a „keresztény gondolat” élharcosának tünteti föl Tüskést, bővebben hangsúlyozva pályakezdésének és megtört kései korszakának vallásos elköteleződését, mint ahogy eddig megszoktuk; nem harcias elkötelezettséggel teszi ezt, hanem dokumentumokat tár föl, adatokat közöl. Ha jól értjük, Tüskés „kiadatlan, kéziratnaplóját” saját birtokában lévő szöveg alapján közli (I. *Függelék*, 340.).

A legritkábban esik abba a hibába, hogy hőse iránti szolid nagyrabecsülése miatt eltulozza irodalomtörténeti jelentőségét. De a kicsinyítésre sem érzi magát fölhatalmazva. Éppen ritkasága miatt tűnik fel egy-két kirívó párhuzama, akaratlanul túlzó hasonlata. A kortársi beavatottság és az irodalomtörténész alapossága ürügyén idézi hasonlatképpen Erdélyi János, Gyulai Pál, Horváth János és Béládi Miklós pályáját (10.). Ezek éppen olyan túlzások, mint Tüskés saját hivatkozásai Péterfy Jenőre vagy Schöpflin Aladárra (216–217). Szándékuk szerint analógiák, nem a teljesítmények, hanem a fölismeret feladatok arányaira céloznak. Megalapozottabbak azok a méltatások, amelyek a „közvetítő, tanító, »mester alkatú« embert” ismerik föl Tüskésben, a munkabírást, a katalizátor szerepet, „az irodalmi köztudat alakítóját” emelik ki (217.).

Igazán kimagaslót szerkesztőként alkotott. Sasszeme és bátorsága az értékek fölfedezésében és közzétételében nyilvánult meg hatásosan. Fénykora a *Jelenkor* szerkesztése az 1960-as évek első felében. A Szederkényi Ervin szerkesztette kitűnő *Jelenkor* méltánylásából sohasem maradhatott ki a Tüskés-korszak heroikus hagyománya, de a későbbi *Somogy* élén ő maga is inkább csak megismételni próbálta az egyszerű varázslatot.

„Arról sem szabad megfeledkezni – jelzi Bartusz-Dobosi józan emberismerete –, hogy az ezredforduló táján Tüskés Tibor már a hetvenedik életévéhez közeledett, s ennyi idősen az ember – mai kifejezéssel élve – már nem tudja »újrakonfigurálni« az agyát. Még ha szelleme és akaratereje friss is volt, az új feladatoknak akkor is a régi gondolkodásmóddal ment neki. A lap fennmaradásához ez ugyan elégséges volt, de a tényleges megújuláshoz kevés.” (188.)

Bartusz-Dobosinak azzal a szellemi érdeklődésű embernek mindig ismerős paradoxonnal kell szembenéznie, hogy emberi rokonszenvre nemegyszer szembekerül az akár dilettáns műértő gyanakvó kritikájával. A neki leginkább konvencionális szerkesztői státuszából kiszorított Tüskés – kockáztassuk meg – túl sokat írt. Lehet, hogy több öncenzúrára és önkritikus meditációra lett volna szüksége. Pedig érték figyelmeztetések: Nagy László-monográfiáját csalódottan úgy jellemezte Tarján Tamás, hogy „a szerző mintha eleve lemondott volna a műelemzésről” (240.). Illyés Gyuláról szóló portréját is bőven érték kritikák, nem csak az életművel kapcsolatos akkori politikai aggályok vagy a József Attilával való kényes érintkezések miatt. Tüskés a 80-as évek elején alkalmatlan történelmi körülmények között vállalkozott Illyés életrajzi megalapozású apológiájára. (Ekkor még Nyugat-Európában, a megszólalás szabadabb lehetőségei között is csak készülődhet az esedékes szintézis.) A Pilinszky-monográfiát sem tudja másként értékelni a jóhiszeműen tárgyilagos elemző – Jelenits István –, mint életrajzi vázlatot (Jelenits, *Az ének varázsa 2.*, Új Ember, 2000. 312–316.).

Bartusz-Dobosi a lenkiismeretes életrajzíró becsületességével szavá teszi, vagy legalább jelzi ezeket a fenntartásokat. Természetesen Tüskés önvédelmi reflexióit is idéznie kell. Major-Zala Lajosnak panaszolja például, hogy Nagy László-könyve szándékos félre-

értése a népi-urbánus indulatok továbbéléséből fakadt: „A lábszagú provincializmusnak nem elég »népi« a könyv, az urbánusoknak meg egyenesen »árulás« Nagy László mellé állásom...” A jól megválasztott idézetekből kitetszik, hogy a Tüskést érő bírálatok részint pártosan kiélezett politikai, ideológiai ellentétekből sarjadtak, részint azonban a vehemens munkatempójával kapcsolatos vélekedés sem javítja értékelését. Monográfiái közül talán a bensőségesen közéről megfigyelt Csorba Győzőről szóló a leghitelesebb. A Rónay György-portré pedig – Rába György levélben rögzített véleménye szerint – „a megértő kritika” személyhez szóló példája, „hiszen a megértés a szeretet egy útja is” (251.).

A monográfiáknál azonban Tüskés „sokkal nagyobb szerepet vállalt a magyar irodalom bemutatásából” (251.) más műfajaiban, az esszék, kritikák, szociográfiai munkák sorozatában, s máshol alaposan tárgyalat levelezésben és vallomásirodalomban, valamint a külön alfejezetbe kívánczó könyvtáros és könyvkiadó szerepben. Csupa bravúrú leírás, emeljük ki közülük *A levélíró* és az *Útirajzok (...)* című bekezdéseket. Tüskésben mohó vágy élt „a társulásra, a kötődésre, a barátokozásra” (194–195). Ihletett oldalak szólnak többek között a Fodor Andrással és Mészöly Miklóssal folytatott levelezésről. További kutatás tárgya lesz föltárni, hogy mennyire befolyásolták az ilyen tekintélyek Tüskés döntéshozatalát későbbi sorsdöntő választásában: a tanári munka és az emberközeli publicisztika helyett a nagyobb, elvontabb közönséghez szólás vonzását követte.

Ami az útirajzokat illeti, Bartusz-Dobosi joggal emeli ki a „tájesszét” az életmű legmaradandóbb értékeit teremtő műfajai között. A *Nyár, erdő, kakukkot* (1973) jó érzékkel köti össze az akkortájt Kodolányi-monográfiájára készülő szerző ormánsági előtanulmányai. Külföldre Tüskés csak a hatvanas-hetvenes években juthatott el, bár korábban is motoszkált benne az elvagyódás, „a nyughatatlan szellemi kíváncsiság” (209.). Ezt csak fokozták a Rákosi- és a korai Kádár-korszak irracionális tilalmai, utólag nehezen érthető anyagi és szellemi aggályoskodásai.

Iskolai tanítványaival, majd családostul is sokat járt külföldön. Szolgálati útra többször küldte a Baranyai Könyvtár és az Írószövetség. Egyik erdélyi útjának mementójává vált *Párhuzamos történelem* (1992) című kötete, „amelyben édesapjának fellelt háborús naplóját használta útikönyvvül” (211.). Külföldjárásában hazaszeretete irányította, sohasem gondolt az ország, a szülőföld elhagyására, de az erdélyi vagy a kárpátaljai magyarság sorskérdéseit újra meg újra szóba hozta.

Az utolsó évek passiójáról már esett szó. Munkássága ekkor sem csappant meg, életrajzírója nem fukarkodik a megbízatások, a díjak, kitüntetések (s persze a velük járó feladatok) sorolásában. Ide kívánczik még a Mecsekben lévő Szamóca dülő megemlézése, amely második házassága idején Tüskésnek a balatoni idillt helyettesítette, közelebbi pihenő- és munkahelyévé vált, kétkezi munkát szellemi meditációval váltogathatott. Mintegy visszatalált természethez közeli, reliгиозitástól érintett, korai szellemi korszakába.

Az életrajzi hűséghez a monográfia a fölfelé nézés perspektíváját, a nagyrabecsülés és a meghitt szeretet érzelmi többletét adja hozzá. Nyilván annak a baráti társaságnak a légköre is inspirálta, amely Tüskés személyes tekintélye és a hívek spontán összetartozása közegében létrejött. Szép és igaz emberi vallomás, őszinte dokumentum egy nem ellentmondás nélküli kortársunkról. Ritka erénye, hogy megengedi, sőt inspirálja az eltérő véleményt, a kritikai állásfoglalást. Aligha lehet többet tenni olyan életművek továbbélésének érdekében, amelyeknek a pedagógus, a szerkesztő és az esszéista karakter összefonódása adja meg végső értelmét és egységét.

A TÁVOLSÁGTARTÓ FESTŐ

Hantai Simon kiállítása a párizsi Centre Georges Pompidouban

A párizsi Centre Georges Pompidou homlokzatán, távolról is jól láthatóan, két név olvasható: Roy Lichtenstein és Simon Hantai. Mindketten a huszadik század második felének kiemelkedő képzőművészei voltak, és mindketten szinte ugyanabban az időben, a hatvanas évek kezdetén találtak rá – a kor képzőművészetére mély hatást gyakorló – saját útjukra. Egy időben teremtettek újat a festészetben, egyikük absztrakt, másikuk figuratív, pop-art képeivel, ami jól példázza, hogy a képzőművészetben jól megfér egymás mellett bármely formái megjelenítés, amennyiben az saját koráról, saját korához szól.

Bár mind a két nagy jelentőségű és élénk érdeklődést kiváltó esemény megérdemelné, hogy hosszabban szóljunk róla, ez az írás csak Hantai Simon kiállításának ismertetésére szorítkozik. Mivel azonban a magyar származású Hantai Simon nem kevésbé ismeretlen Magyarországon, mint az amerikai Lichtenstein, a Hantai-kiállításról szóló beszámoló alkotásainak bemutatása mellett a művész életének fontosabb állomásaira is bővebben kitér.

Annak ellenére, hogy a Musée national de l'art moderne / Centre Georges Pompidou (továbbiakban MNAM) vásárlásoknak, nagylelkű adakozóknak és magának a művésznek köszönhetően Hantai alkotásainak jelentős gyűjteményével rendelkezik, ez az első alkalom, hogy nagy léptékű, az egész életművet áttekintő, monografikus kiállításra vállalkozott. A bejáratnál Hantai pályafutásának két lényeges állomására utaló festménye fogadja a látogatót, az egyik (*Peinture*) 1959-ben, a másik (*Tabula*) 1973-ban készült. A továbbiakban azután az időrendet követő rendezési elvnek megfelelően évről évre, korszakról korszakra követhetjük végig Hantai alkotói munkásságát. Első Franciaországban született képe, a *Fürdőzők (Les Baigneuses)* még nem sokat árul el arról, hová fognak vezetni Hantai útkeresései, kísérletezései, és az újítás szándéka sem olvasható ki belőle, hacsak annyiban nem, hogy felderengenek benne a magyar és a nyugati festészeti hagyományok ötvözésére irányuló, még ugyancsak bátoralan törekvések. A három mezőre osztott háttér előtt, amelynek alsó részét a víz kékje, közepét a hegy zöldje, felső sávját az ég mélykékje alkotja, kilenc, egymástól különálló, naiv stílusban megfestett, merev tartású, ruhátlan női alak sorakozik. A kép számos vonásában emlékeztet a még Magyarországon festett *Önarcképre* (1947, Magyar Nemzeti Galéria), a *Jegyspárra* (1947, Magyar Nemzeti Galéria) vagy akár *Az erkélyenre* (1947, Janus Pannonius Múzeum, Pécs), ugyanakkor fel-lelhető benne az olaszországi tartózkodása során megismert toszkán freskók hatása is.

Mielőtt tovább haladnánk, szóljunk néhány szót Hantai Franciaországba érkezése előtti éveiről, amelyekről a kiállításon, néhány életrajzi adattól eltekintve, nem sok szó esik. Az 1922-ben Bián született Hantai Simon – ahogy ezt e sorok írójának is elmondta – Budapestre kerüléséig csak naiv és giccsfestészettel találkozott, és bár „gyerekkoromban a zene volt az, ami a leginkább megérintett”¹, 1938-tól mégis festeni kezdett. (Ebből az időből haláláig megőrzött Krisztus-fejét, más alkotásaival ellentétben, mindig szívesen és

¹ HS levele Hélène Cixous-nak, 2003. dec. 20., in: Hélène Cixous: *Le Tablier de Simon Hantai*, Galilée, Paris, 2005.

szinte gyermeki büszkeséggel mutatta meg a hozzá látogatóknak.) 1941-ben beiratkozott a Képzőművészeti Főiskolára, ahol Aba-Novák Vilmos halálát követően Kontuly Béla növendékeként freskófestészetet tanult. Kiállításon első alkalommal 1943 nyarán, a pécsi művészkolónia csoportos tárlatán jelentkezett, rajzokkal és akvarellel. Ugyanebben az évben Szőnyi István festészeti óráit kezdte látogatni, ahol megismerkedett Reigl Judittal, Sjöholm Ádámmal, Bíró Antallal, Zugor Sándorral és Böhm Lipóttal. (Utóbbi kivételével később valamennyien külföldre kerültek, Zugor Sándor az Egyesült Államokba, Reigl, Sjöholm és Bíró pedig Franciaországba.) A főiskolán a többek között „a forradalmi változtatások szükségességéről, a nagybirtokok és egyházi földek, gyárak szétosztásáról, végezetül a német hadsereg vereségéről”² tartott 1944. március 15-i beszéde után Hantai élete veszélybe került, bujdosni kényszerült. Az 1945-ös esztendő nemcsak a felszabadulást hozta meg számára, de visszatérve a főiskolára megismerkedett későbbi feleségével, Bíró Zsuzsával is. Művészi tanulmányainak folytatása mellett Hantai jelentős közösségi munkát is végzett: főiskolai kiállításokat rendezett, és barátaival szabadiskolát szervezett paraszt- és munkásfiatalok számára. Pályakezdésének több fontos alkotása született meg ezekben az években, köztük az első monumentális méretű, jelenleg francia magángyűjteményben őrzött *Csoportkép* (v. *Életöröm*), a *Judás csókja* és a fent említett korai művek. Csoportos kiállítások rendszeres résztvevője volt, többek között szerepelt az 1945-ben szervezett Első szabad nemzeti kiállításon, 1946-ban az Európai Iskola Fiatalok tárlatán, 1947-ben a Tavaszi Szalonon, a Képzőművészek a felszabadulás óta (Új szerzemények) kiállításon (itt mutatta be a Magyar Nemzeti Galériába került *Önarcképét*). 1947-ben a Fórum Klubban az ugyancsak Franciaországba került Fiedler Ferencsel, a szobrász Sjöholm Ádámmal és közeli barátjával, a kalandos életű Rózsa Györggyel állított ki.

Nem sokkal ezután egyéves párizsi tartózkodásra jogosító ösztöndíjat nyert, és feleségével együtt rövidesen útnak indult – a francia vízum néhány hónapot igénybe vevő megszerzéséig – Rómába. Az olaszországi tartózkodás fontos tanulmányúttá vált Hantai számára, aki végre a valóságban is láthatta, elemezhetette az itáliai freskókat, a ravennai mozaikokat, a reneszánsz festészet legszebb darabjait, és eljutott a Velencei Biennáléra is. Arra is alkalma nyílt, hogy a római Magyar Akadémia ösztöndíjasok számára rendezett kiállításán, a már korábban odaérkezett főiskolai barátok, Bíró Antal, Reigl Judit és Böhm Lipót társaságában, néhány festményét bemutathassa a közönségnek, sőt az ismert amerikai író, Norman Mailer meg is vásárolta néhány képét. Az így kapott pénzre annál is nagyobb szükségük volt, mivel időközben kiderült, hogy ösztöndíját visszavonták, így minden anyagi forrás nélkül maradtak. Az otthoni politikai helyzet romlása miatt egzisztenciájuk bizonytalansága ellenére úgy döntöttek, hogy nem térnek vissza Magyarországra. Franciaországba érkezésüktől kezdve, 1948 szeptemberétől Hantai szinte lubickolt a párizsi művészeti életben, és habzsolta kimeríthetetlen újdonságait: beiratkozott az Ecole du Louvre-ba, és fáradhatatlanul látogatta a múzeumok és kortárs galériák kiállításait, melyek során rengeteg új impulzus érte. Matisse, Michaux, Riopelle, Mathieu, Pollock, a szürrealisták és a frissen alakult CoBrA-csoport képei: megannyi élmény, megannyi felfedezés, megannyi hatás.

És ezzel vissza is kanyarodunk a Centre Pompidou kiállításához, nevezetesen Hantai 1950–52-ben készült festményeihez. Összehasonlítva az 1949-ben festett *Fürdőzőkkel*, szembeötlő a különbség. A Magyarországon tanult szabályok, látott minták, elfogadott rendszerek keretei közt született budapesti képeivel és a *Fürdőzőkkel* szemben az 50-es évek kezdetén készült több festményét is a túlsúlyfoltosság, létező és elképzelt formák, organikus és geometrikus alakzatok hemzsegő kavalkádja, nyugodtan mondhatjuk, zűrzava-

² HS levele Jean-Luc Nancy-nak 2003. dec. 2., in: Simon Hantai–Jean-Luc Nancy: *Jamais le mot "créateur"...*, Galilée, Paris, 2013.

ra jellemzi. Ebben a tobzódásban egy olyan művész lelkiállapota tükröződik, aki a fejében tolongó ezernyi újonnan szerzett képi élmény, információ, benyomás közt még képtelen rendet teremteni. Minden valószínűség szerint ezzel ő maga is tisztában volt, amire az első párizsi években folytatott kemény és lázas munka is következtetni enged. Nemcsak képi és tartalmi megoldások keresésén dolgozott, de sokat kísérletezett technikával, eszközzel és anyaggal is: kollázs, kaparás, karcolás, csurgatás, gyűrés, hajtogatás, borotvapenge, festékbe mártott ébresztőóra-alkatrész, csont, toll, újságpapír, ragasztó, viasz, halszájka, szárított növény, felmosóröngy és a képalkotás megannyi egyéb kelléke köszön vissza a képekről. Ezekkel a „telezsúfolt” festményekkel egy időben olyanok is születtek, mint *Az Írástudók fája* (*L'Arbre des lettrés* 1950–51, MNAM), ahol a kék háttérbe helyezve egy több száz éves törzsű, életfára emlékeztető, látomászerű „lombozatban” kiterbélyesedő fa és néhány emberarcú lény tölti ki a teret. Rendhagyónak számít Hantai *oeuvre*-jében a kocka- és téglalap formákból készült négyzethálós kompozíció (*Peinture*, 1950–51, MNAM), amely Max Ernst *Euclide*-jének (1945) háttérével mutat rokonságot. Max Ernst befolyását a technikai megoldások mellett a madárfejű figurákban és egyéb részletekben is felismerhetjük, mint ahogyan a *D., a fiatal légy kirepiül* (*La jeune Mouche D s'envole*, 1950) és más képeinek figurái Dubuffet gyermekrajzszerű alakjait és fakturáját idézik. (A hamarosan megjelenő kalligrafikus elemekben pedig leginkább Hartung hatására ismerhetünk.)

Mire 1953-ban megrendezhette első önálló kiállítását a Galerie A l'Étoile Scellée-ben, melynek művészeti vezetője André Breton volt, már egyértelműen szürrealista képeket festett. E kiállítás előzménye, hogy Hantai harmincadik születésnapján, nagy elhatározással, egy kis képet helyezett el Breton lakásának ajtajában. A viasszal festett és állati csontot is tartalmazó képet, hátán a „Nézz a szemembe, kereslek, ne kergess el”-felirattal, elnyerte Breton tetszését, és hamarosan kiállítást ajánlott a fiatal festőnek, aki azt, bármilyen meglepőnek is tűnik, nem akarta elfogadni. „Valósággal kényszeríteni kellett, hogy elszánja magát a »kiállításra«, annyira irtózott attól, hogy beszippantja az üzleti körforgás férgé, amely napjainkban lebirkozza a művészi kifejezerőt...”³ Hantai szürrealista művei leginkább rendhagyó, a modern nyugati festészetben szokatlan színeivel tértek el a Breton körül csoportosuló művészekétől, de abban is különbözött társaitól, akik gyakran mondatnyi címet adtak képeiknek, hogy Hantai elhagyta a címadást, és egyszerűen csak a Festmény (*Peinture*) jelölést alkalmazta. Hantai pályája során egyetlen olyan alkalom volt, amikor valamilyen mozgalomhoz, csoporthoz csatlakozott, ráadásul egy olyanhoz, amelynek a háború előtt volt igazán jelentősége. Reigl Judithoz hasonlóan, aki már 1954 decemberében, néhány hónappal az A l'Étoile Scellée-ben rendezett kiállítása után szakított Bretonnal és körével, 1955-ben Hantai is elhagyta a szürrealistákat. Ennek okáról így ír Pierre Wat műkritikus: „A Bretonnal történt szakítás okát egy szóval lehetne összefoglalni: Jackson Pollock. Egy olyan festő, akinél Hantai Bretonnal ellentétben a szürrealista automatizmus nonfiguratív konzekvenciáját látta. V alójában két név tér vissza gyakran a Hantaival folytatott beszélgetések során: Pollock és Matisse. A dripping Pollockja és a kivágott papírok Matisse-a. Egy ember, aki bottal fest, és egy másik, aki egy ollóval közvetlenül a színekbe vág.”⁴ Mindehhez hozzátehetjük, hogy Hantaira nagyon mély benyomást tett a nála egy évvel idősebb francia festő, Georges Mathieu gesztusfestésze is, amit tagadhatatlanul tanúsít néhány 1956–57-ben festett képe, mint például a *Festmény* (*Peinture*, 1957, magántul. Genf) végtelenben folytatódó, tekergő szalagok csokrával, rajta két kis vörös folttal. Hasonlóképpen ide sorolható a *Jövő emléke* (*Souvenir de l'avenir*, 1957, MNAM), a fekete alapra „odavetett” fehér keresztjével. Mintha Hantai mozgalmas,

³ Részlet a kiállítási katalógus előszavából, in: André Breton: *Simon Hantai*, Paris, A l'Étoile Scellée, 1953.

⁴ Pierre Wat, in: *Hantai refait surface*, *Beaux-Arts magazine*, 1998. március N° 166.

zavaros világa hirtelen elcsendesedett, meditatívává vált volna: a letisztult vásznak monokróm hátterei csak egy-egy jelnek adnak helyet.

Maga mögött hagyva a szürrealista „kalandot”, Hantai végleg az absztrakció felé fordult, és ezután már csak egyetlen alkotásán, az 1958–59-ben készített, egyik főművének tartott, monumentális méretű képén, a *Festmény v. Rózsaszín írás* (*Peinture/Ecriture rose*, 1958–59, MNAM) felületén jelenik meg felismerhető forma, néhány alig látható szürrealista motívum, valamint egy kereszt és egy Dávid-csillag alakjában. A képmezőn, amelyet Hantai fekete, zöld, piros és ibolya színű tintával egymásra írt bibliai idézetekkel, filozófusoktól vett idézetekkel rótt tele, odavetett sárga, piros, zöld festékfolt, fekete „dripping” látható: a „vakon festés” első megjelenési formái. A „lelkigyakorlatként és napi munkafeladatként készített Rózsaszín írás”, amelyen Hantai egy éven keresztül minden nap dolgozott, „összegzés volt, elemző és terápiás folyamat. Annak belátásán alapult, hogy az ember élete és a gondolkodás története nem fordítható le egy szinoptikus narratívára, és ennek értelmében elutasította, hogy a szubjektumnak hatalmában állna ilyen narratívát konstruálni” – olvashatjuk Berecz Ágnes Hantairól készített monográfiájában⁵.

Elérkezve az 1960–62-es évekhez, a *Les Mariales*-sorozathoz, azt tapasztaljuk, hogy Hantai festészetében egészen gyökeres fordulat állt be. Ezt azonban semmiképpen sem tarthatjuk szakításnak, sokkal inkább a megkezdett út folytatásának. Miközben a francia képzőművészetben ekkor még a lírai absztrakt játszotta a főszerepet, és a Pierre Restany körül csoportosuló Új Realisták képviselték az avantgarde-ot, addig Hantai 1960-tól olyan módszerrel, pliage-zsal, hajtogatással dolgozott, amely nagy mértékben hozzájárult néhány fiatal művész pár évvel később elindított és visszatekintve is fontos mozgalmához, a Support/Surface-hoz.

Hantai a nyers vásznat összehajtogatta, és földre fektetve ily módon vitte fel a hordozóanyagra a különböző színű festéket, megvonva magától a festésre váró felület látványát, vagyis saját kifejezésével élve „vakon” festett. Két év alatt huszonzét „Mariale”-t készített, melyek közül tizenöt szerepel a kiállításon. A képek, egyben az alkalmazott procedúrák megkülönböztetésére a művész az m.a, m.b, m.c, m.d jelzéseket használta, aszerint, hogy a vásznat mily módon hajtogatta, hogy monokróm vagy színes a festmény, és hogy hajtogatás előtt festékkel átitatta vagy sem. A sorozat több darabja is – fénylő színeivel – hátulról érkező fényvel megvilágított üvegablak hatását kelti. Egy újabb hajtogatási mód, a sarkok zsákszerű összefogásával, újabb sorozatot eredményezett: kezdetben a *Maman! Maman!*, azután a *Kolbász* (*La Saucisse*) címet kapta, de a köztudatba végső elnevezése, a *Panse*⁶ került. A széleken üresen hagyott vászon közepét elfoglaló ovális motívum szinte lebeg a térben.

A *Panse* „továbbfejlődéséből” született *Meun*-sorozat nevét a fontainebleau-i erdő közelében fekvő településről kapta, ahol Hantai 1965-ben új műtermet rendezhetett be. (Galériása, a haláláig hűséges jóbarát, Jean Fournier közvetítésével két segítőkész gyűjtő, Marcel Nahmias és Maurice Goreli egyszerre több képét is megvásárolta, és ez lehetővé tette, hogy a már négygyermekes, szűkös körülmények közt élő Hantai-család Meunben házat vásároljon.) A *Meun* vásznai egyre nagyobb üresen hagyott felületükkel kinyíltak, lélegezni kezdtek, mérföldnyi távolságba kerülve az ötvenes évek túlsúfolt képeitől.

Hantai 1973-ban azt nyilatkozta, hogy „Most nem az számít, amit befestek, hanem az, amit nem: a fehér. A retina csendje”. És valóban, az 1973–74-ben született *Fehér* (*Blanc*) szériában a fehér felülkerekedik a színeken, és az olaj helyett ezúttal akrillal festett, hol élénk, egészen éles, hol tompa színek csak villanásként jelennek meg a festményen. Egyenes foly-

⁵ Berecz Ágnes: *Simon Hantai*. Vol. 1. 1949–1959, Kálmán Maklary Fine Arts, Budapest, 2012.

⁶ Panse: állati bendő, korsó öblös hasa.

tatása e műveknek a művész leghosszabb, közel tizenöt éven át tartó periódusának sorozata, a *Tabulák* (*Tabulas*). A finom szövésű, szabályosan hajtogatott vásznat meghatározott, egymástól azonos távolságokra kötözte össze, majd a kiválasztott színnel befestette. Szét-hajtás után előtűnt az érintetlenül maradt vászon függőleges és vízszintes fehér sávjaival elválasztott színes négyzetek vagy téglalapok hálórendszere. A repetitív zenéhez hasonlóan ismétlődő elemek sokaságából álló kompozíciónak nincs kezdete és nincs vége, korlátlanul bővíthető. Mindez, ahogy Hantai mondta, „peinture sans qualité”⁷. A *Tabulák* készítésének procedúrája, akárcsak a korábbi pliage-ok, Hantainak azon szándékát szolgálta, hogy minimálisra csökkentve közvetlen kapcsolatát a születendő művel, annak létrejöttében minél semlegesebb maradjon. Alkotómunkájában – mind jobban eltávolodva a festészet tradicionális célkitűzéseitől – egyre nagyobb teret nyert a filozófiai töltet.

1982-ben, amikor sikerei csúcsára ért, Bordeaux-ba, Osakába, New Yorkba kapott kiállítási meghívást, és ő képviselte Franciaországot a 40. Velencei Biennálén, senki sem gondolta, hogy ez lesz az a pillanat, amikor visszavonul. Mégis így tett, mégpedig hasonló okból, mint sok évvel korábban, pályája kezdetén – nem akart „hivatalos művészstár” lenni, nem akarta elveszíteni alkotói szabadságát: „A mai művészeknek az a mindenáron való törekvése, hogy bekerüljenek a Pompidou Központba vagy a nagy múzeumokba, kizárja a független alkotás lehetőségét, engedményekre kényszeríti őket. Visszautasítottam a Pompidou Központ ajánlatát, visszautasítottam a Grand Palais-t és az Egyesült Államokban a Guggenheim Múzeumot”. Nem akart olyan helyen kiállítani, ahol „...a pénz és hivatalos múzeumi emberek befolyása dönti el, milyen kiállítást rendeznek.”⁸

Valóságos társadalmi eseménynek számított, amikor hosszú hallgatás után, 1998-ban közönség elé tárta visszavonulása óta készített műveit, a *Laissées*-ket. A festés gesztusát teljesen kiiktatva, Matisse-hoz hasonlóan, az ecsetet ollóval cserélte fel: 1982-es bordeaux-i kiállításának hatalmas méretű *Tabuláit* felszabdalta, és annak darabjaiból új képeket állított össze. Destruction/reconstruction, megsemmisítés/újraépítés: az új megszületéséhez néha a régi lerombolása szükségeltetik.

Hantai Simon művészi korszakainak és életmű-kiállításának áttekintése közben, különösképpen a *Laissée*-khez érve, felmerült bennem a gondolat, hogy milyen fontos és izgalmas lenne Hantai és a MNAM/Centre Pompidou gyűjteményében ugyancsak számos munkájával jelen lévő Reigl Judit pályájának párhuzamba állítása, azonosságaik és különbségeik vizsgálata. Az a kérdés is felvetődött bennem, hogy vajon a 2008-ban elhunyt művész hogyan fogadná a Centre Pompidouban megvalósított kiállítását azok után, hogy 1986-ban visszautasította az intézmény ajánlatát? Abból kiindulva, hogy 2002-ben közel húsz fontos művét ajándékozta a múzeumnak, arra következtethetünk, hogy ezúttal nem lenne ellenvetése.

---

⁷ Peinture sans qualité: minőség nélküli festészet.

⁸ Az idézetek a szerzőnek Hantai Simonnal az Espace Rennben rendezett 1998-as kiállítása alkalmával folytatott beszélgetéséből származnak, in *Balkon*, 1998/4.

EGY ÉLETMŰ REDŐI

Berecz Ágnes: Simon Hantaï. Vol. 1. (1949–1959), Vol. 2. (1960–2001)

„Visszatérés a másoláshoz. A szövegek lassú módosulása az ismétlések során, mely szoros összefüggésben áll lassú elmosódásukkal és olvashatatlanná válásukkal. A végeérhetetlen ismétlések előrehaladásával előálló elárasztott, visszahúzódtott, elmerült, elhomályosult értelem. Elváltozások, repedések, betemetődések és keveredések, interferenciák és a vonások elmosódásának észlelése. Más, futólag megpillantott, kitalált és szertefoszló olvasatok feltűnése. A tárgyuokra kiható tagolódási módosulások, folytonosan változó, újra és újra felbomló törések és összekapcsolódások, megszakított, elveszett érintkezések stb. Rövidre zárom. Minek beszélek arról, mit tettem. Elegendő figyelmesen nézni.”¹ A szövegrészlet Hantaï Simon Jean-Luc Nancyhoz írt egyik leveléből származik. Kommentár egy készülő műhöz, Jacques Derrida Nancy filozófiájára reflektáló könyvének² címlaptervéhez: a meggyúrt fehér vászonra különböző színű tintával másolta egymásra Hantaï a két filozófus szövegrészleteit, melyek alig olvasható vonal-gubancokként tűntek fel a finoman gyúrt vászon reliefszerű felszínén, az árnyékok és a repedések kiszámíthatatlan hálózatában. A könyv előkészítése később egy újabb könyv tárgyává vált, mely Hantaï és Nancy levelezését, az előkészítés folyamatát, a felmerülő szabad asszociációkat és Derrida reflexióit tartalmazta, afféle redőre hajló redőként.³

Hantaï önmagukba hajló redői, olvashatatlanná írt szöveg-szövedékei mintha a textus és a textúra viszonyát tematizálnák; palimpszeszteket képeznek, melyeken sajátosan rétegződnek egymásra a „betemetődő”, „keveredő” olvasatok, míg az értelem – Hantaï szavaival – „elhomályosul”,

¹ Hantaï Simon levele Jean-Luc Nancynak. 1999. november 28. – december 17., in: Hantaï Simon Jacques Derridával és Jean-Luc Nancyval: A szövegek ismerete. Egy olvashatatlan kézirat olvasata (Levelezések), (Simon Vanda és Orbán Jolán ford.) *Enigma*, 2002/32, 37. (vö. Simon Hantaï avec Jacques Derrida et Jean-Luc Nancy: *La connaissance des textes. Lecture d'un manuscrit illisible (Correspondances)*, Párizs, Éd. Galilée, 2001, 101.)

² Jacques Derrida: *Le toucher. Jean-Luc Nancy. Accompagné de travaux de lecture de Simon Hantaï*, Párizs, Éd. Galilée, 2000

³ A könyv adatait lásd fent. A kötetről: Berecz Ágnes: A Szövegek ismerete című könyv elé, *Enigma*, 2002/32, 5–11.

Kálmán Maklár Fine Arts
Budapest, 2012–2013
300+380 oldal, 180 euró

szavakra nem fordítható retinális élvezetté válik, a beszédet pedig felváltja a figyelem csendje.

A szövegeket aszketikusan másoló Hantai olvashatatlan, gyűrött könyvlapokat hozott létre. A fent idézett levélben írt kommentárjai azonban nemcsak ezekre a könyvlapokra, hanem az életmű egészére mint redőként kibomló imaginárius könyvre is érvényesek lehetnek. Talán nemcsak az egyes festmények felületére, hanem az egész életműre is tekinthetünk úgy, mint gyűrődések, kibomlások és visszahajlások sűrű rendszerére, rizómaszerű hálózatára. Művészet- és kultúrtörténeti referenciákkal, családtörténeti, személyes asszociációkkal, az anyaggal való aszketikus küzdelem érzéki nyomaival. Hisz Hantai a deleuze-i értelemben vett végtelen, egymásra rétegződő redők művésze,⁴ akinek az életműve jelentős szellemi kihívást jelent. A feladat kibontani, *explikálni* az elhajlások végeérthetetlen, szertelen rendszerét, mely munka során óhatatlanul újabb kibontandó redők, gubancok keletkeznek.

Georges Didi-Huberman Hantairól szóló mesteri nagyesszéjében „időből szőtt vásznakról” írt, hisz maga az idő is „pszichikai háló”, és Hantai életművét egy ilyen csillagrepedésekkel, gubancokkal teli pszichikai hálózatként foghatjuk fel, melyben sajátosan összekuszálódik az időrend,⁵ s melynek átláthatatlan szövedéke jelentős kihívás elé állíthatja az oeuvre monografikus feldolgozóit, akiknek feladata a törésvonalak és a láthatatlan csomópontok letapogatása és láthatóvá tétele lehet.

Az utóbbi időszak legfontosabb eseményei közé tartozott Hantai Simon a Centre Pompidouban megrendezett monografikus kiállítása, melynek megnyitására nemcsak egy impozáns katalógus jelent meg,⁶ hanem elkészült Berecz Ágnes Hantai-monográfiájának második, záróköteté is a Kálmán Maklár Fine Arts gondozásában. A közel hét-száz oldalt kitevő teljes monográfiáról pedig túlzás nélkül állítható, hogy a hazai könyvkiadás legszebb és legjelentősebb teljesítményei közé tartozik. Grafikai arculata (tervező: Bárd Johanna) letisztult, áttekinthető, a jól megválasztott színes képrészletek, nagyítások rendkívül intenzívvé teszik a vizuális élményt, melyet tovább erősít a kiváló nyomdai kivitelezés. Mindezeknél is nagyobb súllyal bír azonban a három nyelven – az eredeti angolon túl franciául és magyarul – is olvasható, roppant ökonomikusan megírt bevezető tanulmány, mely a szerző sokévnnyi kutatásait összegzi.⁷

Az empatikus, mégsem elfogult monográfiát olvasva rekonstruálhatóvá válnak az életmű – fent leírt – imaginárius redői, gyűrődései és visszahajlásai. A szöveg szinte teljes egészében hagyományos, kronologikus szerkezetet mutat, két lényeges, feltűnő ponttól eltekintve: az első párizsi évtizeddel foglalkozó (1949–1959) első, és a *pliage* korszakait bemutató második kötet (1960–2001) egyaránt a „végén” kezdődik. A szerző egy sajátos kiazmust teremtve a kronológiai rendszer szerinti zárszóval cseréli fel a felütést, s így –

⁴ Nem véletlen, hogy Gilles Deleuze jelentős könyvének egyik fontos példája épp Hantai művésze: lásd: Gilles Deleuze: *The Fold. Leibniz and the Baroque* (első kiad. Párizs, 1988), Continuum, London-New York, 2006, 40–41.; magyarul elérhető részlet Hantairól: Gilles Deleuze: „Mi a barokk?” (Simon Vanda ford.) *Lehetséges barokk, Limes (Komárom-Esztergom megyei Tudományos szemle különszáma)*, 1996, IX/24, 13.

⁵ Georges Didi-Huberman: *L'Étoilement. Conversation avec Hantai*, Párizs, Les Éditions de Minuit, 1998, 25. (Az eredeti francia kötet mellett Didi-Huberman szövegének hivatkozásakor Seregi Tamás – eddig tudtommal publikálatlan, ám az interneten elérhető – kiváló fordítását is használtam. Elérhető: emc.elte.hu/seregit/Hantai.docx, utolsó letöltés: 2013. augusztus 29.)

⁶ *Simon Hantai*, Centre Pompidou, Párizs, 2013. május 22. – szeptember 9.; *Simon Hantai*, Dominique Fourcade (et. al.), kat. Centre Pompidou, Párizs, 2013

⁷ Vö. a szerző doktori disszertációjával: Ágnes Berecz: *Continuité et rupture: l'oeuvre de Simon Hantai dans le contexte de l'art après la Seconde Guerre mondiale*, Univ. Diss., Paris, Université Paris I, 2006

tán öntudatlanul is – a Didi-Huberman által leírt pszichikai idő-hálózat sajátos káoszához idomul. Mintegy a végénél – vagy legalábbis a hátsó csomójánál, a csillagtörés középpontjánál – ragadja meg, és bontja ki a redőt.

A felületekben kiemelt műcsoportokat vizsgálva meggyőzően érvel amellett, hogy azok az életmű valódi csomópontjai, fordulópontjai, melyek az „előzményeket” és a „következéseket” egyaránt megvilágítják. Az első kötet kiindulópontja a *Rózsaszín írás* (*Écriture rose*, 1958–59), mely – a fent idézett Derrida-könyvborító legfontosabb előzményeként – egymásra másolt szövegek sűrű, monumentális szövedéke, centrum nélkül „all-over”-je, melyen sajátosan rétegződnek egymásra a liturgikus naptári év során olvasandó szakrális szövegek, a nyugati filozófusok – többek között Hegel, Schelling, Kierkegaard, Heidegger – írásai és a rituális gyakorlathoz hasonló alkotófolyamat idő-dimenzióját jelző számsorok. A mű „a kollektív és a személyes történelem szokatlan dokumentumaként emlékek nyomait őrzi magán” (I. 51.).⁸ A mű összegzés, amennyiben a korábbi kalligrafikus kompozíciók lasított, áttételessé tett, „intellektualizált” továbbgondolása; ám *nyitás* is, amennyiben referenciá-rétegeivel, és testetlen, rózsaszín vibrálásával a későbbi pliage-kompozíciókat, például az éteri „fehérre hangolt” *Tabulák* érzéki csalódásait vetíti előre. A sokrétű és sokrétegű kompozíció talán a korábbi libidinális töltésű (*Sexe-prime*, 1955), írásképszerű gesztusfestmények elfojtott, szakrálissá szublimált alakváltozatának is tekinthető, s ennyiben a tisztaság és a tisztátalanság, a testiség és a testetlenség, a szakralitás és az erotikum Hantaï életművében gyakran visszatérő – Berecz által bravúrosan elemzett – kettőségét is magában hordozza.

A második kötet a hosszú hallgatás után keletkezett utolsó művekkel foglalkozik, hisz Hantaï „1990-es évek végéhez kötődő munkái és tevékenységei ugyanúgy anamnézisként funkcionáltak, mint 1958–59 során a *Rózsaszín írás* (*Écriture rose*) elkészítése, egyúttal visszamenőleg ártírták életének és munkásságának történetét. A hajtogatásra való áttérés előtt Hantaï a *Rózsaszín írás* monumentális, falszerű felületén térképezte fel az emlékezés, az ismétlés, és az átértékelés folyamatát. Az 1990-es évek végén, jóval utolsó összehajtogatott festményének elkészülte után ismét felülvizsgálta a múltat, hogy ízekre szedje életművét.” (II. 57.) – utal érzékletesen Berecz az életművét hosszú hallgatás után újrapozicionáló, „dekonstruáló” Hantaï kései tevékenysége és a fordulópontot jelentő *Rózsaszín írás* közötti párhuzamra. A kilencvenes években Hantaï mintegy újraírta, újragondolta életművét: 1994 után feldarabolta a Bordeaux-ban kiállított monumentális vásznait (*Maradék* című sorozat), szitanyomatokat készített a földön heverő, rövidülésben fotografált pliage-műveinek anamorfikus torzulásairól (*Anamorphoses*, 1981–1996), digitális nyomatokon prezentálta a fehérre fehérrel festett utolsó sorozatának kifakulását, láthatóvá téve a változások és az idő múlásának különös játékát (*Leplek*, 2001). Ezen túl katalógusokban árnyalta életművének intellektuális keretrendszerét, utalva műveinek művészettörténeti kapcsolódási pontjaira (Tintoretto, Piero della Francesca, Enguerrand Quarton), és személyes, családtörténeti vonatkozásaira (például a *tabulák* redői és az édesanyjáról fennmaradt fotón látható ruharedőik közötti – akár pszichoanalitikus értelmezést is sugalló – hasonlóságra).

A lineáris időfolyamból kiemelt két csomópont (felütéssé tett zárlat) is jelzi, Hantaï redőinek kibontása nem pusztán intenzív esztétikai tapasztalatokhoz, hanem az egymásra íródó, dinamikus változó önértelmezések, önreflexiók végtelen játékához is vezethet. Hantaï életműve persze nem pusztán folyamatos átírások és újraírások, eltemetések és kiasások – vagy amint maga Hantaï fogalmazott a fent idézett levélrészletében – „elváltozások, repedések, betemetődések és keveredések, interferenciák” végtelen folyamatoként, hanem éles szakaszokra tagolható, egymásra rétegzett, következetes gondolatmenetként is felfogható.

⁸ A Hantaï-monográfiából vett idézeteket a továbbiakban zárójelben jelölöm: először a római számmal a kötetszámot, majd arab számmal a hivatkozott oldalszámot.

A monográfia kronologikus fejezetei pontos képet adnak a redőként egymásba hajló alkotói ciklusok összefüggéseiről. A tömör műelemzéseket, a művészettörténeti kontextust felvillantó analógiákat, a történeti kapcsolódási pontokat – s persze a kiváló reprodukciókat – végigkövetve pontosan rekonstruálható Hantai művészi útja. A budapesti tanulmányokat követő párizsi évek első figurális kísérleteitől (*Fürdőzők*, 1949) a Dubuffet-vel összevethető bábszerű figura-ábrázolásokig és a szürrealizmus felé mutató korai alkotásokig, melyeken „a különféle festői eljárások egyidejű használatával, a felszín rétegzésével, valamint meghatározatlan formák és felsebzett textúrák létrehozásával Hantai a gesztus fizikalitását és a festék anyagiságát vizsgálta” (I. 53.; pl. *Írástudók fája*, 1950-51). Ezt a kérdéskört gondolják tovább a „*topo-morfikus festmények*” geometrikus alakzatai és sejtekre, fossziliákra, föld- vagy víz alatti világokra, illetve „belső szervekre emlékeztető formahalmazai” (I. 53.), karcolt, itatott, visszakapart – Max Ernsttel összevethető – képi minőségei, melyek Csernus Tibor közvetítésével a korszak magyarországi festészetében, egy markánsan eltérő kontextusban is megjelentek. Hantai olykor Duchamp-ot idéző motívumokat alkalmaz, s így a negyedik dimenzióra vonatkozó duchamp-i problémafelvetésre is reflektál. A korai kísérletek (1948–52) szakaszát Hantai „szürrealista” – André Breton köréhez kapcsolódó – periódusa (1952–1955) követi: a biomorf tájakat erotikus tartalmakat sugalló szörnyszerű, koponya-fejű hibridek, nemi szervekre emlékeztető formák népesítik be (*Kollektív Narcissus*, 1952; *Női tükör I-II.*, 1953), melyek „pszichoszexuális fantáziák projekcióinak” tűnnek. A szürrealistákkal való szakítás után festett – Georges Mathieu-vel vagy Reigl Judittal összevethető – kalligrafikus festményeken ez a pszichoszexuális tartalom nem mint projekció, hanem mint a testi-motorikus mozdulatsor nyoma jelenik meg (*Sexe-prime*, 1955), mely az évtized végére spirituális orientációjú, „visszafogottabb kalligráfiává” (I. 66.), a New York-i iskolával is összefüggésbe hozható festészeté „enyhül”.

Az első kötetben bemutatott művek tekinthetők akár a nagy pliage-korszak pusztá előkészítésének is, ám többről van szó. A grattázs-technikával formált, rétegzett felületek érzéki minőségei, a biomorf alakzatok erotikus konnotációi, a meditatív-kalligrafikus festmények szakrális-spirituális képzetei egyaránt visszaköszönnek a pliage-kompozíciókon, melyeknek első „hajtogatott” előzményei is az ötvenes évek legelejére nyúlnak vissza. A második kötetben Berecz mintegy kihajtogatja Hantai pliage-műveinek történetét, külön-külön tárgyalja a történet – Hantai által is elkülönített és megnevezett – szakaszait, ciklusait (*Máriás képek*, 1960–62; *Catamurons*, 1963–64; *Bendők*, 1964–65; *Meuns*, 1966–68; *Etűdök*, 1968–69; *Akoarellek*, 1970–73; *Fehérek*, 1973–76; *Tabulák*, 1972–82). „Az eljárás egyformaságával szemben a hajtogatás nem valamiféle statikus, változatlan módszer. Sorozatról sorozatra módosult, attól függően, hogy milyen méretű volt a hordozó vagy milyen szorosak voltak a csomók, de függött a festék állagától és színétől is. Variálhatósága és esetlegessége folytán a módszer szinte felkínálta magát a véletleneknek és a váratlan hatásoknak, és a formai konfigurációk és kromatikus permutációk széles skáláját hozta létre az egyes sorozatokon belül.” (II. 57-58.) A fejezeteket végigkövetve kibonthatóvá válik a változások és az azonosságok, a hasonlóságok és a különbségek dialektikája, a variációs lehetőségek következetes végiggondolásának folyamata, mely a *Máriás képek* sűrű felületeitől, a fehérrel fehérre festett *Lila tabulák* festői némaságáig, majd az önkéntes hallgatásig, visszavonulásig, végül az intellektuális feldolgozásig, újragondolásig, a *Maradékok* rekontextualizálásáig terjed.

A „hajtogatás mint módszer” művészettörténeti helyét és jelentőségét pontosan érzékelteti Berecz, amikor azt a Clement Greenberg-i médiumközpontú, eszencialista művészetelmélet, és a – részben szürrealista gyökerű – absztrakt expresszionizmus (Jackson Pollock), illetve a hatvanas évek elején fellépő francia és amerikai „neoavangárd” (pop art, Nouveau Réalisme, GRAV) törésvonalában jelöli meg, illetve utal a Hantai által to-

vábgondolt képalkotó eljárásokra, művészettörténeti tradíciókra. Egyrészt Paul Cézanne tache-jainak rendszerére, másrészt Henri Matisse Vence-i kápolnájára és papírkollázsaira. „Van Matisse és van Pollock”; „A pliage. Szembenézni azzal, ami a festészetben, a festészetrel történt. Mindennek a határán, a lehető legtávolabb egymástól – az ollók és a festékbe mártott bot.” (II. 71.) – idézi Berecz Hantaï két késői nyilatkozatát. Másutt Hantaï per sze nem csupán a modernista festészet hagyományáról, hanem provokatív módon a festészettörténet egészéről nyilatkozik: „lehetséges, hogy a festészet története nem más, mint a redők kérdése” (II. 60.) – mondja, mintegy „játékba hozva” a festészettörténet bravúros redőábrázolásait, s a ruharedők festésének illuzionista hagyományát. A legfontosabb és legérdekesebb Hantaï által hivatkozott, s Berecz által kibontott vonatkozás azonban túlmutat a „magas művészet” határain, hisz a textílfestés hagyományos technikáival, például a biai *képfestéssel* hozható összefüggésbe. „A festészet elfogadott módozataival szembehelyezkedő munkájával Hantaï részt vállalt annak háború utáni, a szerzőiséget megkérdőjelező rangfosztásában, ugyanakkor a pliage – Andy Warhol szitanyomataival, Frank Stella fekete festményeivel és Blinky Palermo *Stoffbilderje*ivel ellentétben – nem utánozta a tömegtermelés formáit, és nem követte a ready-made modelljét sem. Hajtogatott vásznaiban Hantaï nem a képalkotás ipari módozataiból vagy az anti-festészet ikonoklasztikus tendenciáiból indult ki, inkább egyfajta preindusztriális, premodern, idejétmúlt felfogásmóddal közelített a festészethez. [...] Hantaï anélkül számolt le a festészetrel, hogy megtagadta volna azt, s a műterem padlóján végzett magányos fizikai munkaként tételezve folytatta tovább a festészet gyakorlatát. Egy eredendő népművészeti módszert választva kereste a választ arra a kérdésre, hogyan lehet festeni az 1960-as években, s a festészetet anélkül fosztotta meg magas művészeti rangjától, hogy tagadta volna a műfaj érvényességét.” (II. 58.) Hantaï művészete ennyiben megszüntette megőrzött festészet, mely úgy kamatoztatja a „retinális művészetre” irányuló duchamp-i kritikát, hogy mindközben a „retina csendjét” evokáló, par excellence festészet marad, mely formázott, mégis formátlan, véletlenszerű, mégis kiszámított, testies, mégis lényegét tekintve testetlen.⁹

Az ellentétek szembeállítására épülő dialektikus gondolkodás feltehetően Hantaï szemléletétől sem lehetett idegen, amint erre Didi-Huberman is utalt egy neki címzett Hantaï-jegyzetet idézve: „Hajtás és kihajtás: egyre több viszony, a viszonyok felbomlnak, a közeli távolra kerül, a zárt kinyílik (...). A tagolt tagolatlan lesz.”¹⁰ A „hajtogatás mint módszer” mintegy implikálja a visszajára fordulás/fordítás folyamatát, s az így keletkező „dialektikus” kettősségeket. A következőkben Berecz remek kronologikus összefoglalásának és rövid elemzéseinek rekapitulációja helyett két ilyen, a monográfiából kibontható, Hantaï életművében vissza-vissza térő, egymással is összefüggő – ha tetszik, egymásba hajló – ellentétpárra szeretném felhívni a figyelmet, mely érzésem szerint Berecz Ágnes Hantaï-értelmezésének is a két kulcsmozzanata. Az egyik az *erotikus és a szakrális*, a másik pedig a *látható és a láthatatlan* korrelatív kettőssége.

⁹ Ahogy az alkotófolyamatot empatikusan és érzékletesen vizsgáló Berecz fogalmaz: „A pliage esetén Hantaï tárgyként kezelte a vásznat. Testként vetette alá egy olyan eljárásnak, amely megtörte a vászonfelületet, de anélkül, hogy megszüntette volna annak topológiai folytonosságát. A hajtogatás kiiktatta a vászon projekciós síkjának rögzített és változatlan vertikálitását, és a leképezés folyamatát a felületről az anyag belsejébe helyezte át. A pliage-ban a jelhagyás nem közvetlen cselekvés során, hanem közvetítéssel ment vége: az anyagot összehajtó és csomókba gyűrő, majd azt festékkel befedő kéz az eredet gesztusaként csupán elindította a festői folyamatot. Az összehajtogatott vászon nem hordozza közvetlenül a művész keze nyomát, inkább áthárított, áttételes és közvetett módon tanúskodik a művész kezének érintéséről. Az elszemélytelenített, de nem testetlen, automatikus, de nem mechanikus pliage megszakította az ok-okozati kapcsolatot az érintés és a nyom, a test és a médium között.” (II. 58.)

¹⁰ Didi-Huberman, 1998, i.m., 50-51. (a fordításhoz lásd. Seregi, i.m.)

Az erotikum és a nemiség kérdésköre már az egészen korai, naiv szemléletű *Fürdőzők*ön (1949) megjelent, ám centrális kérdéssé a szürrealista szemléletű, freudi vagy lacani értelmezések lehetőségét is felvető ábrázolásokon és a női hajlatokat, nemi szerveket idéző, organikus-absztrakt tájakon vált (nota bene, Marcel Duchamp aggregéngépezetének felidézése is hordozott hasonló implikációkat). Az asszociációk és a projekciók azonban az ötvenes évek közepén, a *Sexe-Prime*-hez kapcsolódó műveken váltak közvetlen testtapasztalatokká, a festészet mint erotikus konnotációval bíró testi aktus dokumentumaivá, amint Hantai fogalmazott: „A *Sexe-Prime, Hommage à Jean-Pierre Brisset*, egy (a szerelem és a festés aktusában egyesített) erotikus elragadtatásban töltött délután során, mágikus és erotikus légkörben orgiasztikus és véletlenszerű cselekvések során készült festmény.” (I. 63.) Ezt az erotikus kicsapongást mintegy ellentéppontozzák a pliage-t közvetlenül megelőző, szakrális, spirituális tartalmakat hordozó festmények (*Rózsaszín írás*, 1958–59; *À Galla Placidia*, 1958–59). Az első pliage-ok pedig mintha egyszerre közvetítenének erotikus és szakrális tapasztalatot: leképezik, ám egyúttal meg is jelenítik Mária köpenyét (utalva Hantai gyerekkori emlékeire, a Mária tisztelőre írt énekek hallgatására is). A *Mária-képek* – Berecz interpretációját követve – az elrejtés és megmutatás sajátos dialektikája szerint szerveződnek, amennyiben elbizonytalanítják a külső és a belső, a felszín és a mélység viszonyát. „A hordozó invaginálja és elrejtő önmagát”, „Az időmet genitáliák feltárással töltöm” – nyilatkozta Hantai (II. 60.). Az alkotás a szoborszerű testté gyúrt vászon érzéki redőinek, a kép „erogén zónáinak” letapogatása, simogatása. A kép-testtel mint tárggyal való érintkezés merőben testi, *tisztátalan* aktusa. Az erotikus testtapasztalatok szakrális tárgyak létrejöttéhez vezetnek, melyek azonban nem pusztán elfedik a testet, hanem maguk is csupasz testekként jelennek meg, ahogy érzékletesen fogalmaz Berecz: „A testek és a felszínnek határküszbét vizsgálva [Hantai] olyan műveket hozott létre, amelyek – a Szent Szűzzel ellentétben – tisztátalanok és testi aktusban fogamzóttak.” (II. 60.)

Az „altesti” és az „intellektuális”, a szakrális és a profán „kiazmusának”, összefonódásának sajátos példája Hantai – Didi-Huberman és Berecz által is elemzett – szójátéka: a *panse* (bendő) és *pense* (gondol) szavak egymásba játszása (II. 62.), a *Máriás képeket* követo, a korai biomorf testalakzatokat is idéző sorozat címében (*Bendők*, 1964–65). Szintén a játékba hozott erotikum példája a *Meuns* sorozat nyers szexuális asszociációkat keltő – Matisse-t, Picassót idéző – „figuráinak” Molly Warnock által elemzett „fekete humora”.¹¹ Az érzékiség és a szakralitás kettőssége érhető tetten a földön heverő virágokat, ugyanakkor rózsablakokat is idéző érzékeny akvarellfelületeken is (II. 71.), illetve hasonló ambivalenciát sugall a földbe temetett vásznak tisztátalan testisége és a halotti leplekéhez hasonló emelkedettsége.

A legfontosabb – Berecz elemzéseiben rendre visszatérő – kettősség azonban a festészet aktusában magában rejlik. A fény- és színértékek megteremtése ugyanis szükségszerűen a vászon *beszennyezésével* jár. „Az alaphelyzet a tisztátalanság”, idézi a szerző Hantai (II. 72.), s a megállapítás még a legéteribb, fehérrel fehérre festett utolsó nagy sorozatra is érvényes, melyben a vibráló (nem-)színek „nemcsak, hogy nem tiszták, de megnevezni sem hagyják magukat”, hisz „a festmény létrejöttének és működésének szükségszerű velejárója a tisztátalanság és a szennyeződés”. „A hajtogatás azt sugallta, hogy a festmény nem más, mint – földi vagy égi, élő vagy holt – testek leple, amely elpalástolja a húst, ám be is szennyeződik általa” (II. 72.) – fogalmaz a kötet zárómondatában Berecz a szkatologikus és a szakrális szükségszerű összefonódásáról.

---

¹¹ Molly Warnock: *Engendering Pliage*. Simon Hantai's *Meuns*, *nonsite.org*, 2012. július 1., elérhető: <http://nonsite.org/feature/engendering-pliage-simon-hantai-meuns> (utolsó letöltés: 2013. augusztus 31.)

A monográfiában rendre visszatérő másik kettősség a *látható és a láthatatlan*, az üres és a telített, a befejezetlen és a befejezett, a testies és a testetlen dichotómiája, amely mintha a fent leírt intellektuális, szemantikai ellentétek eminensen optikai, vizuális megfelelője lenne. A korai művek grattázs technikával formált gazdag felületei az alsó, *láthatatlanná* tett mélyrétegeket revelálták. Az összegyűrt vászon láthatatlan hajlatainak a kibontása az érintetlen (ártatlan?), üres (póre?) felület láthatóvá tétele, „leleplezése”, netán „leplezetlen” felmutatása. (Ahogy Hantai fogalmaz: „a festék nem önmagáért való, hanem a festetlenre vonatkozik.” II. 67.) Mindez összefügg az üres felületet fontos képépítő elemként kiaknázó, aktivizáló Cézanne akvarelljeinek és kései festményeinek képi dialektikájával, mely visszavezethet Balzac híres novellájához, az *Ismeretlen remekműhöz*, és a benne szereplő idős festő, Frenhofer keserves alkotói küzdelméhez. A „befejezetlen” és a „befejezetlen” kép festészeti problematikájához. Ezt a kérdést élezi ki a végtelenségig a „fehér alapra hangolt” *Fehérek* (1973–74) sorozat, mely mintegy kifordítja az „alak” és az „alap” hagyományos festői viszonyát, sajátosan párosítva a pollocki „all-overt” a Hantai számára oly fontos cézanne-i képstruktúrákkal. A kifordulások, átfordulások végtelen optikai játékát Maurice Merleau-Ponty *kiazmusnak* nevezné, s talán ezek kapcsán nemcsak Cézanne, hanem Hantai kételyéről is írna.

Berecz elemzései nemcsak történeti forrásokra és művészetelméleti, illetve filozófiai alapművekre épülnek, hanem személyesen megtapasztalt vizuális belátásokra is. A legfontosabb ilyen – még a legjobban kinyomtatott könyvben is visszaadhatatlan – probléma a lépték, a méret művészi kiaknázásának eredményeire, a falszerű vászonfelületek keltette optikai illúziókra vonatkozik: a különféle színű tintákkal teleírt vászon előtt megképződő rózsaszín lebegő felület éteri látványára, vagy a monumentális *Tabulák* felett megjelenő utóképre. „Az 1974-es, 300×575 centiméter méretű *Tabula* négyyszögletes formákból álló struktúrája szinte eltűnik a szemünk előtt, ha sokáig nézzük: a hajtogatott négyzetek egymásmellettiségét felülírják a rácsot a felületen átvágó vékony fehér vonalak és a vászon fölött lebegő narancssárga utókép” (II. 73.). A vászon testét mintha ellenpontozná a befogadóban képződő testetlen ellenpárja, mely episztemológiai és recepcióesztétikai belátásokon túl a látható és a láthatatlan, a testies és a testetlen viszonyrendszerének a továbbgondolására készíthet.

„Elváltozások, repedések, betemetődések és keveredések, interferenciák és a vonások elmosódásának észlelése. Más, futólag megpillantott, kitalált és szertefoszló olvasatok feltűnése” – idézem újra Hantai. Az elmosódások észlelését, a különféle olvasatok egymásra rétegződését rendkívül érzékletesen mutatja fel Berecz Ágnes kiváló monográfiája, mely gazdagsága ellenére sem túlírt, tárgyának való kétségtelen elkötelezettsége mellett sem elfogult. A hazai olvasót még a magyar fordítás esetleges pontatlanságai¹² sem zökkentik ki az olvasás és a képnézés közben. Míg „a tárgyakra kiható tagolódási módosulások, folytonosan változó, újra és újra felbomló törések és összekapcsolódások, megszakított, elveszett érintkezések” felfedezése során, a képek szemlélésekor rá nem döbbennünk Hantai Simon igazságára: „elegendő figyelmesen nézni”.

---

¹² A fordításban szórványosan előforduló szintaktikai hibákon túl olykor egy-egy – a kiadvány magas színvonalához mérten – megdöbbentő hibával is találkozni, például amikor a fordító (Szekeres Andrea) az „informel”-t „informálisnak” (II. 63.), a „mural”-t kontextus idegen módon „muralia” helyett „muralisnak” fordítja (II. 67. 42. jegyz.).

Fényleírás / Napfény

Véletlenek

*Üzemi területek, gyárépületek, gyárkémények,
már rég nem működnek, csak a helyet őrzik.
Hasznos hely vagy haszontalan, az idő nem képes
eldönteni. De mozgó vonaton más az idő.*

*A felhőtlen ég kék színében mintha lenne
némi szürkeség. Nehezebb fajta pára került
a felső légrétegekbe, gondolom, de mitől lenne
nehezebb a pára? Vagy a betonból és az aszfaltból
tükröződik az égen a szürkeség. Vagy talán csak
koszos az ablak.*

*Óriásplakátok a vasútnak háttal. A mellettünk
futó autópályán utazóknak ígérnek
mindenféle szépet és jót és olcsót,
miközben nekünk kitakarnak, nekik talán
helyettesítenek egy-egy darab szabályos eget.*

*Félbehagyott lakópark, csupasz falak között
takarékos terek, tetőre már nem jutott idő.*

*Egy nagy táblán eladó földet hirdetnek.
Egy másik táblán telefonszám, nyilván az eladóé.
Még innen a vonatból felhívhatnám,
hogyan tudjak valami közelebbit, de vajon
mit kell kérdezni? Mi van az aranykoronával?*

*„A nagymamám volt balfülű”, ezt hallottam-e,
vagy valami mást (jobbkezes, balkezes), és honnan,
kitől? Külön életek utaznak összezárva, jövök rá
hirtelen, és egyik a másikról leginkább csak
félrehallásból szerezhet tudomást
ebben a nagy zakatolásban.*

*Egy nő Metropol újságot olvas már indulás óta,
a világ legrövidebb újságját. Meg kell tanulnia*

*az egészet, mert kikérdezik? Jön majd egy főellenőr,
na, akkor halljuk, belpolitika?*

*Egy szántóföldön traktor dolgozik, a szántóföld szélén
magasles áll, tetővel. Hasonló szerkezet,
ilyenekkel van összefércelve a hosszú táj.*

*Átvágtak egy dombot annak idején a vasút miatt,
kétoldalt csupasz kövek. Biztosabb talaj,
mint ahol szántanak-vetnek, földet művelnek az emberek,
ki vannak szolgáltatva aszállynak, árnak,
kereskedőnek, kiszolgáltatva gondolkodnak,
elfogadnak mindent, legfeljebb indulattal próbálnak
felülkerekedni. De mi lenne ehhez a talajhoz
a biztosabb munka? Bányászat? Szobrászat?
Honvédelem? Beállni eróművésznek
egy helybeli cirkuszba?*

*Szélzsák egy gyárudvaron, akkor ott veszélyes
anyaggal dolgoznak, talán valami gázzal.
Ha valami üzemzavar nyomán elszabadul,
nézik a szélzsákot, honnan fúj a szél,
merre kell menekülni. Korábban láttam
egy szélerőművet, állt magában, lassan forgó
lapátokkal a sík mezőn, az vajon miféle életbevágó dolgot
jelzett három-négy falnak is a kiszámíthatatlan
körforgásról? Az állomások meg valóságos jelhalmazok,
de belőlük nem szökhét ki értelem a köztes terekbe,
legfeljebb egy vékony szál a kérdéssel,
hogy miért kell a véletlen múlt miatt ennyit utazni.*

*„Vasútállomás” feliratú irányjelző tábla áll
egy vasút menti útkereszteződésben, menetirányba
mutat, és pár másodperc múlva tényleg áthaladunk
egy állomáson, de a nevét eltakarják a lombok.
Később a kalauz a végállomást is be akarja mondani
a hangosbemondón, megszólal a szignál,
de aztán csak akadozó zúgást lehet hallani.*

Novella

János a börtönben

1 János, a keresztelő
börtönbe került.

2 Úgy érezte, lenne még
tenni valója, de nem volt
módja tanítani, tanulni, egyé
válni a megkereszteltekkel.

3 A rabtársait térítgette,
nem is eredménytelenül.

4 Akkor magánzárkába
vetették. Vasalt ajtón át zengte
dörgedelmeit a börtönőröknek:
Hamis a földi, és hamis az égi
hatalom, amit szolgáltok,
nem az igaz úr hatalma.

5 Az egyik őr nevetett:
De te sem vagy az igazi
próféta. Van egy, hol itt, hol
ott bukkan föl az országban,
poklosokat tisztít meg, vakoknak adja
vissza a látást, bénáknak a járás
tudományát. Te a saruját
megoldani sem vagy méltó.

6 Jánost düh és féltékenység fogta
el: Vajon igaz-e, amit beszélnek?
Az őr elégedetten mosolyogva
otthagyta a cellaajtót.

7 János egyesével maga
elé idézte, akiket megkeresztelt,
kittelne-e ilyesmi valamelyiküktől.

Vagy szélhámosok avatkoznak
a dolgába? A rómaiak műve.
A hatalmukat féltő rabbiké. Kajafás,
Annás, amíg ilyen vezetőink vannak,
minden elképzelhető.

8 Megint a sátán követői járnak
előttem, és letarolnak mindent,

*amiben jó van vagy lehetne.
A mai Júdeában nem lehet élni.
9 Akkor eszébe jutott Jézus.
Mit mondtam neki,
amikor megkereszteltem?
Hogy különb nálam?
És vajon ő a titokzatos
próféta? Honnan tudom
ezt meg itt a börtönben?*

A tanítvány

*1 János újra beszélt
az őrrrel. Mikor az ételt
hozta be neki, amit
kevés pénzén a piacon
beszereztetett vele.
2 Ha szent vagy,
vihogott az ő,
enned se kell.
3 János azt szerette
volna mondani:
Fogalmad sincs, mi a szent!
Ám megalkudott céljai
érdekében, így aztán
igaz is volt, amit mondott:
Dehogyan vagyok én szent!
4 Látom, kezd
megjönni az eszed!
5 Megengednéd,
hogyan a tanítványaim
meglátogassanak?
6 Az lehetetlen.
De leszek én
a tanítványod.
7 El kéne menned
Jézushoz a kérdéseimmel.*

János kérdései

*1 Hány hét a világ?
2 Hány nap a birodalom?
3 Hány nap vagy hét múlva
lesz újra köztársaság?
4 Vagy nem számít,*

*hogy elnyomnak, kirabolnak,
bebörtönöznek?
5 Nekünk már nem is lesz
földi országunk?
6 És az égi? Amit elvettek
tőlünk a földön, visszaszerezzük
az égben?
7 De zsidók leszünk-e
akkor még? Te vagy-e
az eljövendő, vagy
jobbat várjunk?*

Az őr vitája

*1 Láta az őr, hogy János
nem eszik. A kenyeret
kidobja egy koldusnak
az ablakrácson át.
Aztán a morzsákat
összesöpri magának.
2 És így szól: Most
pedig menj, és ne abból
okulj, amit itt látsz, hanem
abból, amit majd őnála.
3 Az őr fölébresztette
váltótársát, letette
elé a kulcsokat.
4 Hová mész? Téged
is megtévesztettek?
Annyi a kísértés manapság,
hogy nem könnyű
megmaradni az igaz úton.
5 Ki beszél itt a máról?
A mai napságról?
Holnapi napság.
Korszakos hónapság.
Örökkévaló évség.
6 Te részeg vagy!
Jobb, ha eltűnsz innen.
7 De ne szólj erről
senkinek. Még vissza
kell jönnöm.*

Úton Jézus és János között

1 Mért hiszi manapság mindenki,
hogy igaz úton jár?

2 Ki beszél itt a máról?

A mai napságról?

Holnapi napság.

Korszakos hónapság.

Örökkévaló évség.

3 És az én igaz utam?

Honnan tudhatnám,

merre kóborol Jézus?

Most, hogy elmúlt

a részegségem, szembe

kell néznem a kérdéssel:

Mit keresek én egy zsidó

szektában? Nem is

vagyok zsidó.

4 De ha a saját törzsi

isteneire gondolt, azokra

a cserépdarabokra,

elbizonytalanodott.

5 De ha a római

istenekre gondolt, ezekre

a fehér márvány-

és fekete gránitszobrokra,

elbizonytalanodott.

6 Eddig is azt játszottam

néha, hogy zsidó vagyok.

Mert munkát akartam.

Mért csinálnak ők mindent

jobban, mint mi?

7 Mért gazdagabbak,

ha gazdagok? Mért

okosabbak, ha okosok?

Mért szegényebbek,

ha szegények, mért

butábbak, ha buták?

8 Csak azért, mert

az ő istenük nem

mutatja magát, mért

főnöke a mieinknek?

9 Megállt az első

faluban, megkereste

a rabbit.

10 Szeretném, ha

körülmetélnél.
Mit kell tennem,
hogym zsidó legyek?
11 Annak kell szüless!
12 Azt hiszem, ez
tegnap megtörtént.

Egy bevonulás

1 A frissen körülmetélt ör,
Keresztelő Szent János
utolsó tanítványa, seblázzal
ébredt a kis kamrában,
ahol meghúzta magát.
2 Éneket hozott a szél
és a huzat, jókedvet
hozott a szél és a huzat.
3 Itt van, döbrent rá,
és azonnal meggyógyult.
4 Jézus tanítványok, hívők,
hallgatók és kételkedők
kíséretében vonult be
a faluba.
5 Pálmaleveleket terítettek
elé. Kérdésekkel kószolgatták.
Kéréseket vágtak hozzá.
6 A kételkedők hiénahangon
kacagtak.
7 A rabbinak nem volt szava.
Nagyokat nyelt. Ő az, tudom,
hogym ő az. A Messiás.
8 De én még tanulni akartam tőle.
9 A menet elvonult, ők ketten
ott álltak a kerítés mögött.
Két római katona jött arra
lovon. Kardjukkal
a szétszórt tárgyakat
piszkálgatták.

Jézus válaszol

1 Jézus megállt a falu
határában levő ligetben.
2 Régi és új betegek
tódultak elé. A fogatlan

*öreg az ínyét mutatta,
egy korosodó nő a tokáját
és a szemölcsseit.*

*3 Jézus sírt, sose fogjátok
megérteni, mi a fontos?*

*4 Ti menjetek, ha van
valaki, aki kérdezni
akar tőlem, kérdezzen.*

*Ha van valaki, aki
együtt akar imádkozni
velem, szorítok helyet.*

*5 A tömeg csalódottan
oszladozni kezdett.*

*6 János tanítványa vagyok,
ő küldött hozzád.*

*Te vagy-e az Eljövendő,
azt kérdezi. Azt akarta
kérdezni, de én már
tudom a választ.*

*7 És tudja ez a rabbi
is mellettem, tudják
a hallgatóid, és azok,
akik elszéledtek.*

*8 Nem mindenkinek
kell a megváltás.*

*Jánost mi lelte,
elfelejtett?*

*9 Ne haragudj rá,
börtönben ül,
a feladatát elvégezte,
olyan már, mint a feltört
és kievett dió.*

*10 És te mégis visszatérsz
hozzá?*

11 Tudnia kell a válaszod.

Bilincs

*1 Az őr, akinek a nevét
se tudjuk, János utolsó
tanítványa és küldönce,
visszafelé tartva Jeruzsálembe,
megőszült.*

*2 A szamara kidőlt
alóla. Az alkonyat*

*előbb érkezett el, mint
rendesen, és ő kint botorkált
a sivataggá lett sötét
pusztában.*

*3 Ördögök szeme villogott
az ég alján. Kiáltásokat
sodort a száraz szél.*

*4 Meghúzódott
egy sziklaperem alatt,
zöld testű nők
bújtak melléje.*

*5 Régi hitének démonai
fogukat a nyakára tették,
karmos ujjukkal szemébe
kaptak. Nem ismert
egyetlen zsidó imát, nem
emlékezett se János, se Jézus
egyetlen megváltó
szavára sem.*

*6 Amikor már a vére
fakadt és a levegője
fogyott, fölkel a nap.*

*7 A szétpattant démonok
helyén a két római katona
állt világosan, mint a józan ész.*

*8 Ugye jól láttuk, hogy Jézus
követője vagy?*

9 Bár az lehetnék.

10 Ennyi nekünk elég.

A lázadókkal tartasz.

*11 Bilincsbe verve
már nem kellett semmin
gondolkodnia.*

Közös cellában

1 János megöriült,

hogy végre nincs egyedül.

*2 A salétromos falak lehelete
a múlttól és a jövőről suttogott.*

3 Te a tanítványom vagy?

4 Jézusnál jártam a kérdéseiddel.

5 Remélem, nem tetted fel őket.

*6 Hogyan lehet, hogy nem ismerted
rögtön föl? A legnagyobb igazakat*

és a legelvetemültebb gonoszokat
látatlanban is föl lehet ismerni.
7 Csak néha azt nem tudod,
melyik melyik.
8 Hogyan lehet, hogy engem nem
ismertél föl? Pár napja kereszteltél.
9 A te neved nem marad fenn.
Sokáig az is titok lesz, mit tettél értem.
Két hit között állsz, mint
egy zsilip az öntözőrendszerben.
Senki se gondol rá, mikor
a nádcukrot kézbeveszi.

Az első keresztény halála

1 Az ór, akinek a neve nem maradt fenn,
egyszerre lett keresztény, zsidó és mártír.
Az első európai lehetne ő, ha legalább
egy csepp görög vér csörgedezik
az ereiben.
2 Nem volt tárgyalás, nem volt
ítélet. Egyszerűen besurrant
valaki az éjszaka, és mint árulónak,
elvágta a torkát.
3 János légydöngésre,
megbarnult vér szagára,
és valami reménytelen
szomorúságra ébredt.
4 Ilyen nehéz lesz,
kérdzte magától.
5 Igen, ilyen nehéz.

Az elveszett evangélium

1 A vakok látnak, mondta Jézus
a hallgatónak – bár János tanítványa
már nem volt ott a tolongásban –,
és arra gondolt, hogy felnyitotta
a szemeket a világ megértésére.
2 Nem sokat tudott a görög
filozófusokról, még kevesebbet
Buddháról, sorolhatnánk.
Azt tudta, körülötte
mit nem tudnak zsidók
és filiszteusok, római

katonák és utánuk sodródott
mindenféle csavargók.
3 A poklosok megtisztulnak –
a bennük felgyűlt tisztátalan
gondolattól, a süketek
hallanak, mert valaki érthetően
belekiabálja a fülikbe:
Nincs sok isten. A világ megérthető.
Az értelem megsejthető.
Ilyesmiket nem könnyű
kiabálni. És éveken át,
míg végre a vakok tényleg,
és a süketek, meg a poklosok...
4 A halottak feltámadnak
és a szegényeknek
az evangéliumot hirdetik.
Ez ötletnek se utolsó.
Tetszhalálból és tetszéletből
a valóságba visszatérők,
akik azon nyomban megkapják
az evangéliumot, készen,
bár még csak most történik.
5 Persze a szó jó hírt is jelent,
de kell itt lenni valami lappangó
őskönyvnek, ami Jézussal
egylényegű, talán meg is előzte
őt, és útmutatással szolgált neki.
6 Boldog az, aki énbennem
meg nem botránkozik.
7 János levágott fejét
holt-tengeri remeték megszerezték,
itatták tejjel és etették mézzel,
ő meg halkán suttogva
lediktált nekik egy egész evangéliumot,
még Jézus életében, de már benne
foglaltatott a kereszthalál.

Megint büdös a víz

A fiú imbolyogva felállt, és a pultra könyökölt. Göndör, fényes haja izzadtan tapadt a homlokára. Kért még egy pálinkát.

– Ízlik? – a pultosnő rálehelte a kis pohárra, aztán peremig teletöltötte. Nem az adagolóba mérte ki az italt, hanem közvetlenül a csőrös üvegből öntötte.

– Mi főzzük. Ebbe' csak szilva van.

A fiú a morajláson és a részegség ködén át is érezte a hátán, hogy néhányan figyelik. A nő nyomott egyet a távirányítón, kikapcsolta a falra szerelt tévét, ami azt jelentette, hogy nemsokára, legkésőbb fél óra múlva zárnak, ám a maradék néhány vendég továbbra is a helyén ült, és elszántan vitatkozott valami környékbeli sertéshizlaldáról, amit be akarnak zárni. A fiú egy pillanatra hátránézett, mert olyan érzése támadt, mintha azok ott az asztal körül rá várnának. Vagyis arra, hogy végre elmenjen. Felhajtotta a pálinkát, visszafordult a nő felé.

– Nekünk is van szilvánk. Harminc fa. Most érik. Ha akarod, elviheted. Nem kell kifizetni.

Odabotorkált az egyik alumíniumszékhez, előszedett egy összepréselődött, szottyadt gyümölcscsel teli zacskót a hátizsákból. Az útra készítette be reggel, de megfélejtkezett róla, csak az imént jutott eszébe. Szétnyitotta a pulton, csöpögött a sárga lé a bádogra. A nő egy mozdulattal letörölte, aztán tisztogatta tovább a sörcsapot. A fiú átnyúlt a nedves pult felett, odanyújtott egy ép szemet, de a nő nem vette el, csak közelebb hajolt, hogy tegye be a szájába.

– Jó érett – forgatta a nyelvével, rá se pillantva a fiúra.

– Édes.

– Kicsit már mállik is. Most kell megrázni a fát, ilyenkor jó pálinkának.

– Akkor a tiéd, mind.

A nő felé fordult, és nagyon lassan, csücsörítve kitolta a magot. A fiú felfogta a tenyerében, aztán váratlanul bevette a saját szájába. A nő végre elmosolyodott.

– Ha leszeded, elviszem. De most szedd le, mert megkezdte a darázs. Akkor már dobhatod ki – tette hozzá megpördülve, és rutinosan elkezdte helyrepakolni a megszáradt korsókat.

A fiú másnap a földön ébredt, elzsibbadt karral. Erős fertőtlenítőszer-szag terjengett a nedves levegőben. Egy szivacson feküdt, ahogy így elsőre kivette, valami raktárban. A fal mellett feltornyozott, üres rekeszek álltak, arrébb műanyagkanak. A klórszag kintről szivárgott, a nő éppen feltörölte a söntést, de körben a redőnyök még le voltak eresztve. Háttal állt, lábbal tolta maga előtt a vödröt, és csak arra a hangra figyelt fel, ahogy a fiú megereszti a csapot.

– Te aztán jól kidóltél, hallod.

– Indulnom kell. Nem szóltam, hogy nem megyek haza.

A mobilját nézte, egymás után csipogtak a bejövő üzenetek.

– Féltekény a barátnőd, mi?

A fiú nem akarta mondani, hogy nem a barátnőjével van, hanem a szüleiivel nyaralnak a nagybátyjáék házában. Homályosan emlékezett a tegnap esti beszélgetésre, és nem szeretette volna, ha szóba kerül a szilva. Igazából csak egy árva szilvafa volt a telken, az se az övéké, bár nyugodtan szedhettek róla.

– Azért egy kávé megiszol, nem?

– Köszönöm.

Amíg a kávé főtt, körülnézett a műköves helyiségben. Az alumíniumszékek fel voltak fordítva a négyszögletű asztalokra. A falon körben trófeák lógtak, ezekre előző nap valahogy nem figyelt fel.

A nő felrántotta az egyik oldalsó redőnyt, aztán kihozta és lerakta a kávé. Amint a fiú kiürítette a csészét, és az asztal sarkára tette, végigsimította a karját, és kicsit közelebb lépett hozzá.

– Reggelit nem kérsz?

Amaz csak megrázta a fejét, nem merte az arcába lehelni a savanyú kávészagot. A nőt viszont láthatólag nem zavarta a lehelete, mert szinte a szájához hajolt, úgy suttogott tovább.

– Ha akarsz, le is tusolhatsz hátul.

Miközben ezt kimondta, a fiú azt érezte, hogy kis késéssel ugyan, de annál határozottabban megérkezik a reggeli merevedése. A nő dekoltázsát bámulta, a közepre szorított, kicsit már megereszkedett, puha melleket. A nő lenézett a blúzára, mintha ellenőrizni akarná, hogy nincs-e ott valami morzsa vagy piszok, aztán egy mozdulattal elővette a bal mellét.

Leszopjalak? – suttogta, és már gombolta is ki a fiú a nadrágját, aztán térdre ereszkedett.

Lassan, szakszerűen dolgozott, közben időnként felnézett, ahogy a pornófilmekben látta. A fiú ilyenkor nem nézett vissza rá, lehunyta a szemét, és szédülve igyekezett nem tudomást venni a tompa, másnapos fejfájásról, a szemhéja mögött felvillanó neonszínű ábrákról. Amikor újra kinyitotta a szemét, már közeledve az orgazmushoz, arasznyira az arca előtt egy fél méteres, legyekkel telepöttyözött, ragacsos légyapapírt fedezett fel, ami az előbb még nem volt ott. Rájött, hogy közben észrevétlenül arrébb araszoltak egy kicsit, és igyekezett félrefordítani a fejét, nehogy lefejelje a légyapapírt. Arra az oldalsó ablakra látott, amelyiken a nő már felhúzta a redőnyt. Bántóan dőlt be a fény a csikosan száradó kövezetre.

Még mindig ugyanabba az irányba nézett bambán, öntudatlanul, ki a kertbe, amikor a nő már papírzsebkendővel törölgette a száját, aztán felegyenesedett, és hozzásimult.

– A fát nézed? Nagyon öreg fa. Majdnem százéves. Nagyapám arra akasztgatta a zsidókat. Le is van velük fényképezve, ha akarod, megmutatom... Hova mégy, mi? Ki se fizeted a kávé? Hülye kis pöcs!

A fiú két sarkot futott, és csak akkor lassított le, amikor a földút emelkedni kezdett az erdő felé. Ütemesen hasogatott a feje, mintha az agya minden lépésnél ide-oda zötykölődne a koponyájában. Érezte, ahogy a kávé feltolul a gyomrából,

és marni kezdi a torkát. Hányinger tört rá, le akarta dobni a hátizsákot, de már nem volt rá ideje. Előregörnyedt, és az út széli, poros fűcsomókra rókázott. Tőle pár méterre világoskék artézi kút állt. Odabotorkált, lenyomta a kart, működött. Megmosta az arcát, de a hajolgatástól megint rájött a hányás, öklendezve lépett el a kúttól.

Ekkor vette észre a kisgyereket, pontosabban először csak a meztelen, koszos lábát. A kisfiú ott állt a kútnál, arra várt, hogy ő elmenjen. Kezében bádogvödröt tartott. Amikor egy pillanatra letette, majdnem a derekáig ért. Gyanakodva figyelte, mit csinál a tornacipős idegen, aztán egyszer csak megfordult, és szaladni kezdett visszafelé a földúton a távoli, rozzant házsor felé. Lóbálta a kezében a vödröt, úgy kiabált:

– Megint bűdös a víz! Megint bűdös a víz!

A fiú még egyszer meglögyölte az arcát, megszagolta és a nadrágjába törölte a kezét, de nem érzett semmit. Aztán körülnézett, hunyorogva próbálta kitálcálni, merre lehet itt a legközelebbi buszmegálló.

AKVÁRIUMBÓL ÜVEGKOPORSÓ

Tóth Krisztina: Akvárium

Tóth Krisztina könyvhétre megjelent első regénye nagyszerű arányérzékkel és fanyar humorral mutatja be a huszadik századi Magyarország legsötétebb évtizedeit. Karaktereinek sorstragédiáit úgy beszéli el a regény, hogy azt a holokauszt-trauma esztétikailag hiteles, érzékletes, mai feldolgozásaként értékelhetjük.

A regény olvasója egyből a könyv akváriumába pottyan. Rövid szemlélődés után már fel tudja mérni a terepet, otthon kezdi érezni magát a hirtelen induló, sokáig csak foszlányokból álló történetben, megtanulja az akvárium üvegén, tehát az amorális, ám jó humorú narrátor elbeszélésén keresztül szemlélni a világot. A humor – kockáztatva a képzavart – kopoltyúként funkcionál; lehetővé teszi, hogy az akvárium hol zavaros, hol kristálytisztá vize ne legyen fullasztó. Enélkül elviselhetetlenül nyomasztó lenne a regénybeli kilátástalan világ.

Tóth Krisztina új regényének atmoszférája tökéletesen illeszkedik a szerző pályájának régen megjósolt irányába. 1994-ben Várady Szabolcs a következőket állapította meg *A beszélgetés fonala* című, második Tóth Krisztina-verseskötet előszavában az első könyv recepciójára hivatkozva: „Ferenc Győző ezt írta, többek között az *Őszi kabátlobogásról*: »Tóth Krisztina verseinek nagy előnye, hogy jó olvasni őket. Vonzó a derűje, üdesége. Nagy valószínűséggel megállapítható, hogy ezek a tulajdonságok idővel változnak. Ha világát kikezdi az évek korróziója, akkor is megformálja majd a maga másfajta versét.« Most öt évvel érettebb, még mindig nagyon fiatal. A világa – hát igen, már nem olyan derűs.”¹ Tóth Krisztina azóta megjelent kötetei egytől egyig megfelelnek ennek a tendenciának; legutóbbi verseskötete, a *Magas labda* mind közül a legkomorabb, prózája pedig egyre kíméletlenebb. A *Pixel* önreflexív, gyakran megbízhatatlan narrátora még időről időre kizökentti az olvasót a már ott is erősen jelenlévő agóniából, és a (többször a holokausztra visszavezethető) traumával terhes, egymásba szövődő sorsoknak csak apró részleteit ismerjük meg. Az *Akvárium* viszont már semmiképp sem novellafüzér, hanem regény: nem szabadulhatunk meg egy-egy novella- vagy fejezetváltással szereplőinek nyomorától, több száz oldalon keresztül követjük egy ismerős széthullott család tagjainak kivétel nélkül tragikus élettörténetét. Az *Akvárium* eddigi bírálói a regény túlzott pesszimizmusát rótták fel legfőbb kritikaként, fájjalva a felcsillanó reménysugarak hiányát. Tóth Krisztina regénye azonban attól hite-

¹ Várady Szabolcs: Előszó in: Tóth Krisztina: *A beszélgetés fonala*, Budapest, Magyar Írószövetség – Belvárosi Könyvkiadó, 1994, 5.

Magvető Könyvkiadó
 Budapest, 2013
 328 oldal, 2990 Ft

les és szerethető, hogy nem kínál előre gyártott, naiv megoldásokat, nem kiskorúsítja az olvasót didaktikus tanulságokkal. Nem tesz úgy, mintha a huszadik századi Magyarország legsötétebb évtizedeinek traumáival mostanra már el tudnánk számolni, csupán elénk tárja azokat adekvát, kiforrott prózastílusban.

Az *Akváriumot* leginkább magyar kortörténetként vagy családregeként olvashatjuk, vagyis olyan egymást követő nemzedékek történeteként, akik sosem tudnak igazán családként funkcionálni. A regény főhőse a középső generáció képviselője, Vera, akit anyai és lány szerepben is megismerünk. Nála futnak össze a regény száalai. Kisgyermekként kerül zsidó nevelőcsaládjához, ahol a világról addig alkotott, még kissé homályos képe is rögtön megkérdőjeleződik, ami a nevelőintézetben töltött idő alatt nagyjából kirajzolódni látszott. A zsidó hitközségben tett rövid látogatása során megfelelési kényszerből, udvariasan, legjobb tudása szerint próbál az érdeklődő ételosztó nénik minden kérdésére felelni: „[T]agoltan, hangosan belevágott a harmadik válaszbába is, hogy a zsidókat ő nem szereti, mert azok mind bűdösek, és vörös a hajuk, [...] [i]mádkozni nem tud, ő csak a Pártban és Rákosi Mátyásban hisz, aki az ő megmentője.” (57.)

Vera nevelőcsaládjába a szigorú Edit néniből, a barátságatlan Jóska bácsiból és a kórosan kövér Eduból áll, aki sejtetően a koncentrációs táborban vált értelmi fogyatékosná. Edut nővére, Edit néni gondolja odaadóan – mint utólag kiderül, büntudatból: ők bújították Edut annak idején abban a pincében, ahonnan aztán elhurcolták a katonák, miközben Edit néni és friss házastársa, Jóska bácsi biztosabb menedékhelyen vészelték át és úszták meg a deportálást. Lakhelyük apró lakás egy körfolyosós, szegények lakta, budapesti bérházban. A lakás zsúfoltságának változása az egész regény ívét kirajzolja. A cselekmény közepéig egyre többen szoronganak benne, olyannyira, hogy az új albérlők számára odahurcolt kórházi ágyaktól már csak az ablakon lehet kijárni a folyosó végén lévő vécrére, majd – ahogy a regény és a történelem vihara csendesedik – fokozatosan kiürül: először az albérlő artista testvérpár hagyja el a lakást, majd Vera, aki férjhez megy, a többiek pedig néhány év különbséggel egymás után meghalnak.

A regény másik, Verához kötődő szála a szintén bolond Klárimama története. Klárimama, akinek karikatúra-szerű figurája az *Akvárium* komikumának legfőbb forrása, Vera vér szerinti anyja, a könyvbéli megnevezése azonban végletesen ironikus, mivel minden anyai (és sok alapvető emberi) vonásnak híján van; Vera kétévesen került tőle állami gondozásba, miután az asszony hetek óta nem adott neki enni, és ugyanilyen kudarcba fulladt nagymamái szerepe Vicával, Vera kislányával. Az anyaság és gyermekvállalás egyébként az *Akvárium* egyik központi motívuma, ami Tóth Krisztina eddigi életművének ismeretében egyáltalán nem meglepő. A *Síró ponyva* című verseskötet *Készenléti dalában* a *gyerek* még az elmúlás pozitív ellenpontjaként jelenik meg: „eltűnődtem az elmúláson, / és felsoroltam (ugye, érted?), / hogy van egy gyerekem, élni így ok / legalább egy”, a *Magas labdában* viszont – minthogy a kötet hangvétele is jóval komorabb az előzőkénél – az anya-gyermek kapcsolat inkább a trauma felől jelenik meg: „[...] mi volt anyám, mi volt, amikor nem szeretted, / mit visz a mély folyó, A betűvel anyát” (*Hangok folyója*), „mindig, mindig az anyák szülik újra / az árvaságot” (*Vaktérkép*). A *Pixel* történeteiben is többször előkerül, főként az anyaság iránti vágy és beteljesülésének kudarcá. Legemlékezetesebb példa erre a *köldök története*, melyben a főhősnő felidézi Down-kóros gyerekének titkolt világra hozatalát és azonnali örökbeadását. Az *Akváriumban* – összefüggő történet lévén – még látványosabb az anya(ság)-motívum többszöri felbukkanása, ami korántsem merül ki abban, hogy Verának el kellett szakadnia biológiai anyjától. A regényben abortusszal is találkozunk, annak is egy kifejezetten speciális esetével: Edu, az addig teljesen aszexualisként ábrázolt figura („akiről [Edit néni] úgy beszélt, mintha valami ártalmatlan, nagytetű háziállatot emlegetne. Verácska meglepődött, hogy ez a bizonyos Eduka egy nő: amíg meg nem pillantotta, mindig szemüveges, fiatal férfinak kép-

zelte.” [45.] teherbe esik, amit – a világ legtöbb dolgához hasonlóan – nem vesz észre vagy nem tud értelmezni, így hát nővére, a korábban szülészetben dolgozó Edit néni illegálisan megszervezi a gyermek elvetetését. A jogsértés kiderül, a Szovjetunióból hazalátogató, ragyás képű, szomszéd Lantos Marika jelenti fel őket, akivel a könyv végén, a szülőszobán találkozunk újra, ahol élettelen gyereket hozza világra, ezzel egy időben pedig meddővé is válik, mindezt egy forradalmi szovjet csodaszer hatására. Vera terhessége és a szülés – Marikáéval ellentétben – zökkenőmentesen zajlik, lányához fűződő kapcsolata pedig egészségesnek tűnik, egészen addig, míg (az utolsó oldalon) fel nem teszi Vicának a megbocsáthatatlan kérdést: „Neked is minnek kellett megszületni” (322.).

Az utódnemzésről sajátos elképzelései vannak Gabi bácsinak is, a regény szinte egyetlen értelmiségi szereplőjének, aki a holokauszt során minden családtagját elveszítette. „Meggyőződése volt, hogy az emberek halálfélelemből nemzenek gyereket. Jó előre be akarják biztosítani magukat, hasonmásokat gyártani, mert rettegnék, hogy velük is megtörténik az a banális és obszcén félreértés, ami a szüleikkel és körülöttük mindenkivel: hogy még élő testükbe zárva egyszer csak öregedni, rohadni kezdenek.” (192.) Gabi bácsi Diogenészfalván él, egy valaha virágzó vendéglő romjaiból felépített nyomortanyán. Szűk lakhelyének minden négyzetcentiméterét könyvek és a családi örökség utolsó darabjai, az ebédlőasztal körüli székek foglalják el, melyeken egytől egyig Gabi bácsi halottai foglalnak helyet. A bácsi a szellemek társaságában tengeti céltalan napjait, míg egy havas, téli napon fel nem akasztja magát a tőle megszokott precíz és visszafogott stílusban.

Ahogy Gabi bácsi étkezőjében, úgy az egész regényben természetes a halál, a halottak jelenléte, legalább annyira, mint a születése, és a kettő összemosása, együtt ábrázolása sem ritka.² Gabi bácsi magán angolórákat adott Verának, akinek titkos udvarlója Amerikából halmozta el őt csalogató szerelmeslevelekkel. Egyik délután, mikor Vera hazaindul a férje előtt titkolt angolóráról, a bácsi azt gondolja, „[e]lőbb-utóbb [...] még gyereket is szül majd nagy igyekezetében. Egy ugyanilyen, elálló fülű kis majmot. És meg sem tudja magyarázni, hogy minnek. Mivégre ez az egész igyekezet.” (225.) És valóban, Vera teherbe esik, Gabi bácsi temetésekor már nem tudja összegombolni a télikabátot gömbölyödő hasán. Vera és taszító vőlegénye, Lali esküvője után pár oldallal pedig Jóska bácsi temetésének leírása következik. A két szertartás hangulatának ábrázolásában megdöbbentően kicsi az eltérés.

Tóth Krisztina prózakötetei – verseihez hasonlóan – nagy műgonddal szerkesztett struktúrák. Masszív szerkezetük egy-egy központi motívum vagy kötettszervező elem által jön létre – ez alól a *Hazaviszlek, jó?* tárcagyűjtemény valamennyire kivétel. Ezek a motívumok egyre konkrétabbak, és egyre szorosabban fűzik össze a történeteket, történetfoszlányokat. A *Vonalkód* tizenöt története a játékos alcímek *vonala*ira van felfűzve (*Vérvonal*, *Élvonal*, *Bikini vonal* stb.), a novellák között azonban csak ritkán, bizonyos mozzanatokban van összefüggés. Amennyire nem jön létre linearitás a *vonalak* egymásutánjából, annyira szépen áll össze a *Pixel* kétszer ennyi, fejezetként aposztrofált (test)része a kötet alcímében ígért *szövegtestté*. A történetek szereplői között itt már jóval szorosabb kapcsolat van, ám a könyvet – a számozott fejezetek ellenére – nem tudjuk regényként olvasni. Az *Akvárium* az absztrakt *von*al és *test* után egy tárgyat tesz címmé és központi me-

² A születés és halál együtt ábrázolásáról Tóth Krisztina prózájában Nagy Boglárka már a *Vonalkód*ban olvasható *Lakatlan ember* című elbeszélés kapcsán is ír: „A történetben a két halál között ott a szülés-születés motívuma, amely az összetartozás új érzésével tölti el a narrátort. »Babuskám«, becézi a gyermekét ugyanazzal a kifejezéssel, ahogy az öreg haladoklót szólította a felesége”. (Nagy Boglárka: *Vándorló történetek. Kritikák a kortárs magyar irodalomról*, Budapest, Kijárat, 2007, 169.)

taforává. Az *akvárium* nem itt jelenik meg először Tóth Krisztina életművében. *A kora hajnali órákról* című szonett így végződik: „aztán az ár sodrása visszafordul, // hogy minden kontúrjába zártan / mutatkozzék a tükrökön túl / a szoba tágas akváriumában”³, a *Hazaviszlek, jó?* első írásának pedig *Homokakvárium (Nincs rá szó)* a címe, melyben az akvárium a megnevezhetetlenség, legalábbis egy nehezen megnevezhető dolog jelölőjévé válik: „Nem tudok más szót kitalálni magamban, azt mondom rá, hogy homokakvárium”.

A könyv legfontosabb szövegszervező motívuma tehát az *akvárium*, amely konkrét tárgyként többszörösen (talán kicsit túl sokszor is) megjelenik, főként azonban – sokféleképpen felfejthető – metaforaként működik. Ha a regény akvárium, akkor szereplői benne úszkáló halak, akiket nagyjából három csoportra lehet osztani. Először is aranyhalszerű karakterekre, az aranyhalnak ugyanis állítólag pár másodperces memóriája van, így mielőtt elérne az akvárium túlsó végébe, elfelejti, honnan jött, és képes azt gondolni, a tengerben úszkál. Ilyenek tehát az *Akvárium* boldog tudatlanságban élő szereplői: Edu, Klárimama és a hajléktalan, ám általában vidám Jenőke. A második csoportba tartozó, kognitív zavarokkal nem sújtott szereplők felfogják, hogy akváriumban élnek, azaz be vannak zárva – egy országba, korba, társadalmi rétegbe, és azt is tudják, lehetetlen az üveg, a fal, a határ túloldalára kerülni. Ilyen, sorsába beletörődő figura a legtöbb regénybeli karakter. A főbb szereplők közül Edit néni képviseli lehangsúlyosabban ezt a típust. Miután a kis Vera megpróbálja eladni egyik féltett kincsét, egy libatollat, a következő párbeszédet olvashatjuk lány és nevelőanya közt: „– Mit akartad te eladni azt a libatollat, he? [...] – Hogy gazdag legyek – felelte teljes természetességgel a gyerek. A néni megtorpant és nagyon komolyan a szemébe nézett, mint aki valami fontos, életre szóló dolgot szeretne megfogalmazni. – Gazdag?! De hát mi szegények vagyunk! Aki szegény, abból sohasem lesz gazdag. [...] Legföljebb csak olyan szegény, akinek van pénze.” (151.) A harmadik csoportba tartozók nem törődnek bele bezártságukba, minden erejükkel ki akarnak törni akváriumukból. Ezek a kísérletek többnyire kudarcba fulladnak. Piroska Tóni Amerikába emigrál, ahol angol nyelvtudás híján nem tud elhelyezkedni, a hirtelen rászakadt magányban csak csúnyácska, alig látott plátói szerelme, Vera eszményképébe tud kapaszkodni. Lantos Marikát a magasztalt Szovjetunióból hazahozott kalciuminjekciók teszik tönkre, az egyik artista Czajka fivér meghal, mikor '56 után megpróbál átszökni a határon, Vera pedig hiába próbál kitörni nehéz gyerekkorának rendezetlen, örült világából, a zsúfolt nevelői háztól és Klárimama bűzös pincéjétől csak egy rosszul sikerült házasságig jut. Ha a regény fullasztó pesszimizmusát kívánjuk érzékeltetni, mondhatjuk, hogy az egyetlen kiutat az öngyilkos Gabi bácsinak sikerült megtalálnia.

A halál folyamatos jelenlétét, a halottak elengedésének képtelenségét a regényben főként a holokauszt traumája okozza. Mivel a regény legtöbb szereplője zsidó származású, szinte mindenkit megnyomorított valamiképpen a vészorszak. Az elbeszélés így folyamatos nehézségekbe ütközik, főleg akkor, amikor régi történetek, családtagok kerülnek elő. „Edit néni unokatestvérei egyébként sose tudták megmutatni, hogy a nyelven kívüli valóságban meddig nőttek volna, mert még végleges, felnőtt testükbe való lassú megérkezésük előtt eljutottak egy másik, légnemű testbe” (167.). Napjaink irodalmában, a holokauszt tanúságtételeinek évtizedei után az egyik legnagyobb kihívás új formákat találni a voltaképpen kimondhatatlan történelmi (vagy történelmen kívüli?) tragédia elbeszélésére, hogy meggátoljuk annak elfeledését anélkül, hogy – kívülállóként, utódokként – meghamisítsanak. Tóth Krisztina regénye erre a lehetetlennek tűnő feladatra kínál megoldási lehetőséget. Az *Akvárium* a vészorszak utáni évtizedekből emlékezik a holokausztra, melyről történelmi helyzetéből adódóan nem közvetlen tapasztalatot jelenít meg. Így

³ Tóth Krisztina: *A beszélgetés fonala*, Budapest, Magyar Írószövetség – Belvárosi Könyvkiadó, 1994, 28.

nem a koncentrációs táborok borzalmait sorolja, nem próbál dokumentumregénynek álcázott fikció lenni. Fekete humorával sem bagatellizál, iróniája nem hat szentségtörésnek.

A könyv főként a jól eltalált elbeszélői hang és a gondosan szervezett regényszerkezet miatt élvezetes olvasmány. Fejezetei egymástól távolról indítanak, mégis mindig összeérnek, sokszor a legváratlanabb pontokon. Főbb képei folyamatosan visszaköszönnek, erős motivikus hálót szőve, masszív regénystruktúrát építve ezzel. Ezért lehet kiábrándító a könyv záróképe, amely nem képezi szerves részét ennek a struktúrának. Az akvárium itt a Hófehérkét alakító játékbaba üvegkoporsójává válik, majd az elbeszélő hosszas fejtegetésbe kezd a törpék hollétét illetően. „Hogy ők merre jártak? Távol, a szomszédos házak ablakaiban meggyújtották apró lámpásaikat, vonultak emeletnyi magasokban a fényeikkel, de ez innen, ebből a mélyen fekvő szobából nem látszott. Persze az is lehet, hogy ott se voltak.” (322.) Ez a különös kiszólás a könyvben korábban nem szereplő törpékkel és a mesei motívumok felesleges odakeverésével csupán ügyetlen befejezése az egyébként kiváló és kétségtelenül fontos regénynek.

KIS MAGYAR RETORIKA

Esterházy Péter: Egyszerű történet vessző száz oldal – a kardozos változat

Az új Esterházy Péter-regény, az *Egyszerű történet vessző száz oldal* kapcsán kialakuló diskurzust nagyban meghatározza, hogy Esterházy Péter új regényével van dolgunk. Nem pusztán tautológia ez, hanem arra a tendenciára utal, mely egy-egy szépirodalmi életmű alakulásánál figyelhető meg: kezdő íróként/költőként természetes az a törekvés, hogy az ember rátaláljon írói hangjára, létrehozza saját irodalmi egyéniségét; ha azonban az adott szerző kötetek során következetesen hasonló poétikát művel, előbb-utóbb menthetetlenül utoléri az önismétlést, egyhangúságot felrovó kritikusi szöveg. Míg tehát az írói pálya elején az egyéni hang pozitívan értékelt, a sokadik kötet után a szakma számára elengedhetetlen szempont lesz az újításra, a változtatásra való képesség. Természetesen a probléma többszörös és ennél jóval összetettebb; Esterházy Péter új kötetét kapcsán azonban kétségtelenül felmerül ez a szempont – még hozzá kifejezetten hangsúlyosan. Esterházy poétikai nyelve ugyanis különösen jellegzetes, nem véletlenül bírt kánonképző erővel, s vált a posztmodern par excellence magyar képviselőjévé.

Az *Egyszerű történet vessző száz oldal* épp ezért, a sokadik Esterházy-kötetként, akár-hogy is nézzük, kiszámítható: Esterházy itt is a tőle megszokott poétikai technikákkal él, mint amilyen például az ironikus önreflexivitás, a szójátékok, a történetzsalak folyamatos megszakítása, az intertextualitás vagy a stílusrétegek keverése. Mindezeket túl azonban a legfőbb kérdés: miben nyújt újat a kötet ezekhez képest?

Nem álljuk meg, hogy ne hivatkozzunk itt Radics Viktóriának a *Magyar Narancs*ban megjelent kritikájára:¹ az írást érdekessé teszi egyrészt roppant markáns véleménye, másrészt pedig az, hogy továbbgondolásra érdemes problémákat vet fel. A kötetet alapvetően negatívan megítélő Radics azért marasztalja el az író, mert úgy gondolja, regénye nem más, mint mesterségbeli jártasságának öncélú fitogtatása. Sőt, ennél tovább is megy, amikor kijelenti: „Ez a mostani műalkotás pont azzá változott, ami ellen a korai Esterházy bevetette tehetségét és tudományát: retorikává, retorikai mutatványkönyvvé, a saját stilisztikai találmányainak mintakönyvvé, amilyenek a szőnyeg- vagy tapétamintákat bemutató katalógusok.” Gondolkozzunk erről tovább: s ha már a kötet a 17. századot választotta színteréül, tegyük ezt

¹ Radics Viktória: „Szétlapított szövegek – Esterházy Péter: Egyszerű történet vessző száz oldal – a kardozos változat.” In *Magyar Narancs*, 2013/30, online elérés: <http://magyarnarancs.hu/konyv/esterhazy-peter-egyszeru-tortenet-vesszo-szaz-oldal-a-kardozos-valtozat>—85802 (Letöltés ideje: 2013. szeptember 12.)

Magvető Könyvkiadó
Budapest, 2013
250 oldal, 2990 Ft

a 17. századi (vagy még korábbi) irodalmiságra reflektálva. Régi költőink kánonbeli helyének kijelölésénél gyakran dönt egy-egy szerző kiválónak minősítésében, hogy ismerte és alkalmazta-e a retorikát – ha igen, az azt bizonyította, hogy fel van vértézve a kellő eszközökkel és műveltséggel ahhoz, hogy jó költőnek ítéltessen. A retorikai bravúrok tehát a költő mesterségbeli jártasságát igazolták: ez esetben a mesterségbeli jártasság pozitív konnotációjú, kimondottan erénynek számít. A retorikai tudáson alapuló szöveg a romantika egyéni leleményre nagy hangsúlyt fektető kora előtt keletkezett alkotásokra vonatkoztatva becsülendő; a romantikát követően azonban mindez már nem elég, a retorika önmagában üres, kárhoztatandó. Ez a feltevés húzódik meg Radics kritikájának hátterében is, s noha nyilván nagy a különbség aközött, hogy valaki a már meglévő retorikák alapján építkezik, vagy pedig – ahogyan Esterházy – maga hozza létre a saját retorikai szabályait, ebben a vonatkozásban alapvetően mégis hasonló írói technikáról beszélhetünk.

Az *Egyszerű történet vessző száz oldal* valóban a korábbi Esterházy-kötetek során már kialakított és jól bevált, műveltséggel és sok-sok kutatómunkával alátámasztott retorikai-poétikai rendszert mozgósítja: a fenti poétikatörténeti kitérő célja arra rámutatni, hogy akadhat olyan – bár tudjuk, történetietlen – szempontrendszer, amelynek érvényesítésével a Radics által kifogásolt jellemzők pozitívan ítéltethők meg, s ez alapján remek könyvnek is tarthatnánk az *Egyszerű történet vessző száz oldalt*. Jelen esetben azonban a mesterségbeli jártasság túlzott előtérbe helyezése, a retorikai csűrés-csavarások nem válnak a kötet javára.

Mert – korábbi kérdésünkhöz visszatérve – miben mutat újat Esterházy? Nem alkalmaz újfajta, más poétikai technikákat, inkább a már meglévőket, begyakoroltakat hajtja túl: egyre és egyre bonyolultabb formai megoldásokkal jelentkezik, melyek azonban nem minden esetben célravezetőek.

Ami a címben szereplő „száz oldal”-t illeti: a kötet fejezetcímeiül oldalszámok szolgálnak, melyek kezdetben még szabályosan követik egymást, majd összezavarodnak; például az [Ötvenegyedik oldal] után az [Utolsó előtti oldal] következik, majd egy utolsó és egy utolsó utáni oldalt követően folytatódik a számsor az [Ötvenkettedik oldal]-lal. A másik formai lelemény a mindenre kiterjedő lábjegyzetelési technika, mely a történetyszerűség legfőbb kibillentője a kötetben. Közös a lábjegyzetekben, hogy ellehetetlenítik a lineáris olvasást, ám az egyes példák csavaros megoldásai számtalan félék; mondhatjuk, hogy Esterházy a lábjegyzetelés minden elképzelhető lehetőségét kiaknáza. Akad a 21. század nézőpontjából a 17. század krónikásának szóló rendreutasítás, ezüsttokos fényképek emlegetése okán („Több fegyelmet! Mégiscsak a tizenhetedik század! – E. P.” [200.]); máshol pedig épp a lábjegyzetek elbeszélői hangja egészíti ki a korhúségre fittyet hányva, mint amilyen a „matató ménkű”-höz fűzött kommentár: „A gömbvillám régi, szép neve; a Nemzeti Színház előadásán hallottam, a Mohácsi János rendezte Egyszer élünkön. – E. P.” (32.). Láthatunk olyan lábjegyzetet is, melyhez nem tartozik főszöveg, és olyat is, amely a főszöveg tévedéseit korigálja („Ekkor még nem találkozott gróf Schweidenfeldttel.” – állítja a főszöveg, „Dehogynem! – E. P.” – tromfol a jegyzet). A lábjegyzetek nem rendelkeznek tehát homogén elbeszélői szólammal, más-más nézőpontból és funkcióval szólalnak meg (ahogy szintén egy lábjegyzetben olvashatjuk, amit akár Esterházy szövegszervezési mottójaként is értelmezhetünk: „csak az ökör következetes” [211.]), a probléma azonban nem ez, hanem hogy közülük sok mondható öncélúnak; nem illeszkednek szervesen a főszöveghez, és nem járulnak hozzá szellemes többletjelentéssel.

A legtöbb lábjegyzetet ötletszerűség jellemzi, látszólag kidolgozatlanul és hetykén odavetve, valójában persze sokkal valószínűbb, hogy mindez tudatos írói koncepció része. Egy főszövegbeli felsorolás csillagozása utáni lábjegyzetben például ez olvasható: „**És még valami, de az most nem jut az eszembe. – E. P.” (192.). Itt tulajdonképpen

nincs ötlet, pontosabban épphogy annak kellene ötletként értelmeződnie, hogy nincs ötlet – ez a megoldás viszont nem szellemes, mint ahogyan indokolatlannak tűnik az is, hogy Esterházy minden véletlenszerű gondolatát lábjegyzetben rögzíti: „Mint a James Bond-filmekben a főgonosz, csak itt főjőként. Ez jutott eszembe. – E. P.” (23.)

Esterházy állítólag azokra a véleményekre is reagál a rengeteg hivatkozással, amelyek jelelten idézeteit kifogásolták a korábbi művekben. Emellett azonban már előre, a kötetben belül védekező pozíciót vesz fel: mintha maga is tisztában lenne azzal, hogy mi válhat támadhatóvá regényében, s erre ő maga reflektál ironikusan, ezzel jelezve, hogy igen, ő is tudja, mi az, ami már szinte vállalhatatlan. Amikor megszámlálhatatlanná válnak a szövegbe beszúrt „Édesapám.”-lábjegyzetek, egyet közülük így egészíti ki: „Édesapám. Tollhiba és főként lasscskán önparódia.” (248.) Ettől és hasonlóktól az olvasó hajlamos lehet megszelídülni és ironikus legyintéssel megbocsátani: a hibák beismerése mégiscsak enyhítő körülmény. Esterházy arra is folyamatosan reflektál, milyen az, amikor az ember történetet ír: „Sápatag új idők flanca, hogy a krónikás magáról a krónikáírásról is beszámol, annak folyamataról, nehézségeiről” (144.) – írja, s valóban így is tesz. „Ha ez nem cselekmény, bazmeg/teringettét, akkor nem tudom, mi. – E. P.” (199.) – olvashatjuk, amikor a történet szerint gróf Schweidenfeldt épp megérkezik, hogy letartóztassa Nyáry Pál gyilkosát, azaz saját feleségét. Szintén ironikus lábjegyzetből értesülhetünk arról, hogy Esterházy megszokott poétikája számára merőben új élmény a történetyszerűség: „Történetszálakat mozgatni, csomózni, elvarrni – nem szokta a cigány a szántást.” (155.) – vallja be írónk, s ez ismét annak a kettős értelmezésnek a lehetőségét rejti magában, mely szerint az önreflexió egyfelől elmesél megoldás, másrészt viszont mégiscsak valamilyen hiányosságot leplez.

Nemcsak főszöveg-lábjegyzet viszonylatban, de a lábjegyzeteken belül is sok helyen erőltetett a szellemeskedés; a szöveg túlírttá válik: „E történetben is elő fog fordulni – ha csak meg nem feledkezem róla –, hogy valaki majd azt mondja zavartan és szomorún: Újra beleszerettem magába – azzal, sitty-sutty, és tényleg újra belé szeret. De tudnék más példát is hozni. Igaz, ellenpéldát is.” (15.) Vagy egy másik helyen: „neve is van, de még nem sikerült megtudnunk,” – közli a főszöveg, lábjegyzetben pedig ezt olvashatjuk: „Keczer Samu a becsületes neve, már az apjáié is az volt, amiképpen a fiáié (stb.) is az lett, de többé nem szerepelvén a történetünkben, ezt nem tartottam fontosnak megjegyezni. Bár *most* kissé elbizonytalanodtam. Keczer Samu, a névtelen kocsis. – E. P.” (28.)

Természetesen nem magával a lábjegyzetelés ötletével van baj, mert akadnak köztük olyanok is, melyek nem pusztán az írói önreflexió túlzásba vitt megszólalásai, hanem ténylegesen funkcióval bírnak. Egyes lábjegyzetek például szellemesen játszanak a narrátori pozíció szerepével: a dialógusban az egyik szereplő reflektál az épp aktuális szituációra, mintegy átveszi az elbeszélői szót, s így szól, egy hirtelen megpillantott szárra utalva: „Jól látja, barátom, nutria, ha mellékvágányra siklik is így beszélgetésünk.*** A lábjegyzet pedig a következőképp nyugtáz: „***Így azonban mellékvágányra siklott a beszélgetés. De várjuk ki a végét. – E. P.” (34.)

Hasonlóan említésre méltó eset az a fajta lábjegyzet, amely a főszöveg beszélőjének rejtett gondolataként jelenik meg, ily módon lendítve tovább a szöveget és adva többletjelentést, például: a főszövegben azt olvashatjuk, hogy „[...] Leonardo rajzán, melyet a palotából kapott tájékoztatásul, öblös görög cserépedény ült; ráült a valagával, vihogott magában a mester, ha ezt látta.”, a lábjegyzet pedig hozzáteszi: „Még hogy látta?! Ő tette rá! – E. P.” (154.)

Talán a legkifinomultabb típusú lábjegyzetnek tartható, amikor a lábjegyzet fényében más értelmezést nyer a főszöveg: különösen szellemes például, amikor a főszöveg így szól: „Mindenekelőtt pedig, ha valakit megölnék, annak meg kell halnia.”, a lábjegyzet pedig a forrás közlésével a cselekményhez kötődő drámai kijelentést a következőképp utalja a szöveg metasztintjére: „J. G. Braine: Hogyan írjunk regényt? – E. P.” (131.)

Nem csak a lábjegyzetek kapcsán jelenik meg az összetettebb megítélés igénye, az *Egyszerű történet* ugyanis egyéb szempontok alapján is pozitívan értékelhető szöveg. A fenti, az Esterházy-féle poétika túlbujánzására vonatkozó megjegyzéseket főként azért tartottam fontosnak, mert az öncélúságba fulladó és az olvasásból fölöslegesen kiköppenő lábjegyzetek azt eredményezik, hogy háttérbe szorulnak a történet azon elemei, amelyek pedig a kötet legfőbb erősségét adnák. Sok esetben ugyanis, amikor Esterházy nem áldoz fel mindent a lábjegyzet oltárán, kimondottan hatásos szöveg jön létre. Ezek a részletek főként a kötet tulajdonképpeni tétjéhez kötődnek, mely a következőképp fogalmazódik meg a regény elején: „Azt szeretném, az a becsvágyam, a hübriszem, hogy beszámoljak apám élete utolsó két évtizedének boldogságáról.” (6.) A 17. századi lepel alatt tehát ismét csak az életmű korábbi darabjaiban is hangsúlyosan szereplő apafigura kerül középpontba, ezúttal üzenetet hagyva hátra. Az üzenet vissza-visszatér a kötetben, a regény egyik lezárásaként (az oldalszámok keveredése miatt több lezárás is akad) ez szerepel: „egy afféle titokzsebben, melyet foszlásnak indult selyembetétje miatt mi semmiképpen sem használtunk volna, gyűrt papirost találtunk, akár egy halálon túli üzenetet, paranesist, intést, bátorítást, buzdítást, rajta ceruzával írt, immár kissé elmaszatolt szó, a felszólítás: Örülni.” (121.) A lábjegyzetrengeteg, az ál-17. századi milió és Esterházy túlfeszített stíluseszközei alatt tehát a mű következetesen képviselt eszménnyel bír, s nemcsak az „örülni” parancsa, hanem az édesapa egy másik vallomása is megjelenik, mely mintegy válasz a regény elején kitérített célra: „Azt szeretném, mondta, ha a gyerekeim tudnák, utolsó éveimben boldog voltam. Hogy örüljenek ennek.” (208.)

„Édesapám” Esterházytól már megszokottan más és más alakokat ölt a regényben, leginkább azonban talán Nyáry Pálhoz (aki „egyként szót ért a bécsi udvarral, és nemzetével szintúgy” [34.]) áll közel. Nyáry figurája nagyon is rokonszenvesre sikerült, s gyakran köthetők személyéhez a regény komolyabb-filozofikusabb megszólalásai. A sár miatt nehezen haladó hintó ürügyén például az országot fenyegető veszélyre derűsen reflektál, miközben fény derül a szavakhoz való viszonyára is: „Mintha egy láthatatlan kéz húzná vissza amúgy fürge hintónkat. Mintha tengelyig mézben... – Majd nevetve hozzátette: Törökmézben. Nyáry szerette a szavakat.” (29.) Egy másik jelenetben pedig karosszékekben ülve a következőkön morfondírozik: „Nem élek elég radikálisan. Úgy élek, mint ha az öröklét várna, s nem a teljes megsemmisülés. Vagyis jövőm rabságában élek, s nem halandóságom végtelen szabadságában. Az Isten nem kényelmes fogalom.” (58.) Természetesen a reflektálatlan pátosz Esterházynál szóba sem jöhet; Nyáry egy másik szövegrészében például finoman és szellemesen billen át ironikusba a magasztos és fennkölt hangnem, anélkül, hogy megjelenne a lábjegyzetekben gyakran tapasztalt erőltettség: „Nem vagyok már ifjú, Uram. A lovam fürge, de én nehezkésen kászálódok le róla, és alig kapok levegőt. Az ima, mondja nekem a könyv, Rád való emlékezés, avagy a szív emlékeztetének gyakori ébresztgetése. És: Gyakrabban kell emlékezni Istenre, mint ahogyan lélegzetet veszünk. Ez, Uram, nehezen fog menni, úgy lihegek. Vagy lovaglás, vagy Te, Uram. Irgalom Atyja, ne hagyj el.” (171.)

Az Isten alakja egyes részekben az apafigurával mosódik egybe. A legutolsó mondatban az apa/az Isten a következő megszólítást kapja: „Úgy tűntél el a hirtelen leereszkedő ködben, mint a nagy tengeri hajók távolodva a kikötőtől, lassan, ünnepélyesen, úgy tűntél el, mintha megjelenél, mintha jönnél, és nem mennél el, örökre.” (250.) Ez egyaránt értelmezhető az apa halálára és arra, hogy Isten kivonult a világból (a könyv korábbi részeiben, mint ahogyan a 17. században: „még az Úristen kormányozza a világot” [61.]); Isten kivonulása a világból pedig tulajdonképpen azt jelentheti, hogy Isten megváltozott, mert ironikus lett: „a baj a világgal ott kezdődött, amikor ő ironikus lett. A harag istene minden, csak nem kényelmes, de követhető. A szeretet Istene minden, de nehezen követhető. Az iróniát meg kellett volna hagynia nekünk, a teremtettjeinek. Ez a

mindentudással a gond.” (100.) Az Isten és ember viszonylatát tárgyaló gondolati sík, s általában az Esterházy-féle nyelvi trükköknél magasabb szférába utalódó fejtegetések azok, melyek miatt érdemes figyelmet szentelnünk a könyvnek – azzal együtt, hogy ebbe belefér és helyénvalónak tűnik az az önreflexió, mellyel tulajdonképpen egyetérthetünk mi is: „Na, én ezért bírom az irodalmat, mert mintegy melleleg, szórakoztatva ilyen mély, fontos felismeréseket közöl.” (202.)

A REGÉNY MINT SZABADSÁG

Csaplár Vilmos: Edd meg a barátodat!

Az örvényszerű újraolvasás, ami Csaplár Vilmos új regényéhez köt, és amit az alábbi lelkendezés kedvéért fölfüggesztek, úgy remélem, több magánügynél, személyes vonzalmamon túl elárul valamit a könyv hatásának természetéről. Négy százegynéhány oldalas széppróza befogadása és értelmezése nehezen nevezhető rendkívüli tevékenységnek, a második olvasás közepe táján mégis elfogott a gyanakvás, hogy a regénynek, amit a kezembben tartok, éppen a kimeríthetetlenség a legfontosabb tulajdonsága. Ez a gyanú a harmadik olvasásban fölerősödött, hogy a negyedikben bizonyossággá, az ötödikben kedvteléssé érjen. Nem mintha a könyv megfejthetetlen volna, ellenkezőleg, ideális terepe mindenféle analitikus gyakorlatnak. Csak éppen úgy járhatunk vele, mint a gyerek, ha meggondolatlanul szétszerelt óraművet próbál összerakosgatni, mindenképpen marad néhány csavar, aminek nem találjuk helyét a rendszerben.

Az *Edd meg a barátodat!* tulajdonképpen a címében felhangzó mondat lehetőségességének a története, ha elfogadjuk a kissé kínossá vált, ám nehezen cáfolható állítást, hogy a dolog nem más, mint a saját története. Talányos a felszólítás alanya, könnyen azonosítható a címzettje és a tárgy. Hogy van-e következménye, vitatható. Bizonyos jelek arra utalnak, hogy a felszólítás címzettje engedelmeskedik, ám magunkra maradván a könyv olvasása után támadó, kavalkádként gomolygó csendben, mégsem lehetünk teljesen bizonyosak benne, hogy így van. Maga a lehetséges esemény a történet idején kívül reked. Így nyílik meg a regény tere a lehetséges folytatás irányába. A szerző maga is egy trilógia középső darabjaként beszél művéről. A trilógia első köteteként olvasható *Hitler lánya* címszereplőnőjének fia – Hitler unokája? – e regény végén már a kínos apaságra készül, bár abban, hogy a születendő gyerekhez valóban vérségi kötelék fűzi, erősen kételkedik. A gyanakvással átszőtt, rejtelmes folytonosság teszi Csaplár regényének idejét egyszerre bejárható és kiismerhetetlen tájjá.

Azt lehetne mondani, hogy az *Edd meg a barátodat!* tulajdonképpen szerelmi háromszög-történet, de Lukács György, ha megérhette volna, kacagva szaladgálna föl s alá, az intenzív totalitást emlegetve. (Vagy Wittgenstein. „Ha a kályhát kontempláltam, az volt a világom, és hozzá képest minden más elsápadt.”) Persze, furcsa háromszög az, amelynek oldalai csak pillanatokra érnek össze. A háromszög csúcspontjában csak kettős kötésekben léteznek – Hódy Klára és Gajz András, Gajz András és Csiliz Lali, Csiliz Lali és Hódy Klára párhuzamosai a végtelenben sem találkoznak. A duettekben megfogalmazódó egyenes szaka-

Kalligram Kiadó
Budapest, 2013
408 oldal, 3200 Ft

szok emlékeztetnek egy régi installációra, amit valamelyik művészeti magazinban láttam, évekkel ezelőtt. A kiállítóterem mennyezetének különböző pontjaira láthatatlan damilokkal felfüggesztett lécek csak egy kitüntetett perspektívából látszottak egyetlen, lebegő szék jól illesztett darabjainak, a terem bármely más pontjáról nézve nyilvánvaló volt, hogy nincs közük egymáshoz. Csaplár szerelemfilozófiái alapvetése, hogy „szerelem nincs, mint ahogy gyümölcs sincs, csak alma, körte, szilva barack, meggy, szeder, ribizli, szamóca, áfonya, naspolya, citrom.” A regény finoman késleltetve építi föl az utolsó bekezdésben már félreérthetetlen utalásként megfogalmazódó állítást, hogy „a barátság” sem létezik, csak mint ilyesfajta termények absztrakciója. Ennek megfelelően Csaplár könyve nagyon sokat tud a testről. A könyv hősei a verbális kommunikáció gyanakvással aláaknázott terepén botorkálnak, minden szavuk félreérthető, maguk is félreértenek mindent, szavakkal képtelenek közölni magukat. Gyönyörű példa erre az a jelenet, amelyben Hódy Klára Csiliz Lalitól első „szerelmi együttlétük” (nevezzük inkább kúrásnak) alkalmával folyamatosan azt kérdezi, tetszik-e a fiúnak a pinája. Az olvasó Lalival együtt esik zavarba, föltehetően maga is egy kurva vágyfokozó rafinériájának értelmezi a lány megszállott kérdezősködését. Vagy száz oldallal később derül ki, mit jelent igazából ez a kérdés Klára életében, hogyan kötődik az egész sorsát, karakterét alapvetően meghatározó traumához. Kiderül – csak nem Lali számára, aki soha nem fér hozzá későbbi felesége életének legfontosabb történetéhez.

A mű világképe a történet- és létfilozófiai szintre emelkedő paranoia, ezért az elbűvölt olvasó könnyen azon kaphatja magát, hogy olvasási stratégiája alkalmazkodott ehhez az egyetemesnek mondható paranoiához, mindenütt hátsó szándékokat keres, a regény hőseihez válik hasonlatossá. Minden szó alá van aknázva, mindent kikezd a gyanakvás íróniája, hátsó szándékról beszélni, ez maga is végtelenül ironikus elszólás, a könyv leghátsó szándékára, utolsó lapjaira való tekintettel. A paranoia lényege és forrása az a meggyőződés, hogy a dolgok összefüggnek, értsük jól, hogy minden dolog az ég alatt összefügg a többi égalattal, áttekinthetetlen, ám nyilvánvaló titkos szövetségben működik. Ez a szövetség azonban semmiképp sem nevezhető harmóniának, mi sem áll távolabb tőle, mint a teleológia, pokoli erők tartanak (el) egymástól és feszülnek össze, dinamikájuk pedig egy magasabb terv nélkül zakatoló világ erőterében értelmeződik.

A dolgoknak nincsen végső okuk, ám a paranoid tekintet látásban ezek a nincsek nagyon is valóságosak, ha a milliárd történés (kínaiul: Tízezer Dolog) bármelyikét tetszés vagy félelem szerint célnak tüntetjük fel, e tetszetős vagy félelmetes cél felől nézve a korábbi események hibátlan és fölfejtethetetlen rendszernek látszanak. Igazi paradoxon, hogy mintha az utólag tettenérhető ok – akár csillagtalan éjszakán a tájat a villám – törvényszerűnek láttatná mindazt az összefüggést, ami addig véletlennek és esetlegesnek látszott. De ahogy a villám fényében egyetlen pillanatra megmutatkozó tájkép leírhatatlan, úgy siklik el, sötétül vissza a megfoghatatlanságba a megragadhatónak látszott összefüggésrendszer. Ilyen értelemben Csaplár regénye igazi nagyrealista mű, mert az uralhatatlanságnak és el-siklásnak ugyanazt az élményét nyújtja, mint az élet, ami körülveszi, és amelyet – igen, megint egy régimódi kifejezés – minden hiábavalósága ellenére ábrázolni törekszik.

Alighanem példátlan, ahogy a regény az '56-os forradalmat tárgyalja, a forradalom banalitását, ügyetlen esendőségeiből összeszövődő, egyszerre groteszk és felemelő hősiességet. Csaplár '56 szent toposzát sem kíméli, kiteszi főhősnője, Hódy Klára avatatlan gyerektekintetének. A kislány utoljára látja apját, aki géppisztollyal a kezében felkapaszkodik egy teherautóra. Figyelmét azonban valami más köti le. „A vezetőfülke hátsó falához erősített nemzeti színű zászlóba, a kommunista címert eltávolítandó, valakik nagy, kerek lyukat vágtak, amitől az nem tudott igazán lengeni, a közepén átfújt a szél. Kislányként érdekesnek találta.” A brutálisan deklaszálódott Hódy-család a forradalom bukásakor nemcsak a családfőt veszíti el, az özvegyet és a kislányt a szuterénjukból is kilakoltatják.

A Hódy-család fantasztikus és borzalmas története elegendő anyagot szolgáltatna egy ötszázoldalas regénynek – Csaplár mindössze harminc oldalt szentel neki. Megteheti, dúskál a történetekben. A három főszereplő körül emlékezetes alakok formálódnak, akik a regény univerzumában bolygószerűen összekapcsolódó bravúrnovellák főszereplői. Som Dezső, az Úttörővasút Ezeregyéjszakába illő meséjének főhőse, Gyöngyvér és Ági, a Gajz Andrást fogva tartó őr démoni alakja, a tébolyult tirádákban kitérő Csizmár, a besúgó Lajta, az eladók Csiliz Lali biciklivásárlásának történetében, Tisch Tamás és Weber Mikki, az elméleti és a gyakorlati Tóth, Krakó Laci és Kispál Péter, hosszan folytathatnám, a regény hemzseg az életteli figuráktól. Csaplár írói karakteréből természetesen másfajta struktúra következik, de az első két kötet olvastán határozottan az az érzésem, hogy a felsejlő trilógia polifóniája és epikus léptéke a *Párhuzamos történetek*éhez lesz fogható.

Egy előző, naiv és boldogtalan korban, valamikor a hetvenes évek vége felé alkalmazottnak látszott azon vitatkozni, melyiket illeti az első filozófia, avagy másképpen a „világnézetünk alapjai”-nak joga, az ismeretelméletet vagy az ontológiát. Csaplár váratlan megoldást ajánl, minden egyéb diszciplína egy általános embertan segédtudományának tetszik (nekem legalább is). Minden tudást fölszív az emberi természet rajza. Történelem csak annyiban és azáltal létezik, amennyiben elszenvedője érzékeli, a társadalom az individuum törekény káprázatának látszik, a valóság lehetőségek illékony metszéspontjának. Igazságnak pedig az és csak az, ami a túlélést szolgálja.

Csaplár regénye a kivételes (és e kivételességhez képest botrányosan lusta recepciójú) írói pálya úgynevezett „eredményeit” összegző műnek is olvasható, pedig szerencsére nem készült összegzésnek. Regénynek készült. Magas fokon működik szerzőjének összes erénye, az emberi történések univerzum felől való érzékelése és leírása, a történelem jelen idejű, nyitott történésként, zajlásként való láttatása, a szigorú részvét, az ironia és a humor, a szövegformálás és a nyelvteremtés radikális szabadsága. Ennek az életműnek talán legfontosabb jellemzője a megalkuvás nélküli kockáztatás, az a ritka esztétikai becsületesség, ami kiszámíthatatlanná teszi. Olyan korban, amelyben mindennél fontosabbnak látszik a kopirajtolható elemek azonnali stípi-stopija, lepacsizása, semmi sem áll távolabb Csaplártól, mint saját szobrának fényesítése, a megfelelés a korábbi művek sikeréből kikövetkeztethető elvárásnak. Az első megszólalás óta a kísérlet állapotában van, a művekből kibomló egyszer használatos esztétikák a témából következnek, ám üdvösen ki vannak szolgáltatva a szerző kíváncsiságának. „Ha tudom, mi következik, abba hagyom az írást.” – mondta egyszer egy interjúban. Mintha az egész könyv egyetlen hosszú, forró látomás hűvös lejegyzése volna, egy teremtőjétől függetlenül létező, bonyolult entitásrendszer érzékeny és pontos leírása, valamiképp emberen túli, ám semmiképp sem embertelen vagy szenvtelen tekintet munkájának eredménye.

Az *Edd meg a barátodat!* szereplői a maguk magányos módján a test, a saját és a mások testének bővületében élnek. Talán nem minősül ráfogásnak, ha azt állítom, a cím allúziói közt éppúgy fölsejlik a gyermekkor hajnalából ismerős, bájos „Megzabállak!” kifejezés sötét jelentéstartománya (lásd Földényi F. László híres elemzését Goya gyermekét fölfaló Szaturnuszáról), mint a rituális kannibalizmus, amely az ellenfél bekebelezésétől jó tulajdonságainak és erejének eltulajdonítását várta. „Magáévá tesz” – ezzel az áthallással az evés, a felfalás a szeretett és vágyott lény mint tárgy elpusztítására törő, szadisztikus érosz megnyilvánulása. Ez a gyilkos ösztön gyámoltalanodik a szerelmi játékok „harapdálásként” kanonizált, bizonyos kultúrákban egyenesen jelrendszerré sokasodó elemévé (lásd a *Káma Szútra* idevágó fejezeteit). A „pina” megszállott és kielégíthetetlen kutatóját, Csiliz Lalit a főtebb vázolt szerelemfilozófiának megfelelően Gajz András irigyelt teste nyűgözi le, és persze Gajz ellenállhatatlan mosolya, ami Csaplár regényének talán legfinomabban kidolgozott motívuma.

A három főszereplő sorsa ugyanis egy-egy ősmintából is levezethető volna. A Hódy

Klára életét meghatározó traumára már utaltam. A regény irigylésre méltóan bátor felütésében Csaplár Csiliz Lali sorsának ősmintáját rajzolja fel. Zseniálisan egyszerű fogással vezet be olvasóját az „emberen túlról” szemlélt regényvilágba. Hősét Liliknek nevezi, anyját („Hitler lányát”) pedig „a nő”-nek, ezért a közhit szerint banális és nevetséges küzdelem, ami anya és gyermeke közt bilire szoktatás címén zajlik, és édi-bédi anekdoták állandó motívuma, itt iszonyatos harcként ábrázolódik. A „Lilik” szó vezetéknev-szerű használata teljes jogú, saját akarattal, artikulált öntudattal bíró, szabadnak született emberi lényvé avatja a csecsemőkorból alig kinőtt kisfiút, akit az irodalmi konvenciók szerint jognélküli gyámolítottként volna természetes ábrázolni. A földközlelől, Lilik szubjektívjéből szemlélt harc viszont egyszer és mindenkorra mitikus erejűnek láttatja azt a jelenséget, amit a pszichoanalízis az analízis fázisban való megrekedés tipikus motívumának tart. Lilik nem akar elszakadni a teste részének vélt salakdarabtól, ez a szarféltés szublimálódik harácsolássá és ügyeskedéssé, válik egész karrierje hajtóerejévé. Az „okosságok” sorát pedig az nyitja meg, hogy egy különösen adakozó természetű barátnöje pináját teszi pénzért közzszemlére. Így találkozik egyetlen ős-eseményben a két vágy, ami Lilik/Lali sorsát mozgatja és magyarázza. A harmadik főszereplő, Gajz András mosolya pedig nem egyszerűen ős-okként tételeződik, hanem sorsának minden meghatározó pillanatában kulcsszerepet játszik. Gajz úgy tudja, arberendezésének véletlen sajátja, az olvasók viszont tanúi voltak annak, hogy a fiú a kórház folyosójának hideg kövére szakadt ki az anyaméhéből, nyakára tekeredett köldökzsinórral. „Nyitott szeme csillogott, és a száját széthúzta, mintha mosolyogna.” Mosolya tehát nem a boldogság, a vágy, a kíváncsiság vagy az életöröm jele, hanem atavizmus. Az olvasó sejt, hogy valójában a félelem formája, de Gajz maga nem kapcsol semmilyen érzelmet hozzá, olyannyira nem, hogy a „keep smiling” európai változatát gyakorló Nyugatra utazva saját arcát mogorvának látja a fényes kirakatokban.

Az *Edd meg a barátodat!* sikeresen olvasható történelmi regényként, egzisztenciál-filozófiai parabolaként vagy éppen éles lélekrajzok albumának. De ugyanilyen érvénnyel állítható, hogy az emberi gondolkodás természetrajzának atlasza. Csaplár olyan sebészi pontossággal tárja föl a megszállott ész járásának spontán, burjánzó algoritmusait, amire a világirodalomban sem akad túl sok példa. Módszere, a paranoia univerzalitásának megfelelően, a gyanakvás, ezért írói tekintetének legfőbb ismérve az, hogy leleplező. A Medúza rezenéstelen pillantása rémlik föl. Egyetlen, igaz, talán szokatlanul hosszan idézett példa is elég ennek bizonyítására. A regény egy hangsúlyos pontján Csiliz Lali végre megpillantja Gajz Andrást, akiről korábban többször hallott, és akit pusztán a neve alapján választott ki sorsának társául, mint később kiderül, végzetes következményekkel.

„Ez így néz ki? Ezt kérdezte. Mintha másként is kinézhetne, szerinte. Mintha mást várt volna. Nem csalódásként érte, ellenkezőleg. Persze az »ellenkezőleg« túlzás. Annyi igaz, hogy kicsit hosszasan nézte, mint ami pusztán abból következett, hogy mutatták. A menését figyelte, ugyanannyi erővel mondhatná, hogy az oszlopok kötötték le a figyelmét. Vastagok voltak az áruházi oszlopai, még vastagabbnak látszottak a szögletességük miatt. A köztük lévő távolságot, legalábbis akkor egyszer, szűknek érezte, rövid ideig tudta megfigyelni a Gajz András lépteit. Várt, míg az oszlop másik oldalán kinyúlt újra a láb. Tudta, mivel folyamatosan odanézett, hogy az ő lába. Persze Gajz András leállhatott volna. Nekitámaszkodik az árkád felől az egyik oszlopnak, és nincs tovább. Illetve más járókelőnek a lába jelenik meg helyette. Amit ő már pusztán a testrészt újból fölbukkanásakor észrevett volna.

Még az is az eszébe jutott, hogy hova mehet. Miközben az a valaki, aki fölhívta a figyelmét az árkád alatt haladóra, egyfolytában beszélt. Oda se figyelt rá, mit, vagy elfelejtette később.

Mindössze egy foszlányvágynak az emléke maradt meg. Sajnálta, hogy az az András nem vele megy oda, ahova megy.

Nem a magassága és a szökecsége keltette a hatást, bár ő középmagas és barna. Mert akkor miért kapta föl a fejét csupán a név hallatán? Harmadszori említésekor képletesen ez történt. Anélkül, hogy bárki az ismerősei közül még csak halványan is célzott volna hajszínre, termetre.

Az azonban igaz, hogy mikor meglátta, kellemesen hatott rá, hogy ilyen. Végző soron, összességében. Miután egy ideig méregette, mondhatni kritikusan szemlélte.”

Csaplár úgy képes a szöveg folytonos intenzitását fenntartani, hogy olvasása nem válik fárasztóvá, monotonná egy pillanatra sem. A regény úgy gazdag és sokrétű, hogy sehol nem nehezedik el. Látszólag visszahelyezi jogaiba a klasszikus „mindentudó elbeszélőt”, de megvesztegethetetlen ironiája nem felülről kezdi ki az általa teremtett világot. Az elbeszélői onnipotencia nem előzi meg a teremtést – mintha éppen fordítva volna, mintha az ábrázolt világ teremtené meg, mintegy visszafelé, a narrátorát. Mintha ironia és részvét jól megférne egymás mellett, amennyiben elfogadjuk azt a meghökkentő fejleményt, hogy a részvét elfogulatlan is lehet.

A mellérendelés logikája mégsem nivellál, ellenkezőleg, a legapróbb mozzanat is jelentőssé változhat. Ez már-már kozmikussá növeli az ember felelősségét saját sorsa iránt. A regény történelemszemlélete az Erdély Miklós-féle illetékesség-fogalom radikalizmusát juttatja eszünkbe: „1. Az ember illetékességét saját élete, sorsa tekintetében tudomásul kell vennie, ahhoz minden határon túl ragaszkodnia kell. 2. Illetékessége mindenre kiterjed, ami létét érinti, akár közvetlenül, akár közvetve. 3. Ilyen módon illetékessége mindenre kiterjed.” (Erdély: *A posztneavantgard magatartás jellemzői*)

Csaplár könyvének póztalan, minden ironián túl érvényes pátosza onnan származik, hogy ezzel a felelősséggel szembesít, a közösség történetét saját történetemként kell magamra vennem, nem azért, mert ez volna a morális kötelességem, hanem, mert a könyv világképe szerint annak ez a létmódja. Nehéz elkerülni a következtetést: a történelmet valamilyen az alattvalói csinálják, választják ki, magányos szenvedésből építenek maguk fölé közös sorsot, ami aztán egyformán lesz idegen mindenkinek. A történelem logikáját nemcsak világmegváltó ágensei, hanem a megváltási kísérletek áldozatai is működtetik.

Ebben a szerencsétlen országban, Európa közepén, ahol élünk, az úgynevezett politikai osztály dermedt asszisztálásával pitiáner, középfajú puha diktatúra épülhet arra az egyszerű felismerésre, hogy polgártársaink túlnyomó többsége semmit sem áhít jobban az önfelmentésnél, annál, hogy kijelenthesse, élete minden nyomorult kudarcáért mások felelősek. A zsidók, a cigányok, a komcsik, a libsik, a bankok, a multik, a Brüsszel, az USA, a' Izrael, a peronoszpóra meg a lisztharmat.

Csaplár legújabb könyve nem enged a negyvennyolcból. Pedig írójának nincsenek politikai szándékai. (Mit akar egy író? – kérdezi Ottlik, és válaszol is rá, remélhetőleg regényt írni.) A halhatatlan lélek és a halandó test működésére kíváncsi. Nyelvet teremt, elvarázsol. Mesél. Az *Edd meg a barátodat!* mégis, mintegy melleleg – bonus track! –, a szó legszebb, régi értelmében hazafias teljesítmény. Igazi patrióta regénye, olyan íróé, akinek egész életműve a személyes felelősséggel járó szabadság megalkuvás nélküli gyakorlásának következménye és példatára.